

Semanttinen vastaanottajarooli suomalaisessa viittomakielessä

Maisterintutkielma
Niina Lappalainen

Suomalainen viittomakieli
Kielten laitos
Jyväskylän yliopisto
Elokuu 2014

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistinen tiedekunta	Laitos Kielten laitos
Tekijä Niina Lappalainen	
Työn nimi Semanttinen vastaanottajarooli suomalaisessa viittomakielessä	
Oppiaine Suomalainen viittomakieli	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Elokuu 2014	Sivumäärä 84+2
<p>Tiivistelmä</p> <p>Semanttiset roolit ovat kielentutkijoiden työkaluja tekojen ja niiden osallistujien analysointiin. Rooleja erotellaan niillä olevien ominaisuuksien mukaan, ja eri kielillä on ominaiset tapansa merkitä semanttisia rooleja. Tämän työn mielenkiinto kohdistuu vastaanottajarooliin. Vastaanottajarooli esiintyy tyypillisesti lauseessa, jossa on kolme osallistujaa: agentti, vastaanottaja ja teema. Semanttisesti kyseessä on siirtotahtuma, jonka aikana teeman omistajuus tai hallinta muuttuu vastaanottajalle. 'Antaa' ja 'lähettää' ovat prototyyppisesti vastaanottajan vaativia merkityksiä.</p> <p>Roolien merkintää suomalaisessa viittomakielessä on tutkittu eniten transitiiivisista lauseista. Tämä tutkielma tarjoaa näkökulmia ditransitiivisen lauseen roolinmerkintään. Tutkimuskysymyksiä oli tässä työssä kaksi: Merkitäänkö suomalaisessa viittomakielessä vastaanottajaroolia? Jos roolia merkitään, niin millainen tämä merkintä on? Työssä tarkastellaan myös sitä, miten suomalaisen viittomakielen roolinmerkintä rinnastuu typologisesti laajempaan kielten kirjoon.</p> <p>Aineistoksi valittiin verkossa vapaasti saatavilla olevia viitottuja tekstejä sekä Suomalaisen viittomakielen verkkosanakirjan esimerkkilauseita. Joukossa oli sekä suunniteltua että spontaania artikulaatiota. Aineistoa käsiteltiin kielenanalyysiohjelmalla ja siitä etsittiin lauseita, joissa oli ditransitiivisia verbaaleja. Näistä lauseista tehtiin havaintoja vastaanottajaroolin merkinnästä.</p> <p>Vastaanottajan merkintään käytettiin aineistossa pääasiassa erityyppisiä osoituksia. Merkintä vaikuttaa olevan jakautunut verbaalityyppien kesken. Tyypin 1 verbaalien kohdalla merkintä ei ollut yhdenmukaista ja perustui sanajärjestykseen sekä osin verbaalin perään sidostuneeseen osoitukseen. Tyypin 2 ja 3 verbaaleissa merkintä toteutui lähes aina osoituksella osana verbaalin sisäistä rakennetta. Tätä merkintää saatettiin vahvistaa ei-manuaalisella osoituksella ja/tai erillisellä etusormi-osoituksella.</p> <p>Tutkimustuloksista kävi ilmi, että ditransitiiviset tyyppien 2 ja 3 verbaalit esiintyvät teksteissä useammin osoittavassa muodossa kuin transitiiiviset verbaalit. Kolmen osallistujan lauseessa ei saa jäädä tulkinnanvaraa rooleista, joten nämä erotellaan toisistaan verbaalin osoittavalla muodolla. Typologisesti merkintä osoittautui sellaiseksi, että ditransitiivisen lauseen vastaanottaja sekä monotransitiivisen lauseen patientti merkitään samalla tavalla ja ditransitiivisen lauseen teema näistä poikkeavalla tavalla ($P=R \neq T$).</p>	
Asiasanat Viittomakieli, suomalainen viittomakieli, semanttiset roolit, ditransitiivisuus, verbaalit, osoittaminen, sanajärjestys	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto, Kielten laitos	
Muita tietoja Tutkielman elektroninen versio on saatavissa Jyväskylän yliopiston JYX -julkaisuarkistosta.	

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Faculty Faculty of Humanities	Department Department of languages
Author Niina Lappalainen	
Title The semantic recipient in the Finnish sign language	
Subject Finnish sign language	Level MA thesis
Month and year Elokuu 2014	Number of pages 84+2

Abstract

Semantic roles are linguistic tools to analyse actions and their participants. The roles are categorised by different features and each language has its own strategies to mark these roles. This MA thesis focuses on the role of recipient in the Finnish sign language. The recipient is typically present in sentences with three participants: agent, theme and recipient. From the semantic point of view there is an action of transfer, during which the possession, or control of the theme, moves from the agent to the recipient. Prototypically, these kinds of meanings are 'to give' and 'to send'.

The marking of the semantic roles in the Finnish sign language has mainly been analysed from the perspective of transitive clauses. This paper offer views to ditransitive sentences. The research questions are: Does the Finnish sign language mark the semantic recipient? If it is marked, what are the means for its marking? The paper discusses also how the Finnish sign language fits to the typological spectrum of recipient marking.

The research data was gathered from the internet and it consists of both signed texts and sample clips from the virtual dictionary of the Finnish sign language (Suvi). The data included both spontaneous and pre-structured signing. The data were annotated in a language analysing programme. First the ditransitive verbals were identified and then the data were split into utterances. The utterances with ditransitive verbals were further split into sentences. These sentences formed the core data for examining the semantic recipient.

The data shows the recipient mainly being marked by the means of different pointings. The marking of recipient seems to differ according to the verbal types. Type 1 verbals seem to mark the recipient by word order and, in some cases, by post-verbal pointing sign. In type 2 and 3 verbals the marking of the recipient was realised by a gestural pointing element, which was part of the verbal's own structure. This marking was occasionally supported by a non-manual pointing, or by a separate index finger, or by a classificatory pointing sign.

On the basis of the analysis this thesis argues that ditransitive type 2 and 3 verbals occur more often in the form, which points the participants as compared with transitive type, 2 and 3 verbals in the Finnish sign language. In ditransitive sentences three participants are present, and it is necessary to mark the roles unambiguously. From typological point of view the Finnish sign language seems to be part of a group of the languages, which marks patient of the transitive clause and recipient of the ditransitive sentence in a similar way. If a theme is marked, the marking is different from the recipient and patient marking ($P=R \neq T$).

Keywords

Sign language, Finnish sign language, semantic roles, ditransitivity, verbals, pointing, word order

Depository

University of Jyväskylä, Department of Languages

Additional information

Electronic version of this MA thesis is available in the Jyväskylä University Digital Archive, JYX.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistinen tiedekunta	Laitos Kielten laitos
Tekijä Niina Lappalainen	
Työn nimi Semanttinen vastaanottajarooli suomalaisessa viittomakielessä	
Oppiaine Suomalainen viittomakieli	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Elokuu 2014	Sivumäärä 84+2
Tiivistelmä Tutkielman tiivistelmä suomalaisella viittomakielellä on katseltavissa tämän työn ohkeen liitetyllä CD-ROM-levyllä.	
Asiasanat Viittomakieli, suomalainen viittomakieli, semanttiset roolit, ditransitiivisuus, verbaalit, osoittaminen, sanajärjestys	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto, Kielten laitos	
Muita tietoja Tutkielman elektroninen versio on saatavissa Jyväskylän yliopiston JYX -julkaisuarkistosta.	

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Transitivisuus, semanttiset roolit ja vastaanottaja	3
2.1 Näkökulmia transitivisuuteen ja ditransitivisuuteen.....	3
2.2 Semanttiset roolit ja vastaanottaja.....	7
2.3 Semanttisen vastaanottajan vaativat verbit.....	11
2.4 Vastaanottajan merkintä typologisesti tarkasteltuna.....	16
3 Suomalaisen viittomakielen verbaalit	21
4 Semanttisten roolien merkintä viitotuissa kielissä	27
4.1 Osana verbaalia toteutuva merkintä.....	28
4.2 Roolin merkintä osoituksilla.....	30
4.3 Muut merkintätavat.....	32
4.4 Maininnat vastaanottajaroolista viitotuissa kielissä.....	35
5 Aineisto ja menetelmät	39
5.1 Aineisto.....	39
5.2 Menetelmät.....	41
6 Vastaanottajan ilmaiseminen aineistossa	47
6.1 Vastaanottajan merkintä tyyppin 1 verbaaleiden yhteydessä.....	48
6.2 Vastaanottajan merkintä tyyppin 2 ja 3 verbaaleilla.....	53
6.3 Vastaanottajan ilmaisemiseen liittyvät huomioita.....	61
6.4 Huomioita semanttisen vastaanottajan vaativista verbaaleista.....	65
7 Pohdinta	73
Lähteet	79
Liitteet	

Tutkielman taulukot, kuviot ja kuvat

Taulukot:

Taulukko 1. Semanttisen vastaanottajaroolin merkintäkeinot eri verbaalityypeillä.	47
Taulukko 2. Tyyppin 2 ja 3 verbaalien vastaanottajaroolin merkintä.	54

Kuviot:

Kuvio 1. Esimerkkilauseiden transitiivisuuden aste.	5
Kuvio 2. Antamistapahtuman osatekijät.	12
Kuvio 3. Merkintästrategia: $P=T \neq R$	16
Kuvio 4. Merkintästrategia $P=T=R$	17
Kuvio 5. Merkintästrategia $P=R \neq T$	18
Kuvio 6. Kuvakaappaus Elan-näkymästä.	42

Kuvat:

Kuva 1. Tyypillisimmän ANTAA-viittoman käsimuoto ja liike (oikean käden osalta).	65
Kuva 2. Esintymä viittomasta ANTAA, jossa käsimuoto on B, jossa sormet ovat hieman harallaan.	66
Kuva 3. ANTAA-viittoma, jossa kosketus viittojan ipsilateraalisen puolen olkapään alueelle.	67
Kuva 4. ANTAA-viittoma muodossa, jossa teema on ohut pitkulainen esine.	67
Kuva 5. ANTAA-viittoma muodossa, jossa teemana on paperiarkki.	68
Kuva 6. Viittoman ANTAA_AVUSTUS yhteydessä esiintyneet käsimuodot.	69

1 Johdanto

Antaminen on perustavaa laatua olevaa inhimillistä toimintaa, jota voidaan verrata muihin ihmisen perustoimintoihin, kuten esimerkiksi kävelemiseen, puhumiseen, syömiseen. Antaminen ja muut siihen semanttisesti vertautuvat teot kuvaavat ihmisten välistä vuorovaikutusta, joka on keskeistä ihmisen toiminnassa. Antamispredikaatit ja niihin vertautuvat teot vaativat ympärilleen kolme osallistujaa: antajan, sen mitä annetaan ja vastaanottajan. Näistä kolmesta osallistujasta puhutaan semanttisina rooleina agentti, teema ja vastaanottaja. Tämän työn mielenkiinto kohdistuu näistä viimeisimpään eli vastaanottajaan, jota tarkastellaan suomalaisen viittomakielen näkökulmasta.

Ditransiitivisia lauseita on tutkittu muihin transitiivilauseisiin verrattuna tyypologisesti vähän, vaikka niiden kuvaamien tekojen keskeisyyttä ihmisyhteisöiden kehityksessä ei käy kiistäminen (Margetts & Austin 2007: 393; Kittilä 2011: 366–367). Ditransiitivisessä lauseessa on kolme osallistujaa, kun transitiivisessä lauseessa niitä on kaksi. Tyypilliset ditransitiiviset lauseet kuvaavat siirtotapahtumaa, jonka lopputuloksena teeman omistajuus tai hallinta siirtyy agentilta vastaanottajalle. Oma kiinnostukseni ditransitiivisiin lauseisiin heräsi yleisen kielitieteen sivuaineopinnoissa. Suomalaisen viittomakielen kohdalla motivaatioksi riitti se, että akateemisissa opinnäytteissä ei ole aiemmin tähän aiheeseen paneuduttu. Tavoitteeni on, että tämä tutkielma pystyy kuvaamaan sitä miten vastaanottajaroolia suomalaisessa viittomakielessä ilmaistaan ja merkitään.

Tutkielman viitekehystenä toimii peruskielioppiteoria (Basic Linguistic Theory), jonka keskeisenä ajatuksena on kuvata tutkittavaa kieltä sen omista lähtökohdista. Tämä tarkoittaa niin kyseisen kielen kuvaamiseen sopivaa käsitteistöä kuin yleisistä kielen rakenteeseen liittyvistä ennako-oletuksista luopumista. Viitekehysten vahvuutena on se, että kieltä katsotaan kokonaisuutena, ei vain sen yksittäistä osa-aluetta tai ilmiötä. (Dryer 2006, Dixon 2010a.) Tarkastelen siis viittomakieltä kielenä muiden maailman kielten joukossa ja lähestymistapani on yleiskielitieteellinen. Ihmiskielet ovat kaikki kehittyneet samaa käyttötarkoitusta varten eli vuorovaikutukseen kielen käyttäjien välillä. Kielet pysyvät ilmaisemaan samoja asioita kullekin kielelle ominaisin keinoin. Kielikohtaista siis on, millä muodoilla merkityksiä ilmaistaan. Viitotuilla kielillä on keskenään yhteisiä piirteitä, joiden voidaan tulkita johtuvan niille yhteisestä visuaalis-gesturaalisesta modaliteetista (Newport & Supalla 2000: 112–113; Meier 2002: 18–21). Viitotun kielen kuvaamiseen tarvitaan myös käsitteitä, jotka eivät ole tarpeellisia puhuttujen kielten kuvaukselle.

Vaikka vastaanottajarooli ei ole ollut suuren tutkijajoukon kiinnostuksen kohteena, on sitä koskevia havaintoja olemassa tyypologisissa ditransitiivisissä rakenteissa koskevissa

tutkimuksissa ja myös semanttisia rooleja koskevissa tutkimuksissa. Kiinnostavaa on, miten suomalaisen viittomakielen strategiat tähän merkintätapojen kirjoon sijoittuvat. Typologisen kirjallisuuden hyödyntäminen mahdollistaa vertailun myös sellaisiin kieliin, jotka ovat useimmiten suomalaisen opiskelijan kielitaidon ulottumattomissa. Nostan myös esiin niitä huomioita, joita muista viitotuista kielistä on esitetty vastaanottajaan liittyen.

Suomalaisen viittomakielen syntaksia on tutkittu transitiivilauseiden osalta (Rissanen 1998; Jantunen 2008b, 2013 ja Ala-Sippola 2012). Ditransitiivisten lauseiden osalta on toistaiseksi muutamia mainintoja mutta ei kattavaa peruskuvausta. Näin ollen tämän tutkimuksen pohjana ei ole aiempia tutkimustuloksia suomalaisen viittomakielen ditransitiivisista lauseista tai vastaanottaja-argumentista. Tutkielman tavoite on deskriptiivisessä hengessä kuvata niitä tapoja, joilla vastaanottajaa suomalaisessa viittomakielessä ilmaistaan.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Merkitäänkö suomalaisessa viittomakielessä vastaanottajaroolia?
2. Jos roolia merkitään, niin millainen tämä merkintä on?

Tämän työn luvussa 2 esittelen transitiivisuuteen ja ditransitiivisuuteen liittyviä peruskäsitteitä ja näkökulmia. Määrittelen myös käyttämäni semanttiset roolit siten kuin ne tässä tutkielmassa ovat käytössä, ja esittelen vastaanottajan vaativien verbien/verbaalien semantiikkaa. Luvun 2 lopussa luodaan typologinen katsaus vastaanottajan merkintään. Luvussa 3 esitellään suomalaisen viittomakielen verbaaliluokittelua siltä osin, kuin se on tämän työn aiheelle oleellista, ja luvussa 4 luodaan katsaus viitottujen kielten roolinmerkintästrategioihin. Luku 5 on varattu työn aineiston ja menetelmän esittelyyn. Tutkimustulokset on koottu lukuun 6, ja luvussa 7 pohdin tutkimuksessa esiin tulleita seikkoja ja vedän niitä yhteen.

Tutkielmassa käytetyt glossaustavat on listattu tämän työn liitteessä 1. Suomeen vakiintunut glossaustapa ei tilan osalta ollut toimiva tälle työlle, eikä minkään muun maan konventioita voitu sellaisenaan ottaa käyttöön. Siksi tuli tarve löytää vaihtoehtoinen tapa. Valittuun tapaan on yhdistetty piirteitä suomalaisen, hollantilaisen, ruotsalaisen ja australialaisen viittomakielen glossaus- ja annotointikonventioista (Crasborn & Zwitserlood 2008; Johnston 2011; Wallin, Mesch & Nilsson 2012). Työssä olevat suomen kielen esimerkit ovat tutkielman kirjoittajan, ellei muuta mainita.

2 Transitiivisuus, semanttiset roolit ja vastaanottaja

Tämän työn ydinkäsitteitä ovat transitiivisuus, ditransitiivisuus, semanttiset roolit ja vastaanottajarooli. Kukin näistä esitellään tässä luvussa kartoittaen käsitettä yleensä ja erityisesti siten kuin niitä on tässä työssä käytetty. Ensin luodaan katsaus transitiivisuuteen ja tarkennetaan käsittelyä tämän työn näkökulmasta ditransitiivisuuteen. Semanttisia rooleja käsitellään kielen tutkimuksen välineenä, ja erityisesti tarkastellaan tämän työn keskiössä olevaa vastaanottajaroolia. Viimeisessä alaluvussa kuvaan verbejä/verbaaleja, jotka vaativat semanttisen vastaanottajaroolin läsnäoloa.

2.1 Näkökulmia transitiivisuuteen ja ditransitiivisuuteen

Transitiiviseksi sanotaan tekoa, jossa on kaksi osallistujaa, joista toinen on tyypillisesti elollinen ja tietoisesti toimiva. Tämä osallistuja suorittaa predikaation kuvaaman teon, joka vaikuttaa lauseen toiseen osallistujaan havaittavalla tavalla. Prototyypinen esimerkki transitiivisesta teosta on tappaminen: *Renki tappoi kärpäsän*. Transitiivisuus on kielen tutkimuksessa monella tapaa keskeinen ilmiö sekä lauseita että verbejä tutkittaessa. Sen kautta voidaan analysoida ja selittää useimpia kieliopillisia prosesseja (Hopper & Thompson 1982: 1).

Transitiivisuuden monimuotoisuudesta johtuen eri tutkijat ovat käyttäneet sitä tutkimuksissaan hyvin eri tavoin – usein lainkaan määrittelemättä, mitä sillä varsinaisesti tarkoittavat. Erilaiset tulkinnat transitiivisuudesta ovat johtaneet jopa teoreettisesti aivan vastakkaisiin analyyseihin, vaikka tutkimusten taustalla voi olla suurikin määrä aineistoja eri kielistä. (Naess 2007: 194.)

Tässä työssä transitiivisuutta tarkastellaan asteittaisena ominaisuutena. Hopper ja Thompson (1980: 251–255) näkevät transitiivisuuden koostuvan kymmenestä eri osatekijästä, joista jokainen voidaan tulkita korkeammin tai matalammin transitiiviseksi. Lauseen transitiivisuutta voidaan arvioida näiden osatekijöiden kautta. Transitiivisuus on sitä korkeampi, mitä useampi osatekijöistä toteutuu. Keskeisimmät näistä osatekijöistä ovat

- kahden tai useamman osallistujan olemassaolo,
- lause kuvaa toimintaa eikä tilaa,
- teko on teellinen (eli loppuun suoritettu) ja punktuaalinen (eli teon alku ja loppu ovat ajallisesti sama hetki tai lähellä toisiaan),
- lauseen toimija suorittaa tekonsa tietoisesti,

- teko vaikuttaa kohteeseen havaittavalla tavalla,
- teon kohde on yksilöitävissä (muun muassa elollisuus, konkreettisuus, yksiköllisyys, määräisyys) ja
- lause on myönteinen (vs. kielteinen).

Hopperin ja Thompsonin (1980) semanttinen määritelmä transitiivisuudelle on yksi tunnetuimmista. Oleellista on, että transitiivisuuden semanttisissa määritelmissä ei oteta kantaa siihen, millaisella rakenteella kielen tulisi tätä tekoa kuvata. (Kittilä 2011: 348–349.)

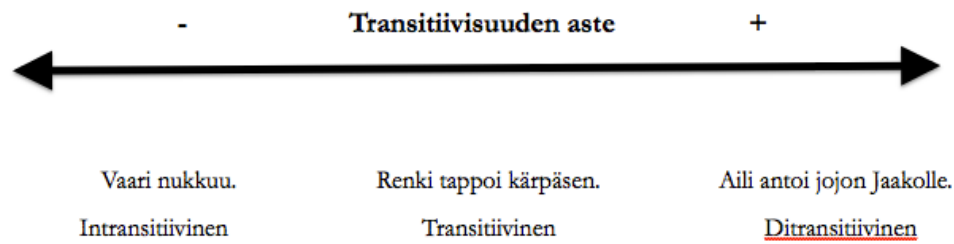
Esimerkkilauseessa *Renki tappoi kärpäsen* on kiistatta kaksi osallistujaa: renki ja kärpänen. Lauseen kuvaama toiminta, tappaminen, on loppuun suoritettua ja punktuaalista. Lauseen toimija on elollinen, tietoisesti toimiva mieshenkilö, jonka teko kiistatta vaikuttaa teon kohteeseen, sillä kärpänen kuolee. Teon kohde on konkreettinen, yksiköllinen ja määräinen, joskaan ei elollisuudeltaan korkein mahdollinen. Lause itsessään on myöntömuotoinen. Näiden piirteiden toteutuessa voidaan todeta, että lause on transitiivinen.

Kielitieteessä intransitiivisiksi sanotaan niitä lauseita, joissa on vain yksi osallistuja, kuten lauseessa *Vaari nukkuu*. Tätä osallistujaa kuvataan kielitieteessä merkinnällä S. Lauseet, joissa on kaksi osallistujaa, ovat tyypillisimmin transitiivisia (*Renki tappoi kärpäsen*). Näissä lauseissa verbin kuvaaman teon suorittajaa merkitään A:lla ja teon kohdetta P:llä¹. Lauseet, joissa on kolme osallistujaa, ovat tyypillisesti ditransitiivisia. Tyypillisessä ditransitiivisessä lauseessa jotakin siirtyy osallistujalta toiselle, kuten lauseessa *Aili antoi jojon Jaakolle*. Ditransitiivisissa lauseissa osallistujat ovat A (teon alkuunpanija), T (mitä siirtyy) ja R (vastaanottaja, engl. recipient).

Intransitiiviset, transitiiviset ja ditransitiiviset lauseet voidaan asettaa jatkumolle, jossa jatkumon ääripäissä ovat matalasti ja korkeasti transitiiviset piirteet. Lause voidaan sijoittaa tälle jatkumolle sen mukaan, kumpia piirteitä se saa enemmän. Tyypillisimmin transitiivisuuden aste nousee liikuttaessa intransitiivisista transitiivisten kautta ditransitiivisiin lauseisiin. Kuviossa tämän työn esimerkkilauseita on sijoitettu tälle jatkumolle siten, että transitiivisuuden aste pienenee vasemmalle päin ja nousee oikealle päin.

---

¹ Osa tutkijoista (mm. Dixon 2010b: 116) käyttää P:n sijaan merkintää O.

Kuvio 1. Esimerkkilauseiden transitiivisuuden aste.

Tarkasteltaessa transitiivisuutta jatkumona on huomionarvoista, ettei transitiivisuus ole verbin kiinteä ominaisuus. Sama teko voidaan näkökulmasta riippuen kielentää intransitiiviseksi tai transitiiviseksi, jolloin transitiivisuutta tarkastellaan pragmaattisesti diskurssin ominaisuutena. Valitusta tavasta riippuen osallistujien määrä on eri: intransitiivisessa yksi ja transitiivisessa kaksi. Lauseiden kuvaamalle teolle itsessään ei voida määritellä transitiivisuuden astetta.²

(1)

- a) Hän laului. (intransitiivinen lause)
- b) Hän laului virren. (transitiivinen lause)

(Kittilä 2001: 143.)

Esimerkin (1) kohdat a ja b kuvaavat samaa tilannetta, vaikka lauseiden transitiivisuuden aste on eri. Kohdan 1 a lause on intransitiivinen ja 1 b transitiivinen.

Tällaista pragmaattista näkökulmaa transitiivisuuteen on kritisoitu semantiikan ohittamisesta. Pragmaattinen transitiivisuus on aina sidoksissa semanttiseen transitiivisuuteen, mikä mahdollistaa tietyytyppisten osallistujien ilmaisemisen tai poisjättämisen joko nostamalla niitä esiin tai jättämällä ne taka-alalle. Osallistujien ilmaisemista säätelee kuvatun teon transitiivisuus, mutta merkintään vaikuttaa se, miten teko on hahmotettu ja kielenetty. (Kittilä 2001: 143–144; Kittilä 2011: 350.)

Syntaktinen transitiivisuus (tai muodollinen/rakenteellinen transitiivisuus) määritellään vain verbin argumenttien lukumäärän ja niiden merkinnän mukaan. Transitiivisen tapahtuman osallistujat kielenetään lauseen ytimeen kuuluvilla argumenteilla, joiden morfologiselle merkinnälle on kriteerejä. Tiukimmat määritelmistä puhuvat subjektista ja

---

² Jos transitiivisuus katsotaan verbin ominaisuudeksi, puhutaan ambitransitiivisina niistä tapauksista, jotka voivat esiintyä sekä transitiivisessa että intransitiivisessä ympäristössä. (Dixon 2010b: 124–125)

suorasta objektista huomioimatta niiden vahvasti indoeurooppalaisiin kieliin sidottua taustaa. Kaksiosallistujaista tekoa kuvaava verbi sallii aina kahden argumentin ilmaisemisen mutta ei kiinteästi edellytä sitä: verbin semanttinen valenssi ei suoraan määritä lauseen transitiivisuutta. Rakenteesta liikkeelle lähtevät määritelmät painottavat transitiivisuutta verbin ominaisuutena, vaikkakin monet transitiiviset verbit voivat esiintyä myös ilman ilmipantua objektia. Syöminen ja juominen ovat tyypillisesti tällaisia tekoja: *Sinä söit mansikat!* vs. *Hän on vielä syömässä.* Ensimmäisessä lauseessa kaksi argumenttia on eksplisiittisesti läsnä, jälkimmäisessä vain toinen. (Van Valin & LaPolla 1997: 147–150; Visk §460; Kittilä 2011: 348.) Syntaktinen määritelmä näkee transitiivisuuden tarkkarajaisena piirteenä, jolloin transitiivisten ja intransitiivisten lauseiden väliin ei jää epäselviä tapauksia. Näin ollen syntaktinen määritelmä transitiivisuudesta poikkeaa semanttis-pragmaattisista määritelmistä. (Kittilä 2001: 140–143.)

Ditransitiivisuuden tutkimus on noussut vasta hiljattain laajemman kielitieteellisen tutkimuksen kohteeksi. Tutkimustulokset ditransitiivisuudesta täydentävät kuvaa transitiivisuudesta kielellisenä ilmiönä. (Haspelmath 2005: 2; Kittilä 2011: 366–367.) Tyypilliset ditransitiiviset verbit kuvaavat siirtotapahtumaa, jonka lopputuloksena teeman omistajuus muuttuu. Tyypillisesti omistajuus siirtyy agentilta vastaanottajalle. Tällaisia verbejä ovat ’antaa’, ’lähettää’, ’lainata (jollekulle)’, ’ojentaa’, ’myydä’ ja ’palauttaa’. Monissa kielissä myös mentaalista siirtotapahtumaa kuvaavat verbit (esimerkiksi ’näyttää’, ’kertoa’) käyttäytyvät hyvin samalla tavalla kuin ditransitiiviset verbit. (Malchukov ym. 2010: 2.)

Ditransitiivisessa rakenteessa on ditransitiivinen verb(aal)i sekä kolme osallistujaa: agentti, teema ja vastaanottaja.

(2)				
Aili	antoi	välitunnilla	jojon	Jaakolle.
AGENTTI	PREDIKAATTI		TEEMA	VASTAANOTTAJA

Esimerkki (2) kuvaa tilannetta, jossa teon alullepanevana agenttina on *Aili*. Teema, eli osallistuja, jonka omistajuus muuttuu, on *jojo*, ja vastaanottajana tässä lauseessa on *Jaakko*. Kohdassa (2) voidaan erotella ditransitiivisuuteen liittyvät tasot. Ditransitiivinen verbi on *antaa* ja ditransitiivisen rakenteen osat ovat agentti, teema ja vastaanottaja-argumentti sekä ditransitiivinen predikaatti. Koko lausetta voidaan puolestaan luonnehtia ditransitiiviseksi, vaikka siinä on muitakin kuin ditransitiiviseen rakenteeseen kuuluvia lekseemejä. Esimerkissä (2) tällainen ditransitiivisen rakenteen ulkopuolelle jäävä lauseen osa on adjunkti *välitunnilla*.

Ditransiititiet rakenteet³ ovat tyypillisimpiä kolmiargumenttisia rakenteita, samalla tavalla kun (mono)transiititiet lauseet ovat yleisimpiä kaksiargumenttisia rakenteita. Muita kolmiargumenttisia rakenteita ovat esimerkiksi hyötyjä rakenteet ja kausatiivit. Typologisesti katsottuna hyötyjä rakenteita ei ole syytä kuitenkaan laskea ditransiititiet rakenteen osaksi. Keskeisin ero näiden välillä on, että hyötyjä rooli voi esiintyä myös intransiititiet verbin kanssa: *She sang for me*. Myös applikaatiivit ja kausatiivit on joissain määritelmässä luettu osaksi ditransiititiet rakenteita, mutta tässä työssä nekin rajataan ditransiititietisuuden määritelmän ulkopuolelle. (Newman 1996: 95–97; Malchukov ym. 2010: 2.)

Ditransiititiet verbejä on kielissä vähemmän kuin transiititiet tai intransiititiet (Dixon & Aikhenvald 2000: 3). Niille on tyypillistä, etteivät ne kaikki käyttäyty keskenään samalla tavalla. Näin ollen ei ole myöskään syytä olettaa, että kielissä automaattisesti olisi vallitseva rakenne, jonka mukaan kaikki ditransiititiet verbit käyttäytyisivät. (Malchukov ym. 2010: 2.) Kielten kirjoa typologisesti tarkasteltaessa on todettava, että maailmasta löytyy kielä, joissa ditransiititiet verbejä on vain muutama tai vain yksi ainoa ’antaa’-merkityksinen (Siewierska & Hollmann 2007: 1). Toisaalta on myöskin kielä, joissa ditransiititiet verbejä on lukuisia, jopa niin, että yksi merkitys on jakaantunut useammalle verbille (Dixon 1973: 206–210).

Tässä tutkielmassa keskityn suomalaisen viittomakielen lausumiin, jotka ovat semanttis-pragmaattisesti tarkasteltuina ditransiititietia. Lausumat on edelleen pilkottu lauseiksi, joissa on verbaali, joka semanttisesti vaatii agentin, teeman ja vastaanottajan. Semanttisten roolien kautta voidaan lähestyä ditransiititietia lauseita sekä analysoida niissä olevaa vastaanottajaroolia ja sen merkintää.

2.2 Semanttiset roolit ja vastaanottaja

Semanttiset roolit ovat lingvistien työkaluja analysoida tekoja, niiden osallistujia ja osallistujien ominaisuuksista. Rooleja ei erotella yksittäisten tekojen tasolla vaan yleistyksinä niistä. Ajatuksen näiden käyttämisestä lauseanalyysin välineenä esitteli ensimmäisenä Charles Fillmore (1968). Sittemmin lukuisat tutkijat ovat muokanneet rooleja omien näkemystensä mukaisesti (mm. Givón 1984, Dowty 1991, Van Valin & LaPolla 1997, Naess 2007). Roolien nimet ovat vaihdelleet tutkijakohtaisesti, ja myös niiden määritelmässä on merkittävää vaihtelua. Tätä hajaannusta on pidetty semanttisten roolien suurimpana ongelmana. Roolien lukumäärästä ja niiden määritelmistä ei vallitse yksimiel-

³ Dixon (2010b: 116–118) käyttää ditransiititietistä ilmaisua *extended transitivity*.

syöttä. (Croft 1991: 155, Newmayer 2010: 689.) Jos rooleja erotellaan liian hienojakoisin perustein, menetetään osa siitä yleistettävyydestä, jota semanttisilla rooleilla on haettu (Dowty 1991: 554).

Pragmaattisemmin asiaa voidaan katsoa niin, että semanttisten roolien lukumäärä ei ole absoluuttinen vaan riippuu ratkaisevasti siitä, mitä tutkitaan. Syntaksia voidaan tutkia muutamaa roolia käyttäen, mutta verbisemantiikan kuvaamiseen tarvitaankin jo useita erilaisia rooleja. Tutumpien syntaktis-semanttisten tutkimusten lisäksi semanttisia rooleja on käytetty myös psyko- ja neurolingvistiikassa kielen prosessointia tutkittaessa (Bornkessel ym. 2006: 2, 10).

Semanttisten roolien erottelussa kiinnitetään huomiota roolilla oleviin ominaisuuksiin, muun muassa kykyyn toimia tahdonalaisesti, vaikuttaako lauseen verbin kuvaama teko kohteeseen vai ei, onko vaikutus havaittava ja onko kyseessä dynaaminen vai staattinen tapahtuma (Hopper & Thompson 1980: 252–253). Roolien erottelu on kuitenkin mielekäs vain, jos sille on jonkinlaista rakenteellista evidenssiä eli eri rooleja merkitään jotenkin eri tavoin. Tyypillisimpiä semanttisia rooleja ovat agentti, patientti, teema, instrumentti, kokija, ärsyke, määränpää, lähtökohta, hyötyjä ja vastaanottaja.

Semanttisia rooleja määriteltäessä prototyyppisten roolien näkökulma on osoittautunut toimivaksi. Vaikka erilaisissa lauseissa roolit toteutuvat hivenen erilaisina, on monille rooleille pystytty kuvaamaan roolin prototyyppisimmät ominaisuudet. Kielten välillä esiintyy vaihtelua siinä, kuinka lähellä prototyyppistä versiota roolin on toteuduttava, jotta se yhä tulkitaan kyseiseksi rooliksi. Semanttisia rooleja erotellaan toisistaan kielissä erilaisin keinoin, esimerkiksi sijamerkinällä, adpositioilla, verbikongruenssilla ja sanajärjestyksellä (Ojutkangas ym. 2009: 137). Aina lauseen osallistujat ja roolit eivät ole analysoitavissa ”yksi-yhteen”. Yksi osallistuja voi saada useamman kuin yhden roolin. Esimerkkilauseen (3) transitiivinen teko kohdistuu agenttiin, itseensä, jolloin osallistujalle ’lapsi’ lankeaa sekä agentin että patientin rooli.

(3)

Lapsi   peseytyi.
Agentti +patientti

Vastaanottajarooli esiintyy tyypillisesti lauseessa, jossa ovat läsnä myös agentti ja teema. Lauseissa analysoidaan olevan kyse siirtotapahtumasta, jonka tuloksena teeman hallinta siirtyy agentilta vastaanottajalle. Vastaanottaja on tyypillisesti elollinen osanottaja, koska vastaanottaminen vaatii aktiivista toimintaa. Vastaanottaja voi olla myös yhteisö

tai instituutio, joka käsitteellistetään ihmisten muodostamaksi kokonaisuudeksi. (Van Valin & LaPolla 1997: 156, Kittilä ym. 2011: 16–17.) Teeman hallintaa muokkaavia tekoja ovat esimerkiksi antaminen, lainaaminen, ojentaminen, myyminen ja palauttaminen. Näistä kaikissa agentti aiheuttaa tietoisesti teeman siirtymisen lauseen elolliselle vastaanottajalle. (Malchukov ym. 2010: 2.) Teeman tulee olla jotain sellaista, joka ei aiemmin ole ollut vastaanottajan hallussa (Kittilä 2006b: 137). Joidenkin verbien yhteydessä myös vastaanottajalla sanotaan olevan myös agenttiivisiä piirteitä (Pajunen 2001: 263).

Havainnollistan vastaanottajaroolia kahdella suomenkielisellä esimerkkilauseella:

(4)

Ilkeä naapuri myi **minulle** tämän oksaleikkurin.

(5)

Hän siirsi omaisuutensa **Helsingin yliopistolle**.

Lauseen (4) agentti on *ilkeä naapuri*, teema *tämä oksaleikkuri* ja vastaanottaja *minulle*. Agentti on elollinen, tahdonalainen toimija samoin kuin vastaanottajakin. Teema puolestaan on eloton. Lauseessa (5) agentti on *hän*, teema *omaisuutensa* ja vastaanottaja *Helsingin yliopisto*. Helsingin yliopisto taas on vähemmän prototyyppinen vastaanottaja, vaikka onkin elolliseksi tulkittavissa, sillä se on ihmisten muodostama kokonaisuus.

Agentti määritellään (useimmiten) tahdonalaiseksi toimijaksi suhteessa predikaation ilmaisemaan tekoon, ja myös vastaanottajan on sanottu olevan aktiivisessa roolissa. Vastaanottajan elollisuus ja jonkinasteinen aktiivisuus suhteessa predikaatioon ovat piirteitä, jotka erottavat sen määränpäästä. Maailman kielten joukosta löytyy kieliä, jotka merkitsevät eron vastaanottajan ja määränpään välillä sekä kieliä, joissa merkintä on identtinen. (Van Valin & LaPolla 1997: 127–129; Kittilä ym. 2011: 15–16.) Myös näiden käyttäytymisominaisuuksissa voi olla eroja; se, mikä vastaanottajaroolilta luontuu, ei onnistukaan määränpäältä. Englannin kielessä on vastaanottaja-argumentille kaksi sopivaa paikkaa mutta määränpäälle on vain yksi kieliopillisesti oikea paikka.

(6)

- a) Send the present to Mary.
- b) Send Mary the present.

(7)

- a) Send the package to Philadelphia.
- b) *Send Philadelphia the package.

(Van Valin & LaPolla 1997: 127.)

Esimerkissä (6) vastaanottaja *Mary* on b-kohdassa heti predikaatin jälkeen ja a:ssa vasta teeman jälkeen *to*-prepositiolla merkittynä. Esimerkissä (7) määränpäänä toimiva *Philadelphia* puolestaan voi sijoittua vain lauseen loppuun *to*-preposition kanssa, eli järjestyksessä predikaatti–määränpää–teema ei ole mahdollinen.

Prototyypisesti vastaanottaja on elollinen olio. Tavanomaisten inhimillisten vastaanottajien lisäksi yhteisöt, kuten koulut tai työpaikat, voidaan käsitteellistää elollisiksi tai elottomiksi entiteeteiksi riippuen kontekstista ja tulkinnasta. Näin esimerkiksi koulun elollisuus voi vaihdella riippuen siitä, ymmärretäänkö se rakennukseksi vai ihmisten muodostamaksi yhteisöksi. (Van Valin & LaPolla 1997: 156, Kittilä ym. 2011: 16–17). Ei kuitenkaan ole automaatio, että kielet hyväksyvät myös elottomia vastaanottajia. Esimerkiksi ruandan, etelätiwan ja passamaquoddy-maliseen kielissä elottomat vastaanottajat eivät ole mahdollisia. (Haspelmath 2004: 45–46).

Vastaanottajan ja hyötyjän erottaminen ei ole yksinkertaista. Vastaanottaja on selvästi osallinen predikaatin ilmaisemaan tapahtumaan, hyötyjä puolestaan vaikuttuu predikaatiosta epäsuoremmin. Perustapauksessa teema siirtyy agentilta vastaanottajalle, kun taas hyötyjälle ei konkreettisesti siirretä mitään. Molempien voidaan kuitenkin katsoa hyötyvän tapahtumasta jollain tavalla. Typologisesti tarkasteltuna vastaanottaja-hyötyjäkielet jakaantuvat tässä kovin eri tavoin. Osa kielistä merkitsee eron näiden roolien välillä ja osa ei. Suomi merkitsee vastaanottajan ja hyötyjän eri tavoin: *Opettaja antoi laatikon oppilaalle* vs. *Agronomi katsoi uutiset lääkärin vuoksi*⁴. Vastaanottaja *oppilaalle* merkitään allatiivin tunnuksella *-lle* ja hyötyjä *lääkärin vuoksi* taas genetiivin ja adposition yhdistelmällä. Niuen kieli (australialaiset kielet, Polynesia) merkitsee vastaanottajaa kahdella vaihtoehdoisella tavalla, joista toista käyttäessä ero hyötyjään neutralisoituu. Jossain tapauksissa on käytetty myös yhdistelmäroolia vastaanottaja-hyötyjä. Muun muassa islanti

---

⁴ Esimerkit lainattu Kittilä 2006b: 131.

erottaa merkinnällä nämä kolme roolia (vastaanottaja, hyötyjä, vastaanottaja-hyötyjä) toisistaan. (Kittilä 2005: 273, 278; Kittilä 2006b: 130–134.)

2.3 Semanttisen vastaanottajan vaativat verbit

Yleisimpänä ditransitiivisena verbinä kielten välisesti voidaan pitää ’antaa’-verbiä. Semanttisesti se on pitkälti samanlainen kuin muut ditransitiiviset verbit, mutta syntaktisesti tarkasteltuna se käyttäytyy useissa kielissä eri tavoin. Tässä luvussa tarkastellaan ensin ’antaa’-verbin semanttisia ominaisuuksia, ja sen jälkeen sitä verrataan muutamiiin semanttisesti samankaltaisiin verbeihin.

Antaminen on kielen ulkoisessa maailmassa yksi keskeisiä ihmisten välisiä toimintoja. Näin ollen antamista kuvaavien verbien voidaan ajatella olevan osa monien kielten keskeistä sanastoa. Antamisen perusmerkitys on useissa kielissä laajentunut konkreettisesti käytöstä myös kuvainnolliseen ja metaforiseen (Newman 1996: 15), esimerkiksi ’antaa neuvoja’, ’puu antaa hedelmää’ ja ’antaa ymmärtää’.

Antaminen on siis semanttisesti tyypillinen ditransitiivinen teko mutta syntaktisesti hyvin poikkeuksellinen. Useissa kielissä ’antaa’ käyttäytyy syntaktisesti eri tavoin kuin muut saman kielen ditransitiiviset verbit. Näin on esimerkiksi maltan kielessä. Tätä on perusteltu kielissä yleisesti esiintyvien verbien taipumuksella käyttäytyä poikkeavalla tavalla. (Borg & Comrie 1984: 123.) Kittilä (2006a: 574–575) on selittänyt ’antaa’-verbin erilaista käyttäytymistä sen muodollisesti korkeammalla transitiivisuuden asteella käyttäen muun muassa Hopperin ja Thompsonin osatekijöitä, joita on esitelty tämän tutkielman luvussa 2.1.

Semanttisesti tarkasteltuna antaminen on monimutkainen teko. Kun se pilkotaan osiin, siinä on tyypillisesti läsnä kolme osallistujaa sekä niiden keskinäiset suhteet. Olenaista on, ettei mitään osallistujista voida jättää pois (Kittilä 2006b: 601). ’Antaa’-verbin merkitystä voidaan tarkastella jakamalla se osiin. Antamisessa on läsnä kolme osatekijää: antaja, annettava asia ja vastaanottaja. Antamistapahtuma on havainnollistettu kuviossa 2.

Kuvio 2. Antamistapahtuman osatekijät.

Vaikka Kuvio 2 on näennäisesti yksinkertaisen näköinen, on antamistapahtuman osatekijöiden välillä kuitenkin useita suhteita, kuten

- antajan ja annettavan välinen suhde
- annettavan ja vastaanottajan välinen suhde
- annettavan asian liike antajalta vastaanottajalle
- annettavan hallinnan muutos antajalta vastaanottajalle.

(Newman 1998: ix.)

Antajan ja annettavan välinen suhde muuttuu antamistapahtuman aikana, kun annettavan hallinta siirtyy vastaanottajalle. Tyypillisessä tapauksessa samalla siirtyy sekä itse annettava (esine) että sen hallinta. Antamisen päätyttyä annettavalla ja vastaanottajalla on samankaltainen suhde kuin alkutilanteessa antajalla ja annettavalla.

Annettavaa voidaan 'antaa'-verbissä luonnehtia sen käsiteltävyyssominaisuuksien mukaan. Chippewan kielessä (algonkin-kielet, Kanada) objektiluokkajärjestelmällä on eri muotoja, joiden kautta annettavan muoto ja käsiteltävyys näkyvät verbissä morfeemina. Näitä mahdollisuuksia chippewassa ovat esineen pyöreys, elollisuus, keppimäisyys, litteys, nestemäisyys, säiliömäisyys (avoin/suljettu) ja raemaisuus. (Newman 1996: 46.) Myös viitottujen kielten osalta on argumentoitu, että annettavan käsiteltävyyssominaisuus voidaan sulauttaa 'antaa'-predikaattiin (Rissanen 1998: 202–203).

Vastaanottaja, joka on (konkreettisen tai abstraktin) siirtotapahtuman loppupisteenä, saa annettavan ja prototyypillisesti hyötyy siitä jollain tavalla. Hyöty voi olla esimerkiksi sitä, että vastaanottaja pääsee käyttämään saamaansa esinettä. Kuitenkaan tämä hyöty ei käänteisesti tarkoita sitä, että agentille, joka teeman antoi, aiheutuisi tästä teosta haittaa. Verbin kuvaama teko siis vaikuttaa vastaanottajaan; hän on osallisena siinä eikä vain passiivinen sivusta seuraaja. (Newman 1996: 51–52.)

Antaminen on myös tahdonalaista, tietystä syystä alkuun pantua toimintaa. Annet-

tavan hallinnan muutos on antajalla tiedossa tekoa aloittaessaan. Huomattavaa on, että aina ei ole kyse materiaalisen omistuksen muutoksesta vaan nimenomaan hallinnan siirtymisestä (Newman 1996: 46–48). Kaikki yllä esiin nostetut antamisen ja sen osallistujien piirteet on ymmärrettävä osaksi antamisen (ja siihen vertautuvien tekojen) semantiikkaa, kun tarkastellaan niitä muotoja, joilla eri kielissä näitä predikaatteja ja niiden argumentteja koodataan.

Sosiolingvivistisestä näkökulmasta voidaan todeta, että antamiseen liittyvät verbit ovat myös vahvasti sidoksissa eri yhteisöiden käsitykseen antamisesta. Dyirbalin kielessä (pama-nyungalaiset kielet, Australia) antaminen on jakautunut usean erimerkityksisen verbin kesken. Yhteisössä on hyvin vähän spontaania, ei-välttämätöntä antamista, sillä ihmiset jakavat useimmat tavaransa omien sukulaistensa kanssa. Välttämättömälle antamiselle on kielessä useita verbimuotoja. Niiden merkityserot liittyvät muun muassa henkilöiden fyysiseen sijaintiin suhteessa toisiinsa, siihen, liittykö antamiseen fyysistä toimintaa vaativaa liikettä sekä sukulaisuusjärjestelmään. Tutummista kielistä voidaan tarkastella englantia, jossa antamista lähellä olevia verbejä on useita: *donate, present, award, pay, lend, sell, rent*. Nämä merkitykset ovat englannin puhujille tuttuja ja tarpeellisia heidän puhuessaan oman kieliyhteisön toiminnasta. Mainittujen verbien merkitysten väliset erot voidaan pitkälti jaotella suhteessa rahaan, sopimuksiin ja hyväntekeväisyyteen. Dyirbalin kielen puhujille taas yllä luetellut englannin verbien merkitykset eivät ole relevantteja oman yhteisön sisäisessä kanssakäymisessä. (Dixon 1973: 206–207, 210; Newman 1996: 1–2, 98.) Toisentyypinen erottelu on kayardildin kielessä, joka erottaa semanttisesti neljän tyyppistä antamista: siirtoa kuvaava antaminen, antaminen lahjaksi vastavuoroisessa suhteessa, pienen lahjan antaminen esim. sukulaiselle sekä antaminen spontaanisti/ystävällisyyden osoituksena. Näitä merkitään viidellä eri sijamuodolla yhteen ja samaan ’antaa’-verbiin *nuuja*. (Evans 1995: 334–336.)

Yhteistä antamiselle ja muille semanttisesti samankaltaista tapahtumaa kuvaaville verbeille on, että niissä on lähes aina kolme osallistujaa läsnä, koska mitään niistä ei voi semanttisesti jättää pois (Kittilä 2006a: 601). Käytännössä kuitenkin esiintyy myös lauseita, joissa kaikki kolme osallistujaa eivät ole läsnä, vaan jokin niistä voidaan päätellä pragmaattisesti kontekstin avulla. Vaikka verbeissä, joiden semantiikkaan vastaanottaja kuuluu, on samoja piirteitä, niiden välillä on myös eroja. Yksi verbejä toisistaan erottava piirre on se, voivatko lauseen osallistujat kantaa useampaa roolia yhtä aikaa. Seuraavaksi esitellään antamisen eroja verrattuna sitä lähellä oleviin lähettämiseen, saamiseen, ottamiseen, lainaamiseen, myymiseen ja ostamiseen. Osa näistä merkityksistä esiintyy myös

tämän työn aineistossa.

Jos antamista verrataan lähettämiseen, nousee yhtäläisyyksien lisäksi esiin muutamia semanttisia eroja näiden kahden predikaatin välillä. Yhteistä verbeille 'antaa' ja 'lähettää' on, että semanttiset roolit agentti ja vastaanottaja eivät tyypillisessä tapauksessa lankea samalle osallistujalle. Semanttisesti molemmissa on kyse siitä, että omistajuus vaihtuu ja se ei toteudu, mikäli kyseessä on yksi ja sama osallistuja. Konkreettisesti antamisessa agentti ja vastaanottaja ovat samassa fyysisessä paikassa, jotta kädellä tehty antaminen voi saavuttaa päätepisteen. 'Lähetää' kohdalla tilanne on toinen, sillä agentti ja vastaanottaja ovat eri paikoissa ja omistuksen siirtymiseksi konkreettinen antaminen ei ole mahdollista. Agentti siis ottaa teon suorittamiseksi välineen käyttöönsä. Väline voi olla esimerkiksi posti, sähköposti tai tekstiviesti. Näin ollen antamisessa toteutuva suora yhteys ei enää päde lähettämisen kohdalla. (Kittilä 2006a: 599–600.)

Lisäksi antamista ja lähettämistä erottava tekijä on se, että ensin mainitussa molemmat osallistujat ovat aktiivisia toimijoita, sillä kumpi tahansa voi pysäyttää teon loppuun saattamisen. Jos agentti ei annakaan teemaa vastaanottajalle, teko keskeytyy. Tilanne on sama, jos vastaanottaja syystä tai toisesta kieltäytyy ottamasta teemaa. Antamisessa teko on loppuun suoritettu vasta kun teema on siirtynyt vastaanottajan hallintaan. Lähettämässä vain agentti on aktiivinen toimija, sillä vastaanottaja ei perustapauksessa toimi aktiivisesti. Teema tulee hänen luokseen riippumatta siitä, toimiiko hän millään tavalla. Lähettäminen katsotaan myös loppuunsaatetuksi, vaikka teema ei vielä ole saavuttanut vastaanottajaa, toisin kuin antamisessa, jossa teon loppuun saattamiseksi teeman on oltava vastaanottajalla. Lisäksi vielä erona on se, että lähettämässä vastaanottaja voi olla tietämätön teosta, kun taas konkreettisen antamisen ollessa kyseessä vastaanottaja tiedostaa teon, koska on siinä aktiivisena osapuolena. (Kittilä 2006a: 599.)

Lainaaminen (jollekulle) on antamisen (ja lähettämisen) kanssa samanlainen semanttisten roolien jakautumisen näkökulmasta. Lainaaminen (jollekulle) ei ole mielekäs, jos agentti ja vastaanottaja ovat yksi ja sama entiteetti. Erona antamisen ja lainaamisen välillä on, että omistajuuden muutos on jälkimmäisessä määrääkainen (Kittilä 2006a: 600). Semantiikkaan kuuluu ajatus siitä, että teema palautuu sen alkuperäiselle haltijalla. Kun lainaamista (joltakulta) verrataan tähän, niin agentti ja vastaanottaja ovat sama osallistuja. Omistajuuden muutos on samalla tavalla määrääkainen kuin jollekulle lainaamisessakin: semantiikka edellyttää teeman palautumista sen alkuperäiselle haltijalle. Voidaan ajatella, että 'lainata jollekulle' on lähempänä antamista ja 'lainata joltakulta' on lähempänä ottamista. Tutuimmissa kielissä (esim. ranskassa ja englannissa) nämä merki-

tykset erotellaan eri lekseemeillä.

Ottaminen on semantiikaltaan sellainen, että siinä agentti ja vastaanottaja lankeavat yhteen. Teon alullepanija on myös vastaanottaja, ja näin hänen alkuunsaattamansa toiminto siirtää teeman hallinnan hänelle itselleen. Tämän verbin kohdalla yksi osallistuja saa sekä agentin että vastaanottajan roolit. Semanttisia rooleja on siis kolme mutta osallistujia kaksi. (Kittilä 2006a: 600–601) Ottaminen toteutuu usein lauseissa siten, että teeman alkuperäinen haltija jää mainitsematta. Toisaalta on myös mahdollista, että vastaanottajan sijaan ’ottaa’ esiintyy lokaalisten määritteiden kanssa. (Pajunen 2001: 262–264). Ottaminen eroaa muista siinä, että siihen ei vakioisesti kuulu omistajuuden muutosta.

Ostaminen ja myyminen eroavat antamisesta siinä, että hallinnan muutos edellyttää rahallista korvausta (Pajunen 2001: 268). Ostamiseen ja myymiseen kuuluu inherensisti neljä roolia: agentti, vastaanottaja, teema ja hyötyjä/lähtökohta. Kielissä on vaihtelua sen suhteen, ovatko kaikki neljä roolia läsnä vai voidaanko hyötyjä/lähtökohta jättää pois ja käsitteellistää tilanne kolmella roolilla. (Kittilä 2006a: 600.) Myymisessä agentti ja vastaanottaja ovat tyypillisesti eri osallistujat, kun taas ostamisessa nämä lankeavat yhteen, ellei lauseessa ole läsnä hyötyjää.

Saaminen poikkeaa antamisesta ja lähettämisestä. ’Saada’ voi sinänsä kuvata samaa antamistapahtumaa kuin ’antaa’, mutta näkökulma on vastaanottajan. (*Polisi antoi minulle sakot* vs. *Sain poliisilta sakot*.) Vastaanottaja voi saada agentin piirteitä, jos tilanteessa korostetaan hänen vaikutustaan saamiseen. Lauseesta *Opiskelijat saavat vihdoinkin lisää opintotukea* voidaan tehdä tulkinta, että opiskelijat ovat monin tavoin vaikuttaneet asiaan ja lopulta päättäjät korottavat opintotukea. Tällöin vastaanottaja on ollut osallisena tekoon, vaikuttanut siihen, joskaan ei yksin. Vastaanottaja on teon (osittainen) alkuunpanija, vaikka konkreettisen antamisen (rahaa opiskelijoille) suorittaakin joku muu (päättäjät). Lauseessa *Sain ensimmäisen palkinnon* vastaanottaja saa agenttimaisia piirteitä, jos kyseessä on esimerkiksi juoksukilpailu ja palkinto on tullut vastaanottajan oman toiminnan tuloksena. Toisaalta jos palkinnon saa tekemättä mitään, voittaa vaikka kaupungin kaikkien asukkaiden kesken järjestetyssä arvonnassa 700 000 euroa, ei vastaanottaja saa agentin piirteitä kuten juoksukilpailuvaihtoehdossa. (Pajunen 2001: 263; Seppo Kittilä, henkilökohtainen tiedonanto 17.4.2013.) Saada-verbin yhteydessä roolien jakautuminen ei siis ole niin yhdenmukaista kuin vaikkapa antaa-verbin kohdalla.

Tämän tutkielman aineistossa esiintyy useita tässä luvussa esitellyistä verbeistä ja luvussa 6.4 niitä esitellään suomalaisen viittomakielen näkökulmasta.

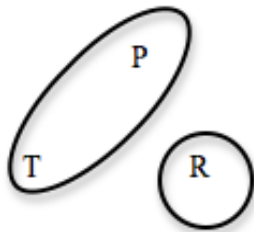
2.4 Vastaanottajan merkintä typologisesti tarkasteltuna

Tyypillisessä transitiivilauseessa on kaksi predikaatin vaatimaa semanttista argumenttia: (A) ja (P). Intransitiivisessa lauseessa näitä on vain yksi ja se merkitään (S). Ditransitiivisissa lauseissa semanttisia argumentteja on kolme agentti (A), teema (T) ja vastaanottaja (R). Käytän näitä termejä tässä työssä niiden semanttisessa merkityksessä, eli viittamaan niihin osallistujiin, joita lauseessa semanttisesti on läsnä, mutta ottamatta kantaa siihen, millaisella rakenteella näitä ilmaistaan.

Semanttisia rooleja merkitään eri kielissä eri keinoin. Analyttisissä kielissä merkintä perustuu usein sanajärjestykseen tai adpositioihin. Synteettisissä kielissä sijamerkintä ja verbien persoonataivutus ovat keskeisiä merkintäkeinoja. (Ojutkangas ym. 2009: 137.) Vastaanottajaroolilla on myös muita merkintätapoja: Thai-kielessä vastaanottaja merkitään seriaaliverbirakenteella. Huomioitavaa on, että kielet voivat käyttää erilaisia merkintäkeinoja riippuen siitä, onko vastaanottaja nominaalinen NP vai pronomini. (Malchukov ym. 2010: 8–13; Haspelmath 2011a). Lisäksi on olemassa kieliä, joissa semanttisia rooleja ei merkitä millään tavalla (Gil 2008: 114–115).

Vastaanottajan merkintä puhutuissa kielissä toteutuu kolmen eri mallin mukaisesti. Mallin luokat on muodostettu siten, että (mono)transitiivisen lauseen patientin merkintää verrataan teeman ja vastaanottajan merkintään ditransitiivisissa lauseissa. Selkeiden tapausten lisäksi on kieliä, joissa piirteet sekoittuvat. Seuraavaksi nämä luokat esitellään typologisesti yleisimmästä harvinaisempaan.

Ensimmäinen luokka muodostuu niistä kielistä, joissa teema merkitään samoin kuin transitiivisen lauseen patientti, ja vastaanottaja koodataan näistä poikkeavalla tavalla. Tästä merkintätavasta on käytetty nimeä epäsuora objektirakenne (Malchukov ym. 2010: 2). Kuvio 3 havainnollistaa tätä.

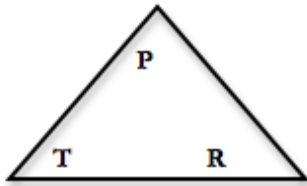

Kuvio 3. Merkintästrategia: $P=T \neq R$.

Lähes kaikissa kielissä, joissa merkintä toteutuu tämän mallin ($P=T \neq R$) mukaisesti, on

vastaanottajalla erityinen sijatunnus tai adpositiomerkinä. Tämä merkintä erottaa vastaanottajan teemasta, joka puolestaan voi olla merkitsemätön tai merkitty suoran objektin tunnuksella. (Haspelmath 2011a.) Mahdolliseen elolliseen teemaan liittyen voidaan todeta, että joissain kielissä tämä laukaisee differential object marking -ilmiön. Espanjassa tämä ilmiö toteutuu siten, että eloton teema on merkitsemätön ja elollinen teema merkitään tästä erotuksena prepositiolla *a*. Elollisen teeman merkintä on usein samanmuotoinen kuin vastaanottajan merkintä. Näin on myös espanjassa. (Malchukov ym. 2010: 7–8.)

Kuviossa 4 on esitetty seuraavaan luokkaan kuuluvat kielet, jotka merkitsevät sekä teeman että vastaanottajan samalla tavalla kuin monotransitiivisen lauseen patientin. Malchukov ym. (2010) nimittävät tätä neutraaliksi merkintätavaksi (neutral alignment). Enemmistö näistä kielistä jättää teeman ja vastaanottajan täysin merkitsemättä; käytössä ei siis ole sija- tai adpositiomerkinä eikä myöskään merkintää verbissä. (Haspelmath 2011a.)

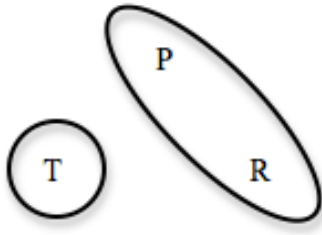
Kuvio 4. Merkintästrategia P=T=R.

On kuitenkin myös kieliä, joissa teeman ja vastaanottajan samanlainen merkintä toteutuu merkintänä verbiin ja nimenomaan siten, että tämä merkintä on samanlainen kuin monotransitiivisen lauseen patientilla (Haspelmath 2011a). Tämä on tilanne esimerkiksi ruandan (nigeriläis-kongolaiset kielet, mm. Ruanda) kielessä, joskin siinä vastaanottajan on oltava definiittinen (Haspelmath 2004: 46).

Mikäli vastaanottaja ja teema ovat molemmat merkitsemättöminä, voi sanajärjestys toimia ainoana rooleja erottavana tekijänä. Vahva tendenssi on, että vastaanottaja esiintyy lauseessa ennen teemaa. Tämän järjestyksen voidaan katsoa motivoituvan myös elollisuuden kautta, sillä vastaanottaja on tyypillisesti elollinen ja teema eloton. On myös tapauksia, jossa konteksti toimii ainoana vastaanottajaa ja teemaa erottavana tekijänä (esim. shipibo-konibon kieli, panolaiset kielet, Peru). (Malchukov ym. 2010: 16; Haspelmath 2011a.)

Kolmanteen luokkaan kuuluvat kielet, joissa vastaanottaja saa saman koodauksen kuin monotransitiivisen lauseen patientti, mutta teema taas koodataan näistä poikkeaval-

la tavalla (Kuvio 5). Tästä käytetään myös nimitystä sekundaarinen objektistrategia (Malchukov ym. 2010, Haspelmath 2011b).

Kuvio 5. Merkintästrategia $P=R \neq T$.

Tällä merkintästrategialla ($P=R \neq T$) saadaan aikaan riittävä distinktiivisyys, mutta silti merkintätapa on ekonominen. Luokan merkintä toteutuu usein verbissä tai sen liepeillä (indexing), ja joissain harvoissa tapauksissa sijatunnuksin. (Malchukov ym. 2010: 5; Haspelmath 2011a.)

Edellä luokiteltujen ”puhtaiden” luokkien lisäksi on joukko kieliä, jotka hyödyntävät usean rakenteen ilmaisukeinoja. Näin voi olla tapauksissa, joissa antaa-verbillä on kaksi vaihtelevaa ja yhtä laajasti esiintyvää rakennetta, jolla sen argumentit lauseeseen liitetään. Kielessä voi myös olla kaksi ’antaa’-merkityksistä verbiä (esimerkiksi pysyvälle ja väliaikaiselle antamiselle), joiden merkinnät ovat toisistaan poikkeavat. (Haspelmath 2011a.)

Haspelmathin (2011b) aineistossa, johon kuului 378 puhuttua kieltä, tarkasteltiin merkintästrategioiden typologista jakautumaa maailman kartalla. Yllä ensin esitelty merkintästrategia on aineistossa huomattavasti yleisin ($n=189$). Seuraavaksi eniten on kieliä, joissa teema, vastaanottaja ja patientti merkitään kaikki samoin ($n=84$). Kolmantena esiteltyyn luokkaan kuului Haspelmathin aineistossa 65 kieltä. Useanlaista ilmaisutapaa hyödyntäviä kieliä on kartassa 40. (Haspelmath 2011b.) Huomion arvoista on, että kartan kielten joukossa ei ole yhtään viittomakieltä.

Erikoistapauksena merkintästrategioista ovat kielet, joissa patientti, teema ja vastaanottaja merkitään kaikki toisistaan poikkeavalla tavalla. Tämä ei kuitenkaan ole ekonomista, ja tapa onkin harvinainen maailman kielten joukossa. Kayardildin kieli (pama-nyungalaiset kielet, Pohjois-Australia) käyttää tätä merkintää. (Haspelmath 2005: 3; Malchukov ym. 2010: 6)

Erikoistapauksena vastaanottajan merkinnästä voidaan pitää myös papualaista amelen kielen antaa-verbiä. Siinä antaa-verbi on kokonaan nollamorfeeminen, eli leksi-kaalista verbiä ei ole. Lauseeseen verbin paikalle ilmaantuvat pelkät taivutusmorfeemit. Yksi näistä morfeemeista kertoo vastaanottajan.

(8)

Amele (Papua-Uusi-Guinean pohjoisrannikko)

a.

Naus Dege ho Ø-ut-en
 Naus Dege pig give-3SG:OBJ-3SG:SUBJ:PAST
 'Naus gave Dege the pig.'

b.

Ija dana leis sab Ø-al-ig-a
 I man two food give-3DU:OBJ-1SG:SUBJ-PAST
 'I gave the two men food'

(Newman 1996: 17–18.)

Amelen kielen rakenne osoittaa, että verbin merkitys tulee ymmärretyksi myös ilman sen ilmimuotoa silloin, kun agentti, vastaanottaja ja teema ilmaistaan ekplisiittisesti. Myös alabama-koasatissa (muskogilainen kieli, Yhdysvallat; Teksas ja Louisiana) on samankaltainen tilanne: Leksikaalista antaa-verbiä ei ole lainkaan, vaan merkitys välittyy agenttia ja vastaanottajaa merkitsevien affiksien kautta. (Newman 1996: 17–19.)

Tarkasteltaessa vastaanottajan (ja teeman) sijoittumista lauseeseen on syytä erottaa kielet, joissa nämä merkitään erillisenä argumenttina niistä, joissa merkintä ilmenee predikaatissa. Kielissä, joissa vastaanottaja ja teema merkitään erillisinä argumentteina, ne sijoittuvat tyypillisesti vierekkäin. Vain harvoissa kielissä verbi erottaa ne toisistaan. Vastaanottajan ja teeman keskinäinen sijoittuminen lauseessa voi olla kiinteä, vaihteleva tai täysin vapaa. Monissa bantukielissä teemaan ja vastaanottajaan viittaavat NP:t ovat täysin merkitsemättömiä ja niiden keskinäinen järjestys täysin vapaa (Dixon 2010b: 136). Vaihtelevien sanajärjestysten kielissä järjestäytymiseen vaikuttaa usein elollisuuden aste. Näin on esimerkiksi Senegalissa puhuttavassa jóola banjalin kielessä. Jos teema on elollisuushierarkiassa vastaanottajaa korkeammalla, se on lähempänä verbiä. Muussa tapauksessa sekä verbi–vastaanottaja–teema- että verbi–teema–vastaanottaja-järjestykset ovat käytössä. (Bassène 2010: 193) Näiden lisäksi on myös kieliä, joissa näiden argumenttien keskinäistä järjestystä ei säätele mikään semanttinen eikä pragmaattinen tekijä. (Heine & König 2010: 89–90.)

Vastaanottajan merkintää tarkasteltaessa on syytä mainita, että usein täydellinen nominilauseke käyttäytyy lauseessa eri tavalla kuin pronomini. Vastaanottajaroolissa oleva pronomini voi esimerkiksi hakeutua lauseessa eri paikalle kuin samassa roolissa oleva kokonainen nominilauseke. (Primus 1997: 442–443; Vilkuna 1997: 201–02.) Puhutussa

kielessä (vs. kirjoitettu kielimuoto) nämä pronominiksi lyhentymät ovat varsin tavallisia ja lauseet, joissa olisi kaksi kokonaista nominilauseketta, jopa harvinaisia. Samansuuntaisen huomion on suomalaisesta viittomakielestä tehnyt Ala-Sippola (2012: 105). Transitivisten lauseiden agenttiin viitattiin yleisemmin pronominaalisella osoituksella kuin leksikaalisella NP:llä.

Eurooppalaisia kieliä tutkinut Primus (1997) on nostanut esiin kaksi pürrettä teeman ja vastaanottajan keskinäiselle järjestymiselle. Vastaanottajan ja teeman sijoittumiseen lauseen sisällä näyttäisi vaikuttavan se, kuinka yksinkertaisia tai kompleksisia nämä lausekkeet ovat. Jos sanajärjestystä ei säätele mikään muu tekijä, vaikuttaisi siltä, että yksinkertaisempi näistä lausekkeista esiintyy ensin. Toisaalta kielissä, joissa mikään kielioopin vaatima seikka ei säätele vastaanottajan ja teeman keskinäistä järjestystä, on havaittu, että topiikin ja fokuksen kaltaiset ilmiöt vaikuttavat niiden keskinäiseen järjestyseen. Esimerkiksi saksassa tyyppinen neutraali järjestyminen näyttäisi olevan vastaanottaja–teema, mutta kontekstissa, jossa teema on määräinen ja vastaanottaja epämääräinen, kääntyy järjestys päinvastaiseksi. (Primus 1997: 442–443, 453, 457; Malchukov ym. 2010: 17.)

Kielistä, joissa vastaanottaja-argumentti merkitään verbiin affiksilla, on esitetty kahdenlaisia tulkintoja. Siewierskan ja Bakkerin (2007) mukaan Gensler (2003) on tullut kinnut vastaanottajan ja teeman keskinäisen sijoittumisen olevan ennalta-arvaamatonta. Siewierska ja Bakker toteavat, että kielet, joissa sekä vastaanottaja että teema-argumentti merkitään verbiin sidonnaisina morfeemeina, ovat harvinaisia. Näistä kielistä he löysivät omassa tutkimuksessaan vahvan tendenssin, jonka mukaan vastaanottaja esiintyy useimmiten lähempänä verbin vartaloa. Vain epäsuorissa lauserakenteissa tilanne on päinvastainen ja teema on lähempänä verbin vartaloa. (Siewierska & Bakker 2007: 104, 111.)

Luvussa 2 on esitelty semanttisia taustoja vastaanottajaroolille. Transitivisuuden perusnäkökulmien kautta päästiin ditransitiivisuuteen, ja sen ilmaisemisessa mukana oleviin semanttisiin rooleihin. Semanttinen vastaanottaja esiteltiin sellaisena kuin se tässä tutkielmassa on käytössä, ja lisäksi tarkasteltiin eroja, joita sillä on suhteessa rooleihin hyötyjä ja määränpää. Luvussa esiteltiin ditransitiivisten verbien semantiikkaa ja keskeisiä eroja, joita niiden välillä on. Luku päättyi tyypologiseen katsaukseen vastaanottajan merkintästrategioista. Seuraavassa pääluvussa tarkastellaan suomalaisen viittomakielen verbaaleja ja niiden tyyppittelyä.

3 Suomalaisen viittomakielen verbaalit

Suomalaisessa viittomakielessä erotellaan kaksi pääsanaluokkaa: nominaalit ja verbaalit. Tämä jaottelu on alun perin Rissasen (1998), mutta Jantunen (2010a) on muokannut sitä. Semanttisesti tarkasteltuna nominaalit ovat tyypillisesti olioviitteisiä ja verbaalit taas viittaavat tilaan, tapahtumaan tai toimintaan. Lisäksi määrittelyssä on käytetty leksikaalisia ja syntaktisia kriteerejä. Nämä pääsanaluokat voidaan sijoittaa jatkumolle, jonka toiseen päähän asettuvat pysyväisluontoiset nominaalit ja toiseen päähän verbaalit, jotka ovat prototyyppisesti dynaamisempia. (Jantunen 2010a: 67–70.)

Suomalaisen viittomakielen tutkimuksessa on irtaannuttu substantiivin ja verbin käsitteistä, sillä nominaalien ja verbaalien luokat ovat laajempia kuin perinteisesti määritellyt substantiivi ja verbi (Rissanen 1998: 4, 128). Nominaali- ja verbaalikategoriat voivat siis sisältää viittomia, jotka ovat pikemminkin marginaalisia kuin prototyyppisiä luokkan- sa edustajia. Näihin kuuluvat ainakin ominaisuusviittomat, jotka eivät muodosta morfosyntaktisesti yhtenäistä luokkaa. Suomalaisen viittomakielen sanaluokat eivät ole tarkka- vaan hämäärärajaisia. (Jantunen 2010a: 59, 72–76). Nominaalien ja verbaalien lisäksi suomalaisessa viittomakielessä on muita pienempiä sanaluokkia, mutta niiden statusta ei ole vielä tutkittu. Näitä suljetumpia luokkia voidaan todennäköisesti määrittellä ainakin kysymysviittomista, adverbeista ja konjunktioista. (Jantunen 2010a: 58; Jantunen 2013: 314).

Esittelen seuraavaksi lyhyesti suomalaisen viittomakielen verbaalien alaluokittelua, koska sillä on yhteys semanttisten roolien määrittämiseen ja merkitsemiseen. Verbaalit jaotellaan tyypillisesti viittomakielten tutkimusperinteessä kolmeen alaluokkaan niiden sisäisen rakenteen mukaan (muun muassa amerikkalaisen viittomakielen osalta Padden (1990), Liddell (2003) sekä tanskalaisesta viittomakielestä Engberg-Pedersen (1993)). Jantunen jakoi (2010a) perustuu Rissasen (1998) perustutkimukseen suomalaisen viittomakielen nominaaleista ja verbaaleista sekä Liddellin näkemykseen amerikkalaisen viittomakielen verbiluokista (2003). Jantunen pohjaa tyypittelynsä siihen, sisältääkö viittoma morfemaattisen osan lisäksi elekomponenttia ja mikä on mahdollisen elekomponentin funktio⁵. Jantunen jakaa verbaalit kolmeen alaluokkaan: morfemaattiset tyyppin 1 verbaalit, morfemaattis-gesturaaliset tyyppin 2 verbaalit sekä tyyppin 3 niin ikään morfemaattis-

⁵ Moderni keskustelu eleistä osana viittomakielten rakennetta käynnistyi 2000-luvun alussa. Merkittävän panoksen keskusteluun toi Liddell 2003 kirjallaan ”Grammar, gesture and meaning in American Sign Language”. Sittemmin tälle funktionaalis-kognitiiviselle tavalle analysoida tilaa ja eleitä on löytynyt sekä kritisoijia että seuraajia. (ks. mm. Lillo-Martin 2002, Rathmann & Mathur 2002.)

gesturaaliset verbaalit. (Jantunen 2010a: 69–70.) Tyypin 2 ja 3 välinen ero on elekomponentin erilaisissa funktioissa sekä klassifikaattorikäsimuodon olemassaololla tyypin 3 verbaaleissa. Käytän tässä tutkielmassa Jantusen (2010a) jaottelua viittoma- ja verbaali-luokista.

Tyypin 1 verbaalit ovat niitä, joihin ei liity elekomponenttia, eikä niitä voida modifioida koodaamaan tilanteen osallistujia (Jantunen 2010a: 69). Tällainen on esimerkiksi suomalaisen viittomakielen verbaali RAKASTAA. Se toteutuu aina perusmuotoisena eikä sitä muunnella osallistujien konkreettisen tai käsitteellistetyn sijainnin mukaan, vaan semanttiset suhteet osoitetaan muilla keinoilla.

Tyypin 2 verbaalit koostuvat morfemaattisesta osasta ja elemäisestä osasta. Elemäisellä osalla voidaan osoittaa referenttien paikkaa joko konkreettisesti tai abstraktisti. Osoittaminen toteutuu joko käden orientaation tai viittoman paikan muutoksen kautta. (Jantunen 2010a: 69.) Osoittavalla elekomponentilla tehdään usein selväksi osallistujaroolit agentti ja patientti. Liikkeen alkupaikka viittaa tavallisemmin agenttiin ja loppupaikka patienttiin. Osalla verbaaleista liikkeen suunta voi olla myös päinvastainen (Haapanen & Wainio 2010: 89; Ala-Sippola 2012: 26). Haapanen ja Wainio (2010) puhuvat semanttisten roolien sijaan tekijästä ja kohteesta. Esimerkkinä verbaalityypin 2 viittomasta on KYSYÄ. Se voi toteuttaa osoituspotentiaaliaan vaikkapa siten, että sormenpäät suuntautuvat kysyjästä (viittoja itse) kohti viittojan eteen assosioitua naista. Näin viittoma saa tässä kontekstissa merkityksen ’Minä kysyn naiselta’. Jos merkitys on päinvastainen, ’nainen kysyy minulta’, käsi kääntyy siten, että sormenpäät osoittavat kohti viittojaa ja ranne suurin piirtein sitä paikkaa kohti, johon nainen on aiemmin sijoitettu.

Tyypin 2 verbaaleilla voidaan sanoa olevan osoituspotentiaali, mutta se ei aina toteudu. Australialaisen viittomakielen korpustutkimuksessa kävi ilmi, että tyypin 2 verbaalien kanssa samankaltaiset osoittavat verbit (indicating verbs) esiintyvät huomattavasti yleisemmin perusmuodossa kuin osoituskomponentin kanssa (Johnston & Schembri 2007b: 152–153). Viidenkymmenen narratiivin otoksessa vain 41 % osoittavien verbien esiintymistä oli jossain muussa kuin perusmuodossa, eli ne voitiin tulkita tavalla tai toisella modifioituiksi. (de Beuzeville ym. 2009: 69). Lukema on huomattavasti pienempi kuin aiempien tutkimusten perusteella oli oletettavissa (ks. ASL:n osalta Sandler & Lillo-Martin 2006). Aineistona oli narratiiveja, joista merkittävä osa oli konstruoitua toimintaa (constructed action: vrt. roolinvaihto, suora esitys, persoonan siirto). Konstruoidussa toiminnassa viittoja imitoi tilannetta ja käyttää eleitä, ilmeitä ja osoituksia siten, kuin ne olisivat todellisessa tilanteessa toteutuneet. Verbien modifioinnin osalta esitetään, että

konstruoidussa toiminnassa modifioituja esiintymiä olisi vähemmän kuin muissa tekstila-jeissa. Tämä johtuu de Beuzeville ym. mukaan siitä, että konstruoitu toiminta itsessään erottelee semanttiset roolit, eikä niitä ole tarpeen selventää verbejä modifioimalla. Näin ollen aineiston tyypillä on merkitystä sille, kuinka usein verbit esiintyvät perusmuodos-saan tai tilassa modifioidussa muodossa. Tästä voidaan tehdä tulkinta, että tekstissä, jos-sa ei olisi konstruoitua toimintaa yhtä paljon, olisi enemmän modifioituja verbejä. (de Beuzeville ym. 2009: 71–76.)

Suomalaisen viittomakielen osalta vaikuttaisi siltä, että ainakin aikaisemmassa tut-kimuksessa (Rissanen 1985 ja 1998; Jantunen 2003: 89) tyyppin 2 verbaaleiden kykyä il-maista agenttia ja patienttia on pidetty niihin kiinteästi kuuluvana, ei valinnaisesti toteu-tuvana osana. Monisuuntaisiksi kutsumistaan verbeistä Rissanen (1985: 118) toteaa, että ne inkorporoivat liikkeeseensä viittauksen teon suorittajasta ja kohteesta. Mainintaa pe-rusmuotoisesta toteutumasta ei ole. ANTAA-verbaalilla Rissanen (1998: 138, 174–175) sanoo olevan kahdenlaisia toteumia. Yleisiksi hän kutsuu niitä, joissa fokus on antamis-tapahtumassa ja muoto osoittaa agentin ja patientin. Modifioituja ovat ne esiintymät, jossa viittoja korostaa teemaa, ja sen käsittelyyn liittyvä käsimuoto tulee osaksi verbaalia. Rissanen ei mainitse lainkaan muotoa, jossa verbaali toteutuisi ilman agentin ja patientin osoitusta. Ala-Sippola (2012: 109) on tarkastellut tyyppin 2 verbaaleja erityisesti agentin esiintymisen osalta. Hän toteaa aineistonsa perusteella, että tyyppin 2 verbaaleilla osoitta-mispotentialin hyödyntäminen on hieman tyypillisempää kuin perusmuodon käyttämi-nen. Ala-Sippola kuitenkin mainitsee, että hänen tutkielmansa aineistolaji, asiatyylinen viitottu teksti, saattaa suosia osoittavaa muotoa perusmuodon sijaan. Myös Jantunen (2013: 324) huomauttaa, että arkisessa keskustelussa tyyppin 2 verbaalit esiintyvät usein muodossa, joka ei osoita referenttejä.

Jantusen luokittelussa tyyppin 3 verbaalit sisältävät morfemaattisen ja elemäisen osa. Tyyppin verbaaleiden morfemaattinen osa on käsimuoto, jota on kutsuttu klassifi-kaattoriksi. (Jantunen 2010a: 69) Klassifikaattorikäsimuotoja ovat kokonaista kohdetta kuvaava käsimuoto ja käsittelykäsimuoto. Kokonaista kohdetta edustava käsimuoto vali-taan yleensä kohteen suurimman dimension tai sille tyypillisen erityispiirteen mukaan. Käsittelykäsimuoto valitaan kohteen pienimmän ulottuvuuden mukaan, eli miten toimija pitelee kohdetta (Takkinen 2010: 106). Elekomponentteja on kahdenlaisia: osoittavia ja topografis-lokatiivisesti kuvailevia. Jantunen jakaa tyyppin 3 verbaalit kahteen alaluok-kaan: eksistenssiä suoralla lyhyellä liikkeellä ilmaiseviin sekä kohteen kausaalista tai au-tonomista liikettä ilmaiseviin. Syntaktisesti tyyppin 3 verbaalit muodostavat itsenäisen

luokan, sillä ne ovat Jantusen mukaan aina lauseenloppuisia (Jantunen 2008b:112). Yksinään esiintyessään ne voivat muodostaa itsessään lauseen (Jantunen 2014b). Erona muihin verbaalityyppeihin on, että niiden käsimuoto ilmaisee aina tietoa predikaatin argumenteista ja se voidaan näin katsoa verbaalin syntaktiseksi ydinargumentiksi. (Jantunen 2010a: 69–70.)

Takkinen (2010) puolestaan jakaa viittomat leksikaalistuneisiin ja leksikaalistumattomiin, pohjautuen australialaisen viittomakielen analyysiin (Johnston & Schembri 2007a). Leksikaalistuneilla viittomilla tarkoitetaan sellaisia viittomia, joilla on joko yksi kiinteä perusmuoto tai viittomia, joiden tiettyä rakennepiirteitä voidaan muokata kulloisenkin kielenkäyttötilanteen mukaan. Leksikaalistuneisiin viittomiin kuuluvat esimerkiksi verbaalit PYYTÄÄ ja LÄHETÄÄ. Leksikaalistumattomia puolestaan ovat kuvailevat viittomat, joiden muoto varioi ja jokainen viittoman rakenneosa voi tuoda siihen oman merkityksensä. Pääosa kuvailevista viittomista on verbaaleja. (Takkinen 2008: 24–30, 2010: 100–104.) Takkisen jaottelun kuvailevat verbaalit vastaavat Jantusen luokittelussa verbaalityyppeä 3. Samoista verbaaleista on myös käytetty nimitystä polysynteettiset viittomat (muun muassa Wallin 1994).

Verbaaleista voidaan vielä mainita, että niitä voi suomalaisessa viittomakielessä esiintyä useampia peräkkäin. Jos kaksi (tai useampi) yhdessä esiintyvää verbiä kuvaavat samaa tekoa tai tilannetta on kyseessä seriaaliverbirakenne (Dixon 2010b: 52). Suomalaisen viittomakielen osalta Rissanen (1998: 233–248) on jaotellut näistä yhteisesiintymistä seriaaliverbit, joilla merkitään semanttisia rooleja (muun muassa hyötyjä), verbien yhteisleksikaalistumat (verb co-lexicalisation) sekä suunnanmerkitsijänä toimivat esiintymät. Verbaalien yhteisesiintymät voivat myös koostua modaaliverbaalista ja tilannetta tai toimintaa kuvaavasta verbaalista. Tällöin modaaliverbaali kuvaa puhujan omaa asennetta tai mielipidettä siihen, mistä lauseessa on puhe (Karlsson 2004: 228).

Vaikka osoitukset eivät ole verbaaleja, otetaan ne tässä yhteydessä esiin, koska ne ovat keskeinen osa suomalaisen viittomakielen rakennetta ja samalla tämän työn tutkimuskohteen kannalta merkityksellisiä. Suomalaisen viittomakielen osoituksista ei ole vielä kattavaa kuvausta, mutta niitä koskevia mainintoja löytyy. Rissanen (1998) katsoo osoitusten kuuluvan leksikaalisiin nominaaleihin. Hän erottelee selkeästi ensimmäisen ja toisen persoonan pronominaaliset osoitukset muista osoituksista, joita hän kutsuu demonstratiivisiksi osoituksiksi. Tärkeimpänä kriteerinä Rissanen erottelussa toimii katseen käyttö. Ensimmäisen persoonan referentti on se, johon manuaalinen osoitus suuntautuu, mutta viittojan katse ei seuraa osoitusta. Toisen persoonan osoituksessa viittoja suuntaa

myös katseensa kohti osoittamaansa kohdetta, joka on keskustelukumppani. Tämä ei käännä katsetta itseensä, vaan katsekontakti säilyy viittojassa. Muissa osoituksissa viittoja ja keskustelukumppani pragmaattisesti varaavat viittomatilasta paikan, ja etusormella tehty osoitus tai katseen kääntäminen tätä paikkaa kohti laukaisee referenssin. Rissanen toteaa, että kolmannen persoonan (ei viittoja eikä keskustelukumppani) erottaminen demonstratiivisesta osoituksesta ei ole varmaa, sillä käsimuoto tai orientaatio ei systemaattisesti erota näitä kahta. (Rissanen 1998: 105–108.)

Savolainen (2006) näkee deiktiset viittomat itsenäisenä viittomiston osana. Muita viittomiston osia hänen jaottelussaan ovat kiinteät ja polysynteettiset viittomat. Deiktiset viittomat ovat osoitusviittomia, joilla on indeksikaalinen suhde referenttiinsä. Näillä viittomilla ei yleensä ole perusmuotoa, vaan lauseyhteys täydentää niiden merkityksen. (Savolainen 2006: 19–20.)

Jantusen (2010a) näkemyksessä puolestaan korostuu Liddellin (2003) mukainen osoitusten elemäinen luonne. Liddellille osoitukset ovat yhdistelmä kielellisiä ja elemäisiä piirteitä: käsimuoto, orientaatio ja osa liikeparametristä olisivat kielellisiä mutta viittoman liikkeen suunta ja päämäärä elemäisiä. Osoitukset suunnataan tilassa viittojan siihen assosioimien tarkoitteiden mukaisesti. Tarkoitteet voivat myös olla tilassa läsnä konkreettisesti. Liddellille osoituksen suunta ei siis ole leksikaalisesti kiinteä vaan riippuu nimenomaan siitä, miten referentit ja puhuja ovat sijoittuneet suhteessa toisiinsa ja kuinka viittoja tämän tilanteen käsitteellistää. Liddell katsoo osoittamiseksi myös tyyppin 2 ja 3 verbaalien modifioinnin osallistujien konkreettisen tai abstraktin sijainnin mukaan.

Osoituksilla on suomalaisessa viittomakielessä ainakin kieliopillisia ja tekstuaalisia funktiota. Niillä tehdään anaforisia viittauksia, mutta myös deiktisesti indikoidaan referenttien sijaintia viittomatilassa. Toisaalta niillä on myös useita tekstiä sidostavia tehtäviä. (ks. Lautala 2012, Halkosaari 2012.)

Suomalaisen viittomakielen osoitusviittomien muodosta ja funktioista ei ole vielä kokonaiskuvausta. Osa tutkijoista näkee osoitusten sidostuvan nominaali-/verbaaliviittomiin, ja osa taas tarkastelee niitä itsenäisempinä yksiköinä. Niille tarjotut paikat viittomistossa vaihtelevat itsenäisestä viittomiston osasta nominaalien kautta elemäiseen yksikköön. Tässä työssä käytän viittomiston osalta Jantusen pääsanaluokkakajakoja nominaaleihin ja verbaaleihin. Osoittamisella viitataan sekä osoittamiseen osana verbaalin sisäistä rakennetta että itsenäisiin eri tyyppisiin osoituksiin. Näiden rakenteeseen kuuluu olennaisena osana ele. Analyysiosuudessa pohdin semanttisesti ditransitiivisten verbaalien kuulumista niille esitettyihin alaluokkiin tutkielman aineiston antamissa puitteissa.

4 Semanttisten roolien merkintä viitotuissa kielissä

Semanttiset roolit sopivat analyysivälineeksi muun muassa silloin, kun halutaan vertailla hyvin erilaisia kieliä. Tämän työn taustalla on ajatus suomalaisen viittomakielen vastaanottajan merkinnän vertailusta siihen typologiseen jaotteluun, joka maailman kielistä on tämän piirteen osalta tehty.

Semanttiset roolit kuvaavat niitä suhteita, joita lauseissa on verbin (verbaalin) ja sen semanttisten argumenttien välillä. Näitä suhteita merkitään eri kielissä eri tavoin, olipa kyse sitten puhutuista tai viitotuista kielistä. Merkintäkeinot voidaan karkeasti jakaa syntaktisiin ja morfologisiin keinoihin. Puhuttujen kielten osalta erilaisia merkintätapoja on esitelty luvussa 2.4, ja viitottujen kielten osalta merkintätapoja esitellään tässä pääluvussa. Roolin merkinnän keinoja, joita tässä luvussa tuodaan esille, on sekä morfologisia että syntaktisia:

- verbaalin osoittavan elementin muokkaaminen (orientaatio tai liikesuunta ja orientaatio)
- verbaalin käsimuodon muokkaaminen
- verbaalin artikulaatiopaikan muokkaaminen
- osoitukset: nominaaliin sitoutuneina/erillisenä viittomana/ei-manuaalisena
- adpositiot
- sanajärjestys
- sulautumat

Esittely painottuu suomalaisesta viittomakielestä tehtyihin havaintoihin, mutta mukana on myös poimintoja muista viittomakielistä, jotta viitottujen kielten roolien merkintätavat tulisivat laajasti esitellyiksi. Suomalaisessa viittomakielessä semanttisia rooleja voidaan erotella ainakin osoittamalla ja viittomajärjestyksellä. Osoittaminen voi toteutua osana verbaalin sisäistä rakennetta tai erityyppisillä muilla osoituksilla. Suomalaisen viittomakielen osalta on myös todettu, että se ei merkittävästi käytä sekventiaalista morfologiaa osallistujaroolien merkintään (Jantunen 2008b: 108; 2013: 311).

Semanttisten roolien merkinnässä on huomattava, että eri verbaalityypit mahdollistavat erilaiset merkintätavat. Merkintään voi vaikuttaa myös se, millaisesta aineistosta tarkasteltavat lauseet on poimittu. Osana isompaa tekstikokonaisuutta toimivat lauseet sallivat enemmän vaihtelua muun muassa sanajärjestyksen osalta (Jantunen 2008b: 103). Myös argumenttien poisjäänti kokonaan on tavallista suomalaisessa viittomakielessä. Pois voi jäädä ydinargumenttien lisäksi lauseen verbaali. Jantunen (2013) arvioi, että jopa yli puolet suomalaisella viittomakielellä tuotetuista yksinkertaisista lauseista voi olla ellip-

tisiä.

Esittelen ensiksi ne merkintätavat, joiden voidaan katsoa toteutuvan osana verbaalia, sitten muut osoitukseen perustuvat tavat ja lopuksi esimerkit muista merkintätavoista.

4.1 Osana verbaalia toteutuva merkintä

Suomalaisen viittomakielen verbaalin on sanottu olevan lauseen keskeinen osa.⁶ Verbaali voi yksin ilmaista sekä predikaatin että sen argumentit. (Rissanen 1998: 5, 126.) Predikoivan viittoman muotoon voi suomalaisessa viittomakielessä sisältyä kontekstista riippuen tietoa agentista, patientista, instrumentista, vastaanottajasta, lähtökohdasta ja määränpäästä.

Semanttisten roolien merkintää on usein tarkasteltu tyyppin 2 verbaaleiden osalta. Näiden on sanottu voivan osoittaa agenttia, patienttia, vastaanottajaa sekä lokaatioita (lähtökohtaa ja määränpäästä). Tyyppin 2 verbaalit voivat osoittaa rooleja viittoman liikkeen suunnan ja orientaation muutoksilla. Tällöin osana verbaalin rakennetta toteutuva osoitus huomioi referenttien todellisen, kuvitellun tai tekstuaalisesti merkityn sijainnin. Viittomat ANTAA ja OPETTAA toimivat näin, ja osoittavat ensin agentin sijainnin ja sitten vasta patientin. Päinvastainen järjestys on niissä tyyppin 2 verbaaleissa, joissa koodautuu ensin kohteen sijainti (todellinen, assosioitu tai syntaktisesti merkitty) ja vasta sitten tekijän sijainti (Haapanen & Wainio 2010: 91). Esimerkkinä tämän tyyppisestä osallistujaroolien osoittamisesta ovat verbaalit OTTAA ja LAINATA. Rissanen (2000: 164) toteaa, että jos agenttia ja patienttia/vastaanottajaa osoittava verbaaliviittoma toteutuu osoittavassa muodossa, se kertoo automaattisesti molemmat osallistujat, eli toista ei voi sulkea pois. Rooleja osoitetaan liikkeen suunnan ja orientaation muutoksella myös silloin, kun kuvaillaan siirtymiä eri lokaatioiden välillä. Tällöin kaksi lokaatiota jäsentyy siten, että liike suuntautuu useimmiten lähtökohdasta määränpäähän. Verbaalina voi olla esimerkiksi MATKUSTAA tai LENTÄÄ. Usein siirtymiä kuvattaessa viittojan eteen assosioidaan kulloiseenkin tilanteeseen sopiva kartta. Kartan mittakaavaa soveltaen lähtökodan ja määränpään etäisyydet esitetään suhteessa toisiinsa. (Johnston & Schembri 2007a: 145–146).

Toinen tapa muokata verbaalia ja osoittaa näin semanttisia rooleja on muuttaa viit-

---

⁶ Verbaalipredikaattisten lauseiden lisäksi suomalaisessa viittomakielessä on lauseita, joissa ei ole verbaalia, vaan nominaalit ovat predikoivia yksikköjä. Näin on ainakin ekvatiivilauseissa, luonnehtivissa lauseissa ja lokaatioita ilmaisevissa tilalauseissa. (Jantunen 2003: 103–105.)

toman orientaatiota osallistujien sijainnin mukaan. Tämän tyyppisissä viittomissa ei ole suoraa eikä kaarevaa liikettä, vaan liike tuotetaan ainoastaan sormi-/rannenivelestä. Tämä aiheuttaa sen, että modifioinnin mahdollisuudet ovat rajatummalla. Osallistujarooleista toteutuvat agentti ja patientti. Verbaalia KATSELLA modifioidaan tämän mallin mukaisesti. (Haapanen & Wainio 2010: 93.)

Myös artikulaatiopaikkaa vaihtamalla voidaan muuttaa verbaalin merkitystä ja osoittaa semanttisia rooleja. Tällaiset verbaalit ovat usein sidoksissa kehon osiin, kuten SATTUA tai VUOTAA_VERTA (Rissanen 1998: 136, australialaisen viittomakielen osalta ks. Johnston & Schembri 2007a: 146). Nämä verbaalit merkitsevät lokaatiota paikan muutoksella. Esimerkiksi jos verbaali VUOTAA_VERTA tuotetaan nenän edessä, se saa merkityksen VUOTAA_VERTA_NENÄSTÄ.

Oma ryhmänsä roolien jakautumisen näkökulmasta ovat kuvailevat, tyyppi 3 viittomat. Jantunen (2008b: 104) toteaa, että tyyppi 3 verbaaleissa käsimuoto koodaa automaattisesti tietoa predikaatin semanttisista argumenteista. Kokonaista kohdetta edustava käsimuoto viittaa agenttiin, esimerkkinä lentokoneen nousukiitoa kuvaavan viittoman toteuma. Kokonaista kohdetta edustava käsimuoto valitaan yleensä kohteen suurimman dimension tai sille tyypillisen erityispiirteen mukaan (Takkinen 2008: 24). Käsittelykäsimuoto viittaa Jantunen mukaan sekundaariseen argumenttiin, tyypillisesti patienttiin (Jantunen 2008b: 104). Käsittelykäsimuoto taas valitaan kohteen pienimmän ulottuvuuden mukaan, eli miten toimija pitelee kohdetta (Takkinen 2008: 24). Tällainen käsittelymuoto on vaikkapa viittomassa, jossa irrotetaan nauvoja ja käsimuoto motivoituu ikonisesti vasaran kiinnipitelemisestä. Tässä tutkielmassa tarkastelun alla olevien verbaalien osalta käsittelykäsimuodolla kuvataan teema-argumenttina. Johnstonin ja Schembrin (2007a: 244) mukaan australialaisen viittomakielen viittomat, joissa on käsittelykäsimuoto, kertovat jotain sen instrumentin muodosta ja käytöstä, joka on osallisena lauseen tapahtumaan. Näin voidaan ajatella, että käsimuoto merkitsee instrumentin roolia. Rissanen (1998: 193–203) tuo esiin käsimuotojen variaation, joka viittoman ANTAA yhteydessä on. Hänen mukaansa viittojakohtainen variaatio on laajaa ja näin ollen selkeitä sääntöjä sille, milloin käsimuodolla ilmaistaan annettavan luokkaa, ei ole.

Osa viittomakielten tutkijoista (muun muassa Padden 1990, Neidle ym. 2000, Lillo-Martin & Meier 2011) katsoo verbaalin modifioinnin osallistujien mukaan kongruenssiksi. Tällöin on viitattu esimerkiksi agentin näkymiseen osana verbaalia (Sandler & Lillo-Martin 2006: 23–37). Kieliopillisena käsitteenä kongruenssi ei kuitenkaan tyydyttävästi kuvaa viittomakielen tilannetta: verbaaleihin valinnaisesti liittyvä elementti ei vastaa

persoonakongruenssia puhutuissa kielissä. Australialaisen viittomakielen korpustutkimus osoitti, että verbaalien muokkaaminen osallistujien sijainnin mukaan ei ole pakollista. Typologisesti katsoen viittomakielten ”valinnainen kongruenssi” olisi ilmiönä epäta-
vanomainen. (de Beuzeville ym. 2009: 58, 75; Cysouw 2011: 157–159.) Tässä tutkielmas-
sa verbaalien modifiointia osallistujaroolien mukaan ei tulkita kongruenssiksi.

Osallistujaroolien ilmaiseminen vaihtelee eri verbaalityyppien mutta myös saman-
tyyppisten verbaalien kesken. Tässä esitellyt tapaukset, joissa voidaan muokata verbaalin
liikesuuntaa ja orientaatiota, pelkkää orientaatiota, paikkaa tai käsimuotoa, mahdollista-
vat agentin, patientin, vastaanottajan, määränpään, lähtökohdan ja instrumentin merkit-
semisen.

4.2 Roolin merkintä osoituksilla

Viitotuissa kielissä osoittamisella on monia funktioita, ja erityyppiset osoitukset liittyvät
myös semanttisten roolien merkintään. Yllä käsiteltiin jo tapauksia, joissa osoittaminen
toteutui osana verbaalin sisäistä rakennetta, nyt huomio siirretään muun tyyppisiin osoi-
tuksiin.

Nominaaliin sitoutuneen osoituksen yhteyttä roolinmerkintään on pohdittu. Ris-
sanen (1998: 244) on esittänyt, että osoituksenomainen viittoma B-ANTAA olisi kie-
liopillistunut hyötyjän merkitsimeksi suomalaisessa viittomakielessä. Todennäköisesti
samaa tarkoittava esimerkki löytyy Jantuselta, tosin toisessa yhteydessä esitettynä ja eri-
tavoin glossattuna (B-INDEX). Ei Jantusella eikä Rissasella ole tekstiin liitettyä kuvaa
viittomasta, joten muotojen yhteneväisyys on tässä kohtaa tutkielman kirjoittajan arvion
varassa.

(9)

TEACHER BOY+B-INDEX-2 EXPLAIN

Käännös:

’A teacher explains to a boy.’

(Jantunen 2008b: 102.)

Tästä Jantusen glossauksesta⁷ on ymmärrettävissä, että B-käsimuodolla tehtävä osoitus
sitoutuu nominaaliin, koska nämä on Jantusen glossausmerkinöissä yhdistetty +-
-

⁷ Glossausta on yksinkertaistettu tähän poistamalla alkuperäisen glossauksen osallistujarooleja rajaavat lausekemerkinnot.

merkinnällä. Rissanen (1998: 244) tulkinta hyötyjästä eroaa tässä työssä käytetystä määritelmästä: Rissanen hyötyjä pitää sisällään myös tässä työssä vastaanottaja-rooliksi määriteltyjä tapauksia. Merkinnän hän arvelee syntyneen kielipillistumisprosessin tuloksena. Käsimuoto on muutoksen aikana yksinkertaistunut ja liike lyhentynyt. Rissanen esittää, että varsinainen hyötyjäargumentti esiintyy lauseessa juuri ennen tätä merkintää. Näin ollen merkinnän sijainti on sama kuin Jantusen esimerkissä, Rissanen tosin ei puhu siitä nominaaliin sitoutuneena.

Suomalaisessa viittomakielessä esiintyy elemäinen osoitus, joka on analysoitavissa suunnanmerkitsimeksi (Rissanen 1985: 100, Rissanen 1998: 247). Suunnanmerkitsimen liittyessä nominaaliin se voi ilmaista määränpäättä tai lähtökohtaa mutta useimmiten molempia. Osoituksella ilmoitetaan se suunta, jossa määränpää/lähtökohta sijaitsee suhteessa viittojan nykyiseen sijaintiin reaali maailmassa tai assosioidussa tilassa.

(10)

KAKSI-TUHATTA... YKSI Ø MUUTTAA HELSINKI+SUUNTA

Käännös:

”Kaksituhatta... yksi muutimme Helsinkiin.”

(Jantunen 2013: 316.)⁸

Esimerkin (10) tapauksessa ei glossin perusteella tiedetä, mihin suunnanmerkitsin osoittaa. Toteuma on erilainen, jos viittojan muutto Helsinkiin on tapahtunut Jyväskylästä, Tukholmasta tai Tallinnasta käsin. Rissanen (1998: 247–248) katsoo suunnanmerkitsimen muodostuneen TULLA- ja MENNÄ-viittomista. Hän myös arvioi niiden olevan kielipillistumassa osaksi suomalaisen viittomakielen rakennetta. Samanmuotoisten ja samassa merkityksessä käytettyjen itsenäisten (vs. nominaaliin sitoutuneet) osoitusten kykyä predikoida on pohtinut myös Halkosaari (2013: 42–43).

Ei-manuaalisista elementeistä ainakin katseella on esitetty olevan argumentteja merkitsevä funktio. Katseella voidaan Haapasen ja Wainion (2010: 92) mukaan merkitä tekijä tai kohde. Katseen suuntautuessa viittomatilassa muualle kuin keskustelukumppaniin/kameraan, sillä merkitään agenttia tai patienttia. Viittoman PERIÄ_MAKSU kohdalla katseen suuntaamatta jättämisellä voidaan implikoida, että patientilla ei ole merkitystä. Katseen pakollisuudesta roolin merkitsemisessä Wainio ja Haapanen eivät mainitse mitään. Amerikkalaista viittomakieltä formalistisessa viitekehysessä tutkineet Neidle,

⁸ Glossit ja käännös ovat tutkielman kirjoittajan suomentamia.

Kegl, MacLaghin, Bahan ja Lee (2000) ovat todenneet, että katse toimii manuaalisesta morfologiasta itsenäisenä elementtinä ja sitä voidaan käyttää kongruenssin ilmaisemiseen. Neidle ja ryhmä käyttävät omaan tutkimusperinteensä mukaisesti kongruenssin käsitettä. Tässä työssä samaa ilmiötä tarkastellaan verbaalin sisäisenä osoittamisena. Ei-manuaalisilla elementeillä olisi kaksi keskeistä funktiota kongruenssille: katseella merkittäisiin objektia ja pään nyökkäyksellä subjektia. (Neidle ym. 2000: 97–104.) Tässä tutkielmassa käytettäviä käsitteitä soveltaen katse merkitsee patienttia ja pään nyökkäys agenttia. Neidlen ryhmän tutkimuksellinen viitekehys on generativistinen ja poikkeaa siten melko lailla tämän tutkielman lähtökohdista.

Suomalaisessa viittomakielessä on osoittava viittoma, jolla merkitään kohdetta silloin, kun se on yksikön ensimmäiseen, toiseen tai kolmanteen persoonaan viittaava (minut/minua, sinut/sinua, hänet/häntä). Viittoma on lyhentynyt HENKILÖ-viittomasta. Sen liike on muokkautunut ranteesta tuotettavaksi, ja siihen sisältyy usein pieni nyökkäys. (Rissanen 1998: 92–93, 106.) Viittoman osoittava elementti siis poimii osoituksella patientin.

4.3 Muut merkintätavat

Semanttisten roolien merkintä voi viittomakielissä toteutua myös muuten kuin osana verbaalia tai erillisenä osoituksena. Merkintänä voi toimia pienemmän sanaluokan sana ja järjestysseikoilla voidaan osoittaa rooleja. Lisäksi rooleja voidaan osoittaa sulautumien kautta.

Monissa kielissä semanttisia rooleja merkitään adpositioin. Ainakin australialainen ja ruotsalainen viittomakieli käyttävät tätä keinoa tiettyjen roolien merkintään. Australialaisessa viittomakielessä hyötyjää merkitään prepositiolla FOR, josta on glossiesimerkki (11). (Johnston & Schembri 2007a: 243–244.)

(11)

____br
CAKE MAN BUY FOR DAUGHTER

Käännös:

The cake was bought by the man for his daughter.

(Johnston & Schembri 2007a: 243–244.)

Tässä esimerkissä hyötyjänä on DAUGHTER, jota edeltää prepositiomerkinä viittomalla FOR. Teemana on viittoma CAKE ja agenttina MAN. Myös ruotsalaisessa viittomakielessä on prepositioiksi analysoituja yksikköjä (esimerkiksi FRÅN), joiden on sanottu muodostavan oman sanaluokan (Ahlgren & Bergman 2006: 27). Merkittävää näissä prepositioissa on, että ne tuotetaan kiinteän lekseemin tapaan aina samanmuotoisena. Niiden osana ei siis ole osoittavaa elementtiä. Suomalaisesta viittomakielestä ei vastaavaa adpositiomerkinä ole dokumentoitu.

Semanttisten roolien merkintä sanajärjestyksellä on yksi muun muassa analyttisissä kielissä käytetty merkintätapa. Sanajärjestys voi toimia ainoana rooleja erottavana tekijänä tai yhtenä mahdollisena merkintäkeinona. Suomalaisen viittomakielen viittomajärjestystä on selvitetty transitiivisten peruslauseiden ja ekvatiivilauseiden osalta. Näyttäisi vahvasti siltä, että transitiivisessa lauseessa agentti ilmaistaan ennen verbaalia ja useimmiten patientti vasta agentin jälkeen. Mikäli ydinargumentit ovat merkittäviä, merkintä voi liittyä vain P-argumenttiin, ei A- eikä S-argumentteihin. Tällainen merkintä voi olla kämmen ylöspäin suunnattu osoitus kohti P-argumenttia, joka on vastaanottajan roolissa.⁹ Agenttien osalta on lisäksi todettu, ettei suomalainen viittomakieli merkitse niitä yhdenmukaisella tavalla (Ala-Sippola 2012: 105). Verbaalialkuisia rakenteita ei suomalaisessa viittomakielessä esiinny. (Jantunen 2008a: 44–46; Jantunen 2013: 308–309.) Argumenttien järjestyksen perusteella ei voida tässä vaiheessa tehdä pitkälle meneviä päätelmiä muuten kuin transitiivilauseen osalta. Vaikuttaa siltä, että myös aineistotyyppillä on vaikutusta viittomajärjestykseen. Osana laajempaa kontekstia viitotussa lauseessa viittomajärjestys voi toteutua erilaisena kuin yksittäisissä erikseen tuotetuissa lauseissa. Viittomajärjestys ei suomalaisessa viittomakielessä ole kiinteä, vaikkakin vahvoja tendenssejä transitiivilauseiden osalta nouseekin esiin. (Jantunen 2014b.)

Kuten tämän tutkielman alkupuolella todettiin, semanttisia rooleja voidaan määrittellä monin tavoin. Australialaisen viittomakielen verbittömissä lauseissa on analysoitu olevan kaksi roolia: carrier (se, jonka ominaisuutta tai sijaintia lauseessa kuvataan) ja attribute (se, jolla ensin mainittua määritellään). Näissä lauseissa ei siis ole verbaalipredikaattia, vaan predikaatiosta kantaa vastuun nominaalinen lauseen osa. Vastavia lauseita on suomalaisessa viittomakielessä kuvannut Jantunen (2003, 2007b). Australialaisessa viittomakielessä rooleja carrier ja attribute ei merkitä muutoin kuin niiden keskinäisellä järjestymisellä lauseessa. Carrier tulee lauseessa ensin ja attribute sen jälkeen. Johnston ja Schembri (2007a: 202–203, 244) eivät ota kantaa lauseen osallistujien keskinäisen järjes-

⁹ Vastaanottaja on Jantusella (2008b) määritelty eri tavoin kuin tässä työssä. Jantusen esimerkin verbaalilta puuttuu tässä työssä käytetyn määritelmän omistajuuden tai hallinnan muutos.

tyksen käännettävyyteen.¹⁰

(12)

WIFE	DENTIST
N	N
Carrier	Attribute

The wife is a dentist.

(13)

MAN	HOME
N	N
Carrier	Attribute

The man is at home.

(14)

HOUSE	BIG
N	Adj.
Carrier	Attribute

The house is big.

(Johnston & Schembri 2007a: 202–203.)

Esimerkissä (12) olevaa lausetyyppiä on suomalaisen viittomakielen tutkimuksessa kuvattu ekvatiivilauseeksi ja esimerkin (14) luonnehtivaksi lauseeksi. Näissä esimerkeissä kaksi NP:tä muodostaa lauseen ilman verbaalin mukana oloa. Johnston ja Schembri argumentoivat tässä roolien merkinnän tapahtuvan yksinomaan keskinäisen järjestyksen kautta.

Viittoa voi ilmaista semanttista roolia myös esittämällä asian tietyn osallistujan näkökulmasta. Tämä voi pitää sisällään ainakin viittomista, eleitä ja toiminnan imitointia. Ilmiö on hyvin moninainen ja siitä on käytetty erilaisia nimityksiä. Suomalaisessa tutkimuksessa ilmiöstä on puhuttu niin näkökulman vaihtamisena (Rissanen 1992) kuin roolinottona (Rissanen 2000: 165), mutta myös Liddellin (2003) käsitteiden suomennosten sulautuminen (Ala-Sippola 2012), blendi-rakenne (Jantunen 2014b) sekä blendaaminen (Lukasczyk 2008) kautta. Muita samaan ilmiöön tai sen osiin viittaavia käsitteitä ovat muun massa constructed dialogue/action (de Beuzeville, Johnston & Schembri 2007a), personal transfer (Sallandre 2007) sekä shifted reference (Engberg-Pedersen 1993). Käytän tässä työssä ilmiöstä suomenkielistä nimitystä sulautuminen. Rissanen (2000: 165)

¹⁰ Suomalaisen viittomakielen ekvatiivilauseet vastaavat lausetta (12) ja niiden osalta Jantunen on todennut, että NP:t ovat käännettävissä. (Jantunen 2007b: 132).

mainitsee, että tekijä ja kohde voidaan ilmaista lyhyellä roolinotolla. Viittoja siis muuttaa omaa olemustaan siten, että keskustelukumppanille käy sulautuman kautta selväksi, kuka hän on. Rissanen mukaan näin voidaan merkitä esimerkiksi antamisen agentti ja vastaanottaja. Jantunen (2013: 323) puolestaan kuvaa tapausta, jossa transitiivisen lauseen A- ja P-argumentit eivät ole eksplisiittisesti läsnä, mutta ne tulevat selviksi viittojan sulautuman kautta. Vaikka aihe on vielä pitkälle kartoittamaton suomalaisen viittomakielen osalta, voidaan kuitenkin sanoa, että ainakin agenttia, patienttia ja vastaanottajaa voidaan suomalaisessa viittomakielessä ilmaista sulautumien kautta.

Semanttisten roolien ilmaiseminen viittomakielissä näyttäisi toteutuvan monenlaisilla tavoilla. Mikään viitotuista kielistä ei käytä vain yhtä merkintäkeinoa. Seuraavassa luvussa tarkastellaan vielä erikseen vastaanottajaroolia viittomakielten näkökulmasta.

4.4 Maininnat vastaanottajaroolista viitotuissa kielissä

Suomalaisen viittomakielen osalta vastaanottajaroolin ovat maininneet Rissanen (1998: 243–244) ja Jantunen (2008b, 2013). Rissanen kuvaa hyötyjän/vastaanottajan merkinnäksi viittoman B-ANTAA. Hän arvelee tämän merkinnän syntyneen kieliopillistumispolun kautta. Jantunen (2008b: 102; 2013: 310–311) esittää avoimella, ylöspäin orientoituneella kämmenellä tehtävää osoitusta tavaksi merkitä vastaanottajaa suomalaisessa viittomakielessä. Puolisidonnainen osoitus liittyy P-argumenttiin, jonka Jantunen analysoi siis 2013 artikkelissaan vastaanottajaksi.

Rissanen (1985: 118) toteaa sivuten vastaanottajan merkintää, että ”suomalaisessa viittomakielessä on varsin suuri joukko verbaaleita, jotka inkorporoivat liikkeensä alkua ja päätepisteeseen viittauksen teon suorittajaan eli agenttiin ja kokijaan tai yleisemmin kohteeseen. LÄHETTÄÄ suuntautuu lähettäjän paikasta siihen paikkaan tilassa, joka edustaa kohdetta.” Tämän sitaatin perusteella voidaan katsoa Rissanen pitävän (vähintäänkin ensisijaisena) vastaanottajan merkintänä verbaalin osoittavaa elementtiä. Myöhemmässä (2006: 56) artikkelissaan hän kuvaa samaa asiaa korkean transitiivisuuden kautta ja esittää: ”– – sormenpäät ilmaisevat kohteen persoonan – – ja ranteen puoli tekijäpersoonan – – Vahvasti transitiivisia verbejä ovat esimerkiksi ANTAA ja LÄHETTÄÄ.”

Johnstonin ja Schembrin (2007a: 142–144, 243–244) mukaan australialaisen viittomakielen verbi. GIVE kuuluu osoittavien verbien luokkaan, jossa perusmuotoinen liike on viittojasta pois päin. Tätä liikettä voidaan muokata siten, että se osoittaa tilassa fyysisesti läsnä olevia kohteita mutta myös kohteita, jotka eivät ole fyysisesti läsnä. Muok-

kaaminen koskee sekä käden orientaatiota että liikkeen sijaintia. Australialaisen viittomakielen verbiin sitoutunut vastaanottajan merkintä vaikuttaa samankaltaiselta kuin suomalaisessa viittomakielessä.

Amerikkalaisen viittomakielen 'antaa'-verbejä tutkinut Perrin Wilcox (1998: 176–177, 182) ei suoranaisesti puhu roolien merkinnästä artikkelin fokuksen ollessa verbisemantiikassa. Hän erottelee amerikkalaisesta viittomakielestä antamiselle kaksi eri viittomaa, jotka hän nimeää GIVE₁ ja GIVE₂. Näiden kahden merkitysero on se, että GIVE₁ viittaa enemmän ojentamiseen, kun taas GIVE₂ implikoi, että teeman omistajuus siirtyy vastaanottajalle pysyvämmiin. Perrin Wilcox analysoi prototyyppiselle GIVE₁-verbille osallistujaroleiksi kaksi agenttia, joista toinen on antaja ja toisen vastaanottaja. Myöhemmin hän kuvaa antamista tavaran siirtymisenä alkupisteen agentilta loppupisteen agentille. Perrin Wilcox ei kuitenkaan tarkenna näkemystään kahdesta agentista. Näkökulman voidaan tulkita korostavan vastaanottajan aktiivista roolia, tai sitten tulkinta perustuu konversioilmiöön. Siinä sama tilanne kuvataan kahdesta eri näkökulmasta: ensin hetkenä, jossa x antaa y:lle ja heti perään hetkenä, jolloin y saa x:ltä.

Täysin toisenlaisesta näkökulmasta amerikkalaisen viittomakielen rakennetta tutkineet Neidle, Kegl, Maclaughlin, Bahan ja Lee (2000: 33–35) analysoivat GIVE-verbiä¹¹ siten, että se saa subjektiprefiksin ja objekti-affiksin. Affiksien he katsovat olevan osa persoonakongruenssia ja toteutuvan nimenomaan viittoman muunteluna viittomatilassa. Objektille rinnakkaisena käsitteenä he tuovat tämän verbin kohdalla esiin määränpään (goal), ei vastaanottajaa. Esimerkkilauseen perusteella määränpäälle annetaan kuitenkin tämän työn vastaanottajaa vastaava tulkinta. Objektin (eli vastaanottajan) merkintään vaikuttaa heidän mukaansa referentin definiittisyys. Mikäli vastaanottaja on definiittinen, se assosioidaan tilaan yhtenä pisteenä. Jos vastaanottaja on indefiniittinen, se assosioidaan pistettä laajemmalle alueelle tilassa. Neidlen ym. mukaan definiittisen ja indefiniittisen vastaanottajan merkintä on erilaista. Definiittisen vastaanottajan kohdalla GIVE artikuloidaan ”suoraan kohti vastaanottajalle varattua pistettä”. Indefiniittisen vastaanottajan kohdalla GIVE-verbi voi toteutua käsimuodon avautumana viittoman saavuttaessa vastaanottajalle varatun alueen. Tämän käsimuodon avautumisen he analysoivat liittyvän siihen, että vastaanottaja on indefiniittinen.

Israelilaisen viittomakielen vastaanottajan merkintää on sivuttu GIVE- ja TAKE-verbien kuvauksen yhteydessä. Meir ja Sandler (2008: 81–82) käyttävät verbaalien modifioinnista osallistujien mukaan kongruenssin käsitettä. Tietoa koodautuu yhtä aikaa

¹¹ Käytössä olevien kuvien perusteella kyse on samasta verbistä kuin Perrin Wilcoxin GIVE₁.

omistusta muuttavan objektin liikkeestä ja omistuksen muutoksen aiheuttajasta. 'I gave you a book' ja 'I took a book from you' kertovat juuri vastakkaisista liikkeistä: ensimmäisessä suunta on viittojasta pois päin ja jälkimmäisessä kohti viittojaa. Muutoksen aiheuttaja sen sijaan on molemmissa sama: agentti (tässä tapauksessa yksikön ensimmäinen persoona, joka assosioituu viittojaan). Jos jälkimmäisen lauseen parina onkin lause 'You took a book from me', polarisoituvat sekä liikkeen suunta että teon alullepanija. Jälkimmäisessä tapauksessa liike suuntautuu viittojasta pois päin ja aiheuttaja on puhuteltava (addressee). Heidän mukaansa antamisen yhteydessä vastaanottaja on ei-agenttiivinen osallistuja, ja ottamisen kohdalla vastaanottaja osuu yksiin agentin kanssa.

Tanskalaisen viittomakielen osalta on lyhyesti todettu, että viittomaan LEVERE (engl. deliver) voidaan merkitä tietoa agentista ja vastaanottajasta/määränpäästä, mutta ei patientista/teemasta. Yksi mahdollinen tulkinta on, että patientia/teemaa koskeva tieto ei ole yhtä relevantti kuin agenttia ja määränpäätä /vastaanottajaa koskeva, ja siksi se voi jäädä pragmaattisen päättelyn varaan. Sen sijaan agentti- ja vastaanottaja/määränpää-roolit erotellaan verbaalin osoittavilla elementeillä. LEVERE-viittoman kohdalla on myös mahdollista, että patientti/teema on argumenttina läsnä lauseessa, mutta tieto siitä ei ole koodattuna verbiin, vaan se ilmaistaan muuten. (Engberg-Pedersen 2002: 19–20.)

Luvussa 4 on esitelty semanttisten roolien merkintästrategioita viitotuissa kielissä. Merkintäkeinoja esiteltiin sekä suomalaisen viittomakielen että muiden viittomakielten näkökulmasta. Vaikuttaa siltä, että roolia voidaan merkitä samassakin viittomakielessä useammalla eri tavalla. Merkintäkeinojen kohdalla ei lähteistä juurikaan käynyt selville, onko kyse pakollisesta vai mahdollisesta merkinnästä.

5 Aineisto ja menetelmät

Tämän tutkielman aineistona oli internetistä valittuja viittomakielisiä tekstejä. Aineistoa käsiteltiin kielenanalyysiin tarkoitettulla ohjelmalla, siitä poimittiin työn aiheelle merkityksellisiä osia ja näitä analysoitiin havaintojen perusteella. Aineiston valintaa ja käsittelyä esitellään alaluvussa 5.1 ja tutkimusmenetelmiä luvussa 5.2.

5.1 Aineisto

Tämän tutkielman tekstiaineisto on kerätty vuonna 2012 verkossa vapaasti saatavilla olevista videoleikkeistä. Valinnassa päädyttiin vapaasti verkossa olevaan materiaaliin, koska sen määrä on viime vuosina lisääntynyt valtavasti ja viittomakielellä julkaiseminen näyttää kasvattavan suosiotaan. Verkkosivuille on ilmestynyt pysyvämpien tekstien rinnalle ajankohtaisia uutisia viittomakielellä, ja muun muassa yhteisö sivusto Youtubea¹² käytetään eri yhteisöjen julkaisujen alustana. Näiden lisäksi on vapaampia foorumeita, joilla viittomakieliset käyvät osittain omakielistä keskustelua esimerkiksi teknisten laitteiden käytöstä tai tulkkausten välitystoiminnan sujuvuudesta.

Tekstiaineisto kerättiin siten, että tutkielman tekijä kävi läpi viitottuja tekstejä useilta eri sivustoilta. Jos leikkeessä esiintyi verbaaleja, joiden semantiikkaan vastaanottaja kuului, valittiin se mukaan aineistoon. Osassa valituista leikkeistä tällainen verbaali esiintyy vain kerran, toisissa esiintymiä oli useampia. Tekstiaineistoon valikoituneiden videoiden kokonaiskesto on 9 minuuttia 13 sekuntia. Niissä esiintyi yhteensä 71 verbaalia, joiden semantiikkaan vastaanottaja kuului. Kaikki tekstit on julkaistu 2010-luvulla, ja viittojina on kuusi eri henkilöä. Luettelo aineistosta on tämän työn liitteessä 2.

Verkosta poimitujen pidempien tekstien lisäksi aineistoon otettiin Suomalaisen viittomakielen verkkosanakirja Suvin esimerkkilauseita. Suomalaisen viittomakielen verkkosanakirja Suvista julkaistiin keväällä 2013 uusi versio, joka mahdollisti hakutoiminnot myös esimerkkilauseiden käännosten kautta. Aineiston poimintaa varten Suvissa tehtiin erilaisia hakuja sekä viittomakielen hakupiirteiden että suomenkielisten sanojen ja sanan osien kautta. Lisäksi sopivia lauseita osui kohdalle myös sattumalta. Aineistoon valittiin yhteensä 27 artikkelin esimerkkilauseita, joiden semantiikkaan vastaanottaja kuului. Mukaan valituissa esimerkkilauseissa on neljä eri viittojaa. Vaikka Suvista otettua aineistoa kutsutaan esimerkkilauseiksi, olivat ne todellisuudessa usein lausetta pidempiä

---

¹² www.youtube.com

kokonaisuuksia. Sanakirjan esimerkkilauseet ovat syntyneet työryhmässä, ja niitä on kieltenhuollettu ennen julkaisua (Suomalaisen viittomakielen perussanakirja 1998: 7). Näin ollen aineistossa näkyvällä viittojalla ei ole niiden sisältöön yhtä suurta vaikutusta kuin tekstiaineistojen kohdalla, joissa useimmissa viittoja on myös alkuperäisen tekstin tuottaja tai kääntäjä.

Tekstiaineistossa on sekä suoraan kameralle viitottua tekstiä että dialoginomaisia haastatteluja. Aineistona on käytetty Kuurojen Liiton verkkosivuston, Suomi.fi-portaalin ja viittomakielisen kirkkokäsikirjan materiaalia. Lisäksi aineistoon kuuluu Helsingin kuurojenyhdistyksen julkaisema vetoomus sekä yksi poliittinen kampanjavideo. Osa aineistosta on suoraan viittomakielelle tuotettua ja osa käännöksiä suomen kielestä. Alun perin viittomakielellä tuotetussa materiaalissa on mukana tiedotetyyppistä tekstiä, mutta myös (lähes) spontaania keskustelua vastaavaa aineistoa. Käännetyistä alkuperäisteksteistä, käännösprosessista ja oikoluvusta esitettiin julkaisijoille tarkentavia kysymyksiä. Käännösprosessit eivät olleet yhdenmukaisia, koska tekstit olivat funktioiltaan hyvin erilaisia. Julkaisijoiden mukaan ennen julkista esittämistä jokaisen käännöksen oikeellisuuden on tarkistanut vähintään toinen äidinkielenhenkilö. Käännökset sisältävät aina mahdollisuuden lähtökielen näkymiseen lopputuloksessa, ja kielten luontevaa sekoittumista esiintyy monikielisessä yhteisössä muutoinkin (ks. Rissanen 2000: 148; Berent 2004: 312, 321–322; Tapio 2013: 32–34.).

Viittominen kameralle muuttaa aina viittomakielistä ilmaisua jonkin verran. Kokeineet viittojat osaavat tämän huomioida viittoessaan käännöksiä tallenteelle. Muutokset koskevat ainakin katseen käyttöä, kameran kaksikulotteista näkymää sekä viittojan ja tekstin vastaanottajan yhteisen kontekstin puutetta (Ala-Sippola 2012: 50–51). Viitottaessa tiedotetyyppisiä tallenteita viittojan katse on suunnattuna suoraan kameraan, mikä poikkeaa normaalista katseen käytöstä (Viittomakielen lautakunta 2010). Katseen käyttöä ja sen muuttumista kameran edessä viitottaessa ei ole Suomessa vielä tutkittu, mutta kehittyvä tekniikka antanee siihen pian mahdollisuuden. Syvyysulottuvuuden katoaminen tai vähintäänkin heikko tulkittavuus on myös huomioitava viitottuja tallenteita tehtäessä. Paikantamista on muutettava leveyssuuntaa hyödyntäväksi ja pyrittävä siihen, että käsi- ja kasvojen muodot ovat selkeästi havaittavissa. (Viittomakielen lautakunta 2010). Kameralla viitottaessa yhteisen kontekstin puute vaikuttaa tekstiin siten, että viittojan on tavanomaista vuorovaikutustilannetta useammin nimettävä tarkoitteet sen sijaan että osoittaisi niitä kielen ulkoisessa maailmassa. Myös mahdollinen muistiinpanojen käyttö voi vaikuttaa viittomiseen joko muutoksina luonnollisessa rytmityksessä tai katseen siirtymisenä välillä

lukulaitteeseen tai paperiin. (Ala-Sippola 2012: 50–51.) Myös toimitukselliset prosessit vaikuttavat tallenteiden lopputuloksessa esiintyvään kieleen. Koska kaikki tämän tutkielman aineisto oli tuotettu viittojen tiedostaessa kameran läsnäolon, on syytä huomioida se, että he ovat voineet muuttaa ilmaisuaan kameralle sopivammaksi. Viittomakielen lautakunta on 50. kokouksessaan pohtinut tallennettujen käännösten laatua sekä sitä, miten viittomista tulisi mukauttaa kameralle viitottaessa. Kokouksen pöytäkirjan mukaan työtä on päätetty jatkaa ja hioa pohdintoja laatukriteeristön suuntaan. (Viittomakielen lautakunta 2013a; 2013b.)

Aineiston julkaisijoilta kysyttiin lupa videoleikkeiden käyttämiseen tässä pro gradu -tutkielmassa. Niiltä osin, joissa oikeudet videoon eivät olleet yksin julkaisijalla vaan myös siinä esiintyvillä henkilöillä, kysyttiin luvat myös heiltä. Osa tutkielmaan valituista leikkeistä ei teknisistä syistä voitu siirtää tutkielman kirjoittajan käyttöön, ja ne jouduttiin sulkemaan pois aineistosta.

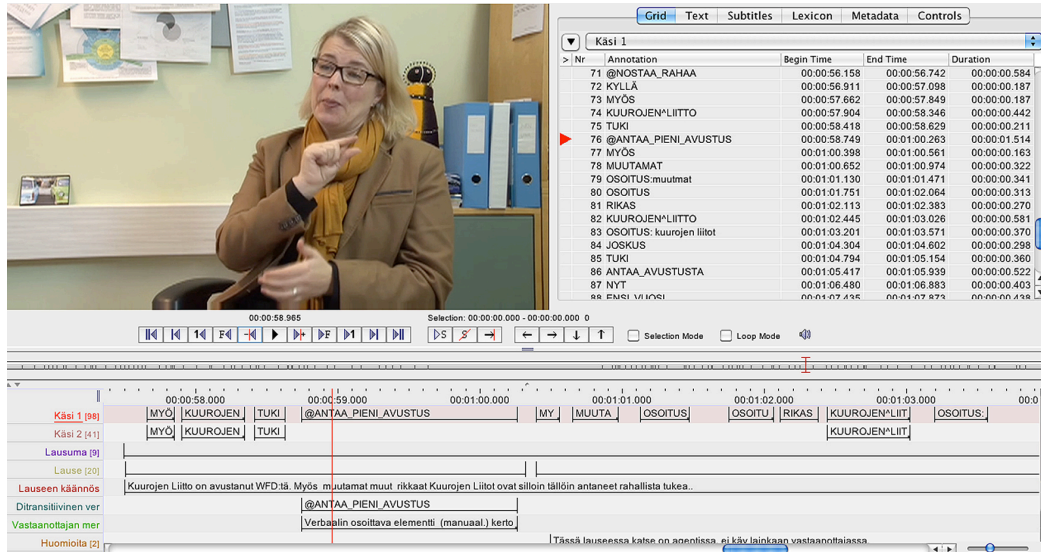
Tämän työn aineistoksi soveltuvia tekstejä oli hyvin saatavilla. Aineistoa kasattaessa mukaan pyrittiin valitsemaan eri tarkoituksiin luotuja tekstejä. Huomiota kiinnitettiin myös siihen, että viittoja oli useampia. Näillä valinnoilla pyrittiin varmistamaan, että aineisto ei olisi yksipuolista, ja vastaanottajan merkintää koskevat havainnot olisivat paremmin yleistettävissä. Aineiston keruutapa sisältää riskin, että tekstien valintaa tehdessä joitain verbaaleja on jäänyt huomaamatta, ja näin joku teksti on jäänyt aineiston ulkopuolelle. Koska esiintymiä semanttisen vastaanottajan vaativista verbaaleista on yhteensä 71, voidaan aineistoa kuitenkin pitää tähän tarkoitukseen riittävänä.

5.2 Menetelmät

Aineiston käsittelyn menetelmäksi valittiin sen annotoiminen Elan-ohjelmalla ja merkintää koskevien havaintojen kokoaminen Excel-taulukoon. Ennen annotointia osa valitusta aineistosta leikattiin tähän työhön sopivamman mittaiseksi. Jos tutkielman aiheen kannalta kiinnostavia esiintymiä (verbaaleja, joiden semantiikkaan kuuluu vastaanottaja) ei ollut osassa tekstiä lainkaan, leikattiin video lyhyemmäksi. Leikkauskohdat valittiin joko dialogin etenemisen tai asiakokonaisuuksien vaihtumisen mukaan. Yksittäisiä lauseita ei teksteistä poimittu, jotta konteksti ja esiintymisympäristö voitiin huomioida täysimittaisesti.

Kaikki tekstit ja sanakirjaesimerkit annotoitiin Elan-ohjelmalla (EUDICO Linguistic

Annotator)¹³, joka on multimedia-aineiston annotointiin kehitetty työkalu. Ohjelma toimii siten, että annotointia varten luodaan kulloiseenkin tilanteeseen sopiva pohja merkinnöille. Pohjaan määritellään ne piirteet, joita aineistosta poimitaan ja luokitellaan. Annotointimerkinnät ja videokuva on synkronoitu, jolloin merkintöjä tarkasteltaessa video on nähtävissä kyseisen merkinnän kohdalta. Kuvio 6 on esimerkinäkymä Elan-ohjelmasta.

Kuvio 6. Kuvakaappaus Elan-näkymästä.

Suomalaisen viittomakielen annotointiin ei toistaiseksi ole vakiintunut yhtenäisiä käytänteitä. Siitä johtuen tässä työssä suomalaisen viittomakielen glossauskäytänteisiin yhdistettiin piirteitä hollantilaisen (Crasborn & Zwitserlood 2008), ruotsalaisen (Wallin, Mesch & Nilsson 2012) ja australialaisen viittomakielen annotointikonventioista (Johnston 2011). Minkään maan konventiot eivät sellaisenaan olleet otettavissa käyttöön johtuen kielen perustutkimuksen eri näkökulmista. Käyttämäni annotointitavat on listattu tämän työn liitteeseen 1. Eniten pohdintoja aiheutti suomalaisen viittomakielen opetus- ja tutkimuskäyttöön vakiintunut tapa glossata osoituksia ja verbaaleiden osoittavia elementtejä alun perin kielen opetukseen kehitetyn numeroinnin perusteella (ks. Paunu 1983: 31).¹⁴ Muiden viittomakielten korpuspohjaisen annotointityöskentelyn tehdyissä transkribointikonventioissa ei tällaista spatiaalisen tilan numerointia esiinny. Koska eri viittomakielten tutkimuksessa osoituksia jaotellaan eri tavoin kuin Suomessa, en voinut ottaa heidän kehittämäänsä järjestelmiä sellaisenaan käyttöön. Australialaisen viittomakie-

¹³ <http://tla.mpi.nl/tools/tla-tools/elan/> Max Planck Institute for Psycholinguistics

¹⁴ Sama tapa on käytössä muun muassa Rissanen 1985: 18; Savolainen 2000: 192–195 ja Jantunen 2008a: 10–12, 21.

len glossauksessa on numeroilla viitattu kieliopilliseen persoonaan, ei tilaan. Esimerkiksi merkinnällä PT:PRO3SG, viitataan yksikön kolmanteen persoonaan. Merkintä ei ota kantaa, mihin sormi on osoituksessa suuntautuneena. Merkintää tarkennetaan muodon osalta vain, jos käsimuoto on tavanomaisesta osoituksesta poikkeava. (Johnston 2011: 20–21.) Suomalaisen viittomakielen osalta kiireellistä lisäselvitystä kaipaisi muun muassa osoitusten eri funktiot (ks. kuitenkin Lautala 2012 ja Halkosaari 2013). Tässä työssä tilannumeroinnista luovuttiin. Osoitusten perään merkittiin se referentti, jolle assosioitua paikkaa kohden ne oli suunnattu. Näin ollen osoitus, joka suuntautui kohti Valtioneuvostolle assosioitua paikkaa, merkittiin OSOITUS:Valtioneuvosto. Jos referentti ei selvinnyt tekstistä, merkittiin pelkkä OSOITUS. Samaa referenttiin perustuvaa merkintätapaa noudatettiin verbaalien osoittavien muotojen kanssa. Koska tämän työn keskiössä on vastaanottaja, merkittiin glosseihin verbaalin perään vastaanottaja. Kohti viittojaa osoittava LÄHETTÄÄ merkittiin siis LÄHETTÄÄ:minulle tai LÄHETTÄÄ:kirjastolle riippuen siitä, mikä oli osoituksen vastaanottajaksi merkitty tarkoite.

Tekstiaineisto jaoteltiin ensin lausumiin. Lausumalla tarkoitetaan artikulaatiossa esiintyvää, semanttisesti itsenäistä kokonaisuutta. Artikulaatio ei ole jaettavissa lauseiksi ilman, että niiden ulkopuolelle jää kielen ilmauksia, oli kyse sitten puheesta tai viittomisesta. Näitä ulkopuolelle jääviä esiintymiä ovat muun muassa yksin esiintyvät partikkelit tai lausekkeet. Artikuloitua lausumaa tai kirjoitetun kielen virkettä voidaan sanoa puhujan/viittojan/kirjoittajan kyseisessä tilanteessa muotoilemaksi tekstin osaksi. Näitä artikulaatiovirrasta poimittuja lausumia voidaan analysoida kieliopin näkökulmasta huomioiden samalla se konteksti, jossa lauseet ovat esiintyneet. (VISK § 1003.) Suomalaisen viittomakielen osalta tällaiseen kontekstisidonnaiseen kielen tutkimiseen on kannustettu jo tutkimuksen alkua ajoilta (Rissanen 1985: 94). Lausumaa on käyttänyt yksikkönä suomalaisen viittomakielen semanttisten roolien tarkasteluun myös Ala-Sippola (2012: 52–53). Lausuma käsitteenä on vahvasti kontekstiin sidoksissa ja näkökulma pragmaattinen.

Tässä tutkielmassa jouduttiin aineistoa käsittelemään lausumien lisäksi myös lauseen näkökulmasta. Lause voi viittomakielten tutkimuksessa näyttäytyä kovin erilaisena kokonaisuutena riippuen lähtökohdasta, josta käsin se määritellään. Toinen huomionarvoinen seikka on se, että viitottujen kielten syntaksin tutkimuksessa käytetty termistö sekä lauseiden määritelmät ovat olleet hyvin vaihtelevia. Erot johtuvat tutkijoiden erilaisista ontologisista taustaoletuksista, toisistaan poikkeavista viitekehyksistä ja tutkimusmenetelmistä.¹⁵

¹⁵ Vastaavuuksien löytäminen esimerkiksi suomen- ja englanninkielisten termien välillä on haastavaa: clau-

Suomalaisessa viittomakielessä lausetta on tutkittu pääosin deskriptiivisestä näkökulmasta. Lauseita on identifioitu teksteistä lähinnä semantiikkaan perustuen: etsien ensin predikaatti ja sen ydinargumentit. Yksinkertaisten lauseiden lisäksi on etsitty kompleksisempia lauserakenteita, muun muassa topiikki–kommentti-lauseita. (Jantunen 2008b.)¹⁶ Suomalaisen viittomakielen syntaksin perustutkimusta tehtäessä on tähän mennessä aineistona ollut pääosin isoituja lauseita. Valinta on perusteltu, jotta yksinkertaisten lauseiden rakenne tulee selvitettyksi ennen ”kielitodellisuuden kaaoksen” kohtaamista. Jantunen (2008a: 41, 50) toteaa, ettei rakenteeltaan täydellinen minimaalinen yksinkertainen lause ole suomalaisen viittomakielen keskeisin yksikkö. Myös Rissanen (2000) puhuu lauseen sijaan lausemaisista yksiköistä tuoden näin esiin viitotun kielen lauseen määrittelyn vaikeudet.

Lausumien rajojen määrittelyssä hyödynnettiin semanttisen tiedon lisäksi prosodisia taukoja. Suunnitellusta tekstistä lausumien määrittäminen oli selkeämpää kuin spontaanista artikulaatiosta. Ne lausumat, joissa esiintyi semanttisen vastaanottajan vaativa verbaali, jaettiin vielä edelleen lauseisiin. Lause määriteltiin tässä työssä siten, että haettiin lauseen predikaatti, sen vaatimat osallistajat ja lauseen mahdolliset muut osat. Lauseiden joukossa on sekä yksinkertaisia että kompleksisia lauseita. Artikulaation korjaaminen, sen keskeytyminen ja viestin uudelleen muotoilu ovat piirteitä, jotka ovat tyypillisiä artikuloitulle viestille (Tiittula 1992: 68). Näin ollen lauseiden rajat eivät aina olleet yksiselitteisesti eroteltavissa. Artikuloitussa kielessä ei ole kirjoitettu kielen kaltaisia ortografisia merkintöjä ratkaisemassa rajojen sijaintia. Viitotusta artikulaatiosta lauserajoja on haettu mm. prosodiikan kautta, mutta tulokset ovat vain suuntaa-antavia, sillä variaatio prosodian käytössä on laajaa. (Jantunen 2008: 38–39, Ormel & Crasborn 2012: 17.) On myös huomioitava, että jokapäiväisessä kielenkäytössä lauseet toteutuvat usein myös elliptisinä. Ellipsissä jokin lauseen osallistaja puuttuu esimerkiksi siksi, että se käy ilmi kontekstista. (Ojutkangas ym. 2009: 134, Jantunen 2013).

Aineiston lausumat, joissa oli semanttisen vastaanottajan vaativia verbaaleja, pilkottiin edelleen lauseiksi, ja nämä lauseet glossattiin viittomatasolla. Merkinnät tehtiin erikseen ipsilateraalisen (k1) ja kontralateraalisen puolen (k2) käsille. Lausumista identi-

---

se (Jantunen 2008 suom. yksinkertainen lause), simple clause (Johnston & Schembri 2007a), clause-like units (Johnston 2011), simple sentence (Jantunen 2008), topiikki–kommentti-lause (Jantunen 2007a), lausemainen yksikkö (Rissanen 2000), sentence (Crasborn 2007, Fenlon 2010, Johnston & Schembri 2007a), lausuma (Ala-Sippola 2012), intonational phrase (Fenlon 2010). Koska suomalaisen viittomakielen tutkimukseen ei ole vakiintunut vielä suomenkielisiä käännösvastineita näille yksiköille, käytän tässä tutkielmassa niiden alkuperäisiä nimityksiä päällekkäisyyksien ja käsitteellisten virheiden välttämiseksi.

¹⁶ Kompleksisista lauseista on luvassa lisää tutkimustietoa lähivuosina, sillä Jantunen on aloittanut vuonna 2013 näitä koskevan laajan tutkimushankkeen. (Jantunen 2014a)

fioitiin ne verbaalit, joiden semantiikkaan kuuluu vastaanottajarooli. Lauseille tai lausumille tehtiin suomenkielinen käännös. Usein käännöksen tekeminen oli mielekkäämpää lausuma- kuin lausetasolla. Suvin esimerkkilauseiden käännökset ovat pääosin lainattuja, tosin silloin, kun käännös ei mielestäni vastannut riittävän tarkasti viitottua tekstiä, olen korvannut sen omalla käännöksellä. Koska lauseet on poimittu laajemmista konteksteista, käännös sisältää usein tietoa, jota ei viittomakielisessä lähdeleikkeessä ole eksplisiittisesti esillä, mutta se on ymmärrettävissä kontekstin perusteella. Annotointipohjaan varattiin oma rivi lausumista ja lauseista tehdyille huomioille.

Analyysivaiheessa verbaaleja, vastaanottajia ja niiden merkintää koskevat havainnot koottiin Excel-taulukoksi. Esiintymistä merkittiin perustunnistetiedot: aineiston nimi, esiintymän aikakoodi ja viittoa. Verbaaleista merkittiin muistiin niiden verbaalityyppi, käsimuoto ja oliko esiintymä yksi- vai kaksikälinen. Vastaanottajan merkinnässä tehtiin perusjako sen suhteen, merkittiinkö sitä vai ei. Jos vastaanottaja merkittiin, tutkittiin, perustuiko merkintä erilliseen nominaalilausekkeeseen, osoittamiseen osana verbaalin sisäistä rakennetta, verbaalin yhteydessä puolisidonnaisesti toteutuvaan osoitukseen vai muuhun osoitukseen (manuaalinen/ei-manuaalinen). Taulukkoon merkittiin myös lauseen vastaanottajan ja teeman referentit, se oliko teema rahaan liittyvä ja oliko kyseessä kysymyslause. Lisäksi merkittiin edellä mainittuja seikkoja tarkentavia yksityiskohtia. Taulukon avulla analyysin pohjaksi saatiin eri tavoin lajiteltuja tietoja vastaanottajaroolin merkinnästä aineistossa, ja näistä etsittiin samanlaisena toistuvia tapauksia.

Työn analyysivaiheessa aineistoa käytiin läpi kolmen äidinkielen kielenkäyttäjän kanssa.¹⁷ Keskusteluissa tarkennettiin muun muassa viittoman statusta nominaalina tai verbaalina, osoitusten olemassaoloa itsenäisinä esiintyminä ja/tai verbaaleissa toteutuvinä elementteinä sekä joidenkin lausumien merkityksen tulkintoja. Virheiden minimoimiseksi koko aineisto käytiin useaan kertaan läpi ja siitä keskusteltiin kollegoiden kanssa. Myös vastaanottajan merkinnästä taulukkoon kirjatut havainnot tarkastettiin. Suomalaisen viittomakielen tekeillä oleva korpus tulee osaltaan parantamaan aineistojen luotettavuutta ja vähentämään perusannotoinnissa tapahtuvia inhimillisiä erehdyksiä. Samoin aineistokäsittelyn luotettavuutta tulevat parantamaan viittomakielen kieliteknologiset tutkimusmenetelmät ja analyysivälineet, jotka ovat kehittyneet viime aikoina. Niiden voidaan olettaa yleistyvän lähivuosina.

---

¹⁷ Kaikki kolme informantia ovat viittomakielisiä kuurojen yhteisön jäseniä. Heille jokaiselle lämpimät kiitokset kärsivällisyydestä, avuliaisuudesta ja tähän työhön tuoduista näkökulmista!

6 Vastaanottajan ilmaiseminen aineistossa

Tässä tutkielmassa haluttiin selvittää, merkitseekö suomalainen viittomakieli semanttista vastaanottajaroolia. Vastaanottajarooli on määritelty tässä tutkielmassa siten, että se esiintyy ditransitiivisen verbaalin yhteydessä, joka kuvaa siirtotapahtumaa ja johon liittyy omistajuuden tai hallinnan muutos. Vastaanottaja on se elollinen olio tai yhteisö, jolle omistajuus tai hallinta predikaatiossa siirtyy. Tässä luvussa esitellään aineistoanalyysin tuloksia eli miten vastaanottajarooli näkyi aineistossa.

Koko aineistossa oli 71 verbaalia, joiden semantiikka vaati vastaanottajan ja ne toimivat esiintyessään predikaatteina. Esiintymissä oli mukana 16 eri verbaalia, joista valtaosa oli antamiseen liittyviä verbaaleja. Vastaanottajaesiintymistä suuri osa oli korkeasti elollisia, ihmiseen viittaavia tapauksia. Näitä oli yhteensä 34/71. Tapauksia, joissa vastaanottaja oli käsitteellistetty yhteisöksi, oli joukossa 22. Tämän lisäksi oli tapauksia, joissa vastaanottaja ei käynyt lainkaan ilmi tai sen tulkinta oli päättelyn varassa. Joukkoon mahtui myös muutamia epäselviä tapauksia.

Taulukko 1. Semanttisen vastaanottajaroolin merkintäkeinot eri verbaalityypeillä.

	Merkitty tapaus			Ei merkitty	Epäselvä	Yhteensä
	Osoittaminen osana verbaalin sisäistä rakennetta	Verbaalin liittyvä puolisidonnainen osoitus	Leksikaalis-syntaktinen merkintä			
Tyyppin 1 verbaalit		5	6	5	1	17
Tyyppin 2 verbaalit	34				3	37
Tyyppin 3 verbaalit	13					13
Verbaalityypiltään epäselvät tapaukset	3			1		4
Yhteensä	50	5	6	6	4	71

Vastaanottajaroolin merkintä vaikuttaa jakautuneen verbaalityyppien mukaan, sillä eri verbaalityypeillä on lähtökohtaisesti erilainen kyky osoittaa semanttisia rooleja. Tämän tutkielman aineistossa tyypillisin tapa merkitä vastaanottajaa oli sen osoittaminen. Osoittaminen jakautuu kahteen alatyyppiin: osoittaminen osana verbaalin sisäistä rakennetta ja verbaalin liittyvä puolisidonnainen osoitus. Osoituksilla merkittiin vastaanottaja ja usein myös agentti. Toinen keino vastaanottajan merkitsemiseen oli leksikaalis-

syntaktinen. Tällöin sanajärjestys antaa viitteitä eri osallistujien roolista lauseessa. Aineistossa oli myös tapauksia, joissa vastaanottajaa ei merkitty millä tavalla. Neljän esiintymän kohdalla vastaanottajan merkintä jäi epäselväksi. Verbaalityypiltään epäselviksi luokitelluista tapauksista kolme neljästä oli sellaisia, jotka olivat tyyppien 2 ja 3 rajapinnalla. Luokittelu näiden verbaalityyppien välillä ei kaikissa tapauksissa ole yksiselitteinen, vaikka tarkastelussa käytettiin morfologisia, semanttisia ja syntaktisia kriteerejä.

Verbaalityyppien erilaisen merkintäpotentiaalın vuoksi tulokset esitellään omilla alaluvuissa. Luvussa 6.1 esitellään tyyppin 1 verbaalien tavat vastaanottajan merkintään ja luvussa 6.2 huomio siirtyy tyyppin 2 ja 3 verbaaleiden merkintäkeinoihin. Luvussa 6.3 esitetään huomioita vastaanottajan ilmaisemiseen liittyen ja luvussa 6.4 havaintoja semanttisen vastaanottajan vaativista verbaaleista.

6.1 Vastaanottajan merkintä tyyppin 1 verbaaleiden yhteydessä

Aineiston verbaaleista noin neljännes (17/71) oli tyyppin 1 verbaaleja. Nämä 17 tapausta olivat esiintymiä kolmesta eri verbaalista: SAADA, PALAUTUA ja SAADA_TULOJA. Näistä vastaanottaja oli jollain tavalla mainittu 12 verbaalin yhteydessä, loppuissa viidessä se oli pääteltävissä vain kontekstin perusteella.

Toisin kuin tyyppin 2 ja 3 verbaaleilla, tyyppin 1 verbaaleiden rakennetta ei voida modifioida lisäämällä siihen osallistujarooleja osoittavaa elementtiä. Näin ollen ne osoittavat semanttisia rooleja muilla keinoilla. Tyyppin 1 verbaalit merkitsivät tässä aineistossa vastaanottajaa kahdella tavalla. Kuudessa tapauksessa vastaanottaja oli merkitty leksikaalis-syntaktisesti sanajärjestyksellä ja viittä merkittiin verbaaliin puolisisäonnaisesti liittyvällä osoituksella. Merkittyjen tapausten lisäksi mukana oli viisi sellaista, jossa vastaanottaja oli pääteltävissä joko kontekstin tai muiden pragmaattisten vihjeiden kautta. Lisäksi joukossa oli yksi tapaus, jossa merkintä jäi epäselväksi.

Syntaktista merkintää tarkasteltiin sellaisista väitemuotoisista lauseista, joissa vastaanottaja oli ilmipantuna lekseemina tai pronominaalisena osoituksena (n=4). Lisäksi mukaan otettiin aineistossa olleet kaksi kysymyslauseetta, joissa vastaanottaja oli ilmipantuna. Selvästi kompleksiset lauseet jätettiin tämän syntaktisen tarkastelun ulkopuolelle. Näin ollen lauseita oli tarkastelussa 6/17. Koska lauseiden määrä on pieni, ovat syntaktiset havainnot hyvin alustavia. Tarkasteluun valituissa lauseissa vastaanottaja sijoittui kaikissa tapauksissa predikaattiverbaalin edelle. Osassa tapauksista sama osallistuja sai roolit agentti ja vastaanottaja ja tällä voi olla vaikutusta vastaanottajan sijoittumiseen lauseessa (ks. Jantunen 2008b transitivilauseiden sanajärjestyksestä). Vastaanottaja ilmaistiin myös

johdonmukaisesti ennen teemaa. Teema puolestaan sijoittui verbaalin jälkeen viidessä tapauksessa kuudesta, vain retorisisessa kysymyslauseessa teema asettui vastaanottajan ja predikaatin väliin. Esimerkissä (15) on havainnollistettu sanajärjestyistä vastaanottaja-verbaali-teema (R–V–T), joka oli tarkastelluissa tapauksissa tyypillisin.

(15)

NAAPURI OSOITUS:naapuri SAADA TYTTÖ^VAUVA

Käännös: Naapuri sai tyttövauvan.¹⁸

Suvi 430/5

Kohdassa (15) predikaattina on SAADA ja vastaanottajana naapuri. Lauseessa ensimmäisenä on ilmaistu vastaanottaja, joka tässä tapauksessa saa myös agenttiivisia piirteitä. Verbaalin jälkeen ilmaistaan teema, joka on tässä tapauksessa poikkeuksellisesti elollinen. Tyypin 1 verbaalien kohdalta voidaan siis todeta, että mikäli vastaanottaja oli lauseessa ilmaistu nominaalina tai pronominaalisella osoituksella, esiintyi se ennen verbaalia ja myös ennen teema-argumenttia. Vastaanottajan sijoittuminen ennen predikaattia ja ennen teemaa voi osassa lauseista johtua myös sen mahdollisesta asemasta topiikkina. Topiikki on suomalaisessa viittomakielessä aina lauseenalkuinen (Jantunen 2008a: 49). Mahdollisesti topiikkina lauseessa toimiva vastaanottajan sijoittuisi automaattisesti lauseen alkuun. Tästä syntaktisestä asemasta johtuen se edeltäisi sekä verbaalia että teemaa. Tässä esitetyt päätelmät vastaanottajan syntaktisesta sijoittumisesta lauseessa ovat hyvin alustavia, ja niitä tulee jatkossa selvittää laajemmalla aineistolla.

Toinen vaihtoehto vastaanottajan merkinnälle tyypin 1 verbaalien yhteydessä oli sen merkitseminen verbaaliin puolisisidonnaisesti liittyvällä osoituksella. Näitä tapauksia oli aineistossa viisi. Tällöin verbaali, jonka rakenne ei itsessään anna mahdollisuutta roolien osoittamiseen, hyödyntää kuitenkin kielelle ominaista osoittamista. Näin osoitettiin viiden PALAUTUA esiintymän vastaanottajarooli. Esimerkki (16) kuvaa yhden näistä tapauksista.

---

¹⁸ Tämän lauseen merkitys on tarkemmin 'Naapurille syntyi tyttövauva'. Verbin vaihtaminen käännökseen ei kuitenkaan tuntunut tutkielman tarkoitukseen sopivalta.

(16)

MYÖHÄSSÄ PALAUTUA^OSOITUS:kirjastolle EI_LAINKAAN
 AJANJAKSO / ANTAA:sinulle LAINA^KIELTO

Käännös:

Jos jättää aineiston palauttamatta, joutuu lainakieltoon.

Aineiston lainaus: 00:01:37.843–00:01:42.904

Kohdassa (16) verbaali PALAUTUA osoittaa vastaanottajaroolin välittömästi verbaalin jälkeen toteutuvalla osoituksella. Osoituksen käsimuoto ei tässä tapauksessa ole tavanomainen etusormi-osoitus, vaan ô-käsimuodon variantti, jossa ei ole kontaktia peukalon ja etusormien välillä. Sama käsimuoto toistuu aineiston muissa PALAUTUA viittoman perään sidostuvissa osoituksissa. Osoituksen käsimuoto voi motivoitua ikonisesti teeman käsittelyn kautta. Toinen vaihtoehto on, että osoituksen käsimuoto assimiloituu sitä edeltävän viittoman käsimuodosta. Pfau (2011:151–152) huomauttaa, että osoitusten käsimuodon valintaan vaikuttavat useat tekijät, joista assimilaatio on yksi. PALAUTUA viittomaan käsimuoto on ç, joka on hyvin samanlainen osoituksessa toteutuvat kontaktittoman ô-käsimuodon kanssa. Esimerkissä (16) osoituksen liike suuntautuu viittojaa kohti, jolloin vastaanottajaksi tarkentuu viittojaan assosioitu kirjasto. Tässä tapauksessa on mainittava, että osoitusviittoma on samanmuotoinen tyypin 3 verbaalin ANTAA kanssa. Näin ollen predikaatti voitaisiin tulkita myös kahden verbaalin yhdistelmä PALAUTUA^ANTAA. Tällöin jälkimmäisen verbaalin osoittava elementti merkitsisi vastaanottajan. Kolmas vaihtoehto olisi katsoa predikaattia adverbien ja verbaalin yhdistelmänä TAKAISIN^ANTAA. Näin jäsentyneeksi voidaan katsoa verkkosanakirjasta löytyvä esimerkkilause 183/2. Siinä viittoman PALAUTUA/TAKAISIN esiintymässä huulio on selvästi [takai] ja sen jälkeen artikuloidaan tavaroiden paikalleen laittamista kuvaava tyypin 3 verbaali kaksikätesenä. Tähän tutkielmaan valittua tulkintaa PALAUTUA^OSOITUS tukee se, että jälkimmäinen viittoma sidostuu heti PALAUTUA-verbaalin perään ja on prosodialtaan hyvin yhtenäinen. Samanlaista prosodista yhtenäisyyttä on myös nominaaleihin sitoutuneissa osoituksissa (Jantunen 2010b: 18). Kohdassa (16) verbaalin huulio [palau] levittäytyi osoitus-osan päälle, mikä osaltaan tukee näiden tulkittamista yhteen nivoutuneiksi. Yhtä lukuun ottamatta aineiston kaikissa PALAUTUA esiintymissä huulio oli [pala]-alkuinen.

Aineistossa esiintyneet kolme tyypin 1 verbaalia ovat osallistujaroolien ilmaisemi-

sen näkökulmasta keskenään erilaisia. SAADA on sellainen, jossa vastaanottajalla voi kontekstista riippuen olla myös agentin piirteitä, jolloin tätä roolia voidaan merkitä A+R (vrt. normaali tapaus, jossa A ja R merkitään eri osallistujille.) Tätä piirrettä on käsitelty laajemmin tämän tutkielman luvussa 2.3. PALAUTUA taas tyyppillisessä tilanteessa erottelee agentin ja vastaanottajan roolit eri osallistujille. Semanttisesti ei ole mielekäästä, että palautuminen tapahtuisi agentille itselleen lukuun ottamatta joitain rajattuja konteksteja. SAADA_TULO on paikannettava tyyppin 1 verbaali, jolloin siihen voidaan katsoa sisältyvän marginaalinen eleosa. Tällä eleosalla ei osoitetta suoraan agenttia tai patienttia, vaan viittomalla voidaan ajatella olevan useita mahdollisia artikulaatiopaikkoja. Paikannettavan tyyppin 1 verbaalin muoto voi viitata lokaatioon, patienttiin tai joissain tapauksissa agenttiin. (Haapanen & Wainio 2010: 87, Ala-Sippola 2012: 81). Verbaalin agentista voi saada vihjeitä viittojan kehon asennon muutoksista. Agentti- ja vastaanottajarooli ovat tavallisesti eri osallistujilla.

SAADA verbaalin yhteydessä vastaanottaja merkittiin joko syntaktisesti tai sitten sen ymmärtäminen jäi pragmaattisten vihjeiden varaan. Kun vastaanottaja oli lauseessa mainittu, se oli usein läsnä pronominaalisella osoituksella, vain muutamassa tapauksessa mukana oli nominaali. Esimerkissä (17) on lause, jossa SAADA-verbaalin saa leksikaalis-syntaktisen merkinnän.

(17)

OMA:sinun YHTEYS^TIETO ANTAA:meille /
OSOITUS:sinä SAADA UUSI TIEDOTUS

Käännös:

Antamalla meille yhteystietosi saat meiltä tuoreimmat tiedotteet.

Haavisto: 00:00:03.963–00:00:07.465

Esimerkissä (17) on kaksi lausetta, joista jälkimmäisessä on tyyppin 1 verbaali SAADA. Lauseet liittyvät kiinteästi toisiinsa: jälkimmäinen kuvaa ensimmäisen seurausta. Jälkimmäisessä vastaanottaja 'sinä' ilmaistaan pronominaalisella osoituksella kohti kameraa. Esimerkissä vastaanottaja sijoittuu ennen verbaalia ja teema verbaalin jälkeen. Voidaan siis katsoa, että vastaanottaja on syntaktisesti merkitty roolille ominaisella tavalla.

Tavanomaisesta SAADA-verbaalin vastaanottajasta eroaa tapaus, jossa vastaanottaja saa myös agentin piirteitä. Tämä tapaus on havainnollistettu kohdassa (18).

(18)

kielt.

TYTTÖ MASENTUNUT / SYY OSOITUS:tyttö SAADA
AJOKORTTI

Käännös:

Tyttö oli aivan masentunut, koska hän ei saanut ajokorttia.

Suvi 430/4

Tässä Suvin esimerkissä on jälkimmäisen lauseen predikaattina SAADA. Sen merkitys lauseessa on kuitenkin 'ei saa', koska ei-manuaalinen elementti, pään pudistelu, tekee merkityksestä kielteisen. Vastaanottaja on 'tyttö', joka syntaktisesti merkitään vastaanottajaksi. Esimerkissä vastaanottaja saa myös agentin piirteitä, koska tytöllä itsellään on ollut ratkaiseva rooli siinä, saako hän ajokortin vai ei.

Aineistossa oli myös esiintymä, jossa vastaanottajarooli tulee ymmärretyksi viittojan sulautuman kautta. Viittoja on artikuloitu kokonaisuuden agentin näkökulmasta ja hänen olemuksensa on sulautuneena toimintaketjun agentiksi. Sulautuma näkyy viittojan olemuksen lisäksi katseen käytössä (19).

(19)

LASKEA BUDJETTI ARVIO/ EHDOTUS LÄHETTÄÄ;jollekulle/
OSOITUS:minä ODOTTAA/ VASTAUS @VASTAUS_SAAPUU /
SAADA PUOLET KÄMMENET_YLÖS@g

Käännös:

Teimme talousarvioesityksen ja lähetimme sen. Odotuksen jälkeen selvisi, että saimme vain puolet pyydetyistä summasta. Se oli pettymys.

SUVI 395/2

Kokonaisuuden (19) alussa ei ilmaista agenttia millään viittomalla, vaan viittojan olemuksesta välittyy merkitys, että agentti on ensimmäisessä persoonassa. Toisessa lauseessa verbaali LÄHETTÄÄ toteutuu muodossa, joka osoittaa agentiksi ensimmäisen persoonan. Kolmannessa lauseessa osoitus kohti viittojaa merkitsee ensimmäisen persoonan odottamisen kokijaksi. Neljännessä lauseessa tyypin 3 verbaali @VASTAUS_SAAPUU esiintyy osoittavassa muodossa, joka merkitsee viittojan vastauksen vastaanottajaksi. Viimeisen lauseen SAADA-predikaatin vastaanottajaa ei siis erik-

seen mainita ja kyseessä onkin ellipsi. Vastaanottaja on tässä tapauksessa ymmärrettävissä kontekstin ja viittojan olemuksen perusteella. Koska tämän predikaatin kohdalla vastaanottajaa ei ole merkitty sanajärjestyksellä tai osoituksella, on se luokiteltu niihin tapauksiin, joissa vastaanottajaa kieliopillisesti merkitty.

Tiivistäen voidaan todeta, että tyyppin 1 verbaaleilla vastaanottaja merkittiin kahdella tavalla. Näitä merkintätapoja olivat leksikaalis-syntaktinen merkintä sanajärjestyksellä ja verbaaliin liittyvä puolisisäonnainen osoitus. Syntaktisesti vastaanottaja-argumentin paikka näytti olevan ennen verbaalia ja myös ennen teema-argumenttia. Huomiot ovat kuitenkin alustavia, sillä syntaktista merkintää tarkasteltiin vain kuudesta lauseesta. PALAUTUA-verbaalin yhteydessä vastaanottaja oli useimmiten merkitty verbaalin perään liittyneellä osoituksella. Huomionarvoista kuitenkin on, että samasta verbaalista oli myös esiintymä, joissa tätä osoitusta ei ollut, vaan vastaanottaja jäi merkitsemättä. Kolmas vaihtoehto oli, että vastaanottajaa ei merkitty mitenkään, jolloin sen ymmärtäminen jäi joko päättelyn varaan tai se oli jätetty kokonaan lauseesta pois. Voidaan siis todeta, että tyyppin 1 verbaalit eivät merkitse vastaanottajaa yhdenmukaisella tavalla. Syntaktista merkintää tulee selvittää vielä lisää ennen laajempia päätelmiä sen yleistettävyydestä.

6.2 Vastaanottajan merkintä tyyppin 2 ja 3 verbaaleilla

Suomalaisen viittomakielen verbaalityypit 2 ja 3 voivat teksteissä esiintyä joko perusmuodossa tai semanttisia rooleja osoittavassa muodossa. Jälkimmäinen toteutuu siten, että osoitus on osa verbaalin sisäistä rakennetta. Nämä osoitukset analysoidaan elementiksi sen sijaan, että ne tulkittaisiin puhtaan morfemaattiseksi yksiköksi. Verbaalien osoittavalla elementillä on suomalaisessa viittomakielessä argumentoitu voivan osoittaa ainakin agenttia ja patienttia (Rissanen 1998:126). Vastaanottajan osoittamista ei ennen tätä tutkielmaa ole selvitetty systemaattisesti.

Vastaanottajan merkintä tyyppin 2 ja 3 verbaaleilla perustui niiden osoittavaan muotoon. Tyyppin 2 ja 3 verbaalipredikaatteja oli aineistossa yhteensä 50, ja näistä 94 % (n=47) käytti verbaalin sisäistä osoittamista vastaanottajaroolin merkintään. Verbaalin osoittavassa muodossa tieto agentista ja/tai vastaanottajasta liittyy osaksi verbaalin sisäistä rakennetta. Tämä mahdollistaa varsinaisen osallistujareferentin pois jäännin lauseesta. Verbaalin osoittavan elementin lisäksi roolin merkintää saatettiin vahvistaa muilla keinoilla, kuten ei-manuaalisella osoittamisella. Alla oleva taulukko on yhteenveto vastaanottajan merkinnästä tyyppin 2 ja 3 verbaaleilla sekä näiden rajapinnalla olevista epäselvistä tapauksista.

Taulukko 2. Tyypin 2 ja 3 verbaalien vastaanottajaroolin merkintä.

	Osoitus osana verbaalin sisäistä rakennetta	Ei merkitty	Epäselvä	Yhteensä
Tyypin 2 verbaalit	34		3	37
Tyypin 3 verbaalit	13			13
Verbaalityypiltään epäselvät esiintymät	3	1		4
Yhteensä	50	1	3	54

Verbaaleja, jotka merkitsivät vastaanottajan osana verbaalin rakennetta toteutuvana osoituksena, olivat useat antamiseen liittyvät verbaalit, muun muassa ANTAA, ANTAA_LAHJA, @ANTAA_AVUSTUS, @ANTAA_PITKULAINEN_ESINE. Näiden lisäksi myös LÄHETTÄÄ- ja LAHJOITTAA-verbaalit merkitsivät vastaanottajaa tällä keinolla. Seuraavassa esimerkki tyypillisestä ANTAA tapauksesta (20).

(20)

OSOITUS:minä ANTAA;jollekulle OMA: minun PUHELIN^NUMERO
VALMIS OSOITUS:minä

Käännös:

Minä annoin jo puhelinnumeroni.

Suvi 958/3

Kohdassa (20) predikaattina on ditransitiivinen verbaali ANTAA, joka artikuloidaan ô-käsimuodolla. Verbaali toteutuu muodossa, joka merkitsee vastaanottajan verbaalin sisäisellä osoittavalla elementillä. Liike suuntautuu viittojasta poispäin ipsilateraalille puolelle, hivenen yläviistoon. Vastaanottaja-referentti ei kuitenkaan ole lauseessa läsnä eikä siitä ole aiempaa tietoa, jolloin vastaanottaja on ei-referentiaalinen. Esimerkissä (21) on muodoltaan toisenlainen ANTAA. Käsimuotona on kämmenkäsimuoto B ja tässä tapauksessa viittoma on kaksikäinen. Käsien liike ei suuntaudu vaakatasossa vaan hivenen yläviistosta alas kohti vastaanottajaa.

(21)

TYÖ^HUONE KUUROJEN^LIITTO ANTAA:WFD:lle

Käännös:

Kuurojen Liitto antaa työhuoneen WFD:n käyttöön.

WFD: 00:00:22.489–00:00:25.088

Verbaalina kohdassa (21) on ANTAA, joka tässä yhteydessä saa merkityksen 'antaa käyttöön'. Viittoman liike suuntautuu eteen kohti ipsilateraalista puolta, jonne on jo aiemmin assosioitu Kuurojen maailmanliitto WFD. Tässä lauseessa voidaan katsoa, että kyseessä on nimenomaan hallinnan siirtyminen, ei omistuksen. Esimerkki (22) puolestaan havainnollistaa esiintymän verbaalin LÄHETTÄÄ vastaanottajan merkinnästä.

(22)

OSOITUS:sinä VOIDA SOITTAA_PUHELIMELLA OSOITUS:kirjasto
TEKSTIViesti SÄHKÖPOSTI LÄHETTÄÄ:kirjastolle.

Käännös:

Voit olla meihin yhteydessä joko puhelimitse tai lähettämällä tekstiviestin tai sähköpostia.

Aineiston lainaus: 00:00:41.045–00:00:45.817

Esimerkin kontekstina on kirjaston toiminta ja kuinka lainaajan tulee toimia, jos hän haluaa uusia lainansa. Lauseessa on modaalinen VOIDA, joka liittyy sekä SOITTAA_PUHELIMELLA että LÄHETTÄÄ verbaaleihin. Tässä esimerkissä verbaali LÄHETTÄÄ orientoituu siten, että agentiksi määrittyy kameraan assosioitu 'sinä', eli kirjaston potentiaalinen asiakas, ja vastaanottajaksi viittojaan assosioitu kirjasto. Näin osoitus täydentää verbaalin merkitykseksi 'sinä voit lähettää kirjastolle'. Verbaalin LÄHETTÄÄ osalta vastaanottajaa ei merkitä muilla keinoilla. Tässä tapauksessa teemoja on kaksi: tekstiviesti ja sähköposti. Jos viittoma orientoituisi päinvastaisesti, olisi merkitys 'kirjasto voi lähettää sinulle'.

Aineistossa oli myös tapauksia, joissa verbaalissa toteutuvan osoituksen lisäksi vastaanottajaa osoitettiin muilla keinoilla. Näitä keinoja olivat verbaaliin puolisisidonnaisesti liittyvä erillinen osoitus ja osoituksen vahvistaminen ei-manuaalisella elementillä.

Ei-manuaaliset osoitukset rajattiin tässä työssä katseen tarkasteluun.¹⁹ Osassa esiintymiä vastaanottajan merkintää vahvisti katseen suuntaaminen kohti vastaanottajalle assosioitua paikkaa. Tämä tapahtui joko samanaikaisesti verbaalin artikuloinnin kanssa tai hieman jo sitä ennakkoiden. Aineistossa ei ollut yhtään tapausta, jossa vastaanottajaa olisi osoitettu vain ei-manuaalisella osoituksella. Katseella osoittaminen on mahdollista erottaa vain niistä tapauksista, joissa vastaanottaja on joku muu kuin viittojaan assosioitu tarkoite tai yksikön toisen persoonan 'sinä'. Kun vastaanottaja on assosioitu viittojaan, ei viittoja pysty sujuvasti suuntaamaan katsetta itseensä. Mikäli viittoja kääntäisi katseensa esimerkiksi omaan rintakehäänsä verbaalin tuottamisen aikana, tällä tuntuisi osoittamisen sijaan olevan merkitystä muokkaava vaikutus. 'Sinän' osoittaminen katseella verbaaliviittoman tuottamisen aikana ei ole mahdollista katseen päällekkäisten funktioiden vuoksi. Tämä johtuu siitä, että tallennetuissa teksteissä viittojan katse on luontevasti suunnattu kohti kameraa, jotta yhteys viittojan ja tekstin katselijan välillä säilyy. Kameraan on assosioituna myös yksikön toisen persoonan 'sinä'. Tapauksista, joissa vastaanottaja oli joku muu kuin viittojaan tai kameraan assosioitu tarkoite, noin puolessa vastaanottajaa osoitettiin verbaalin aikana myös katseella. Näin ollen ei-manuaalisen osoituksen ei voida sanoa olevan pakollinen osa vastaanottajan merkintää. Seuraavassa esimerkki, jossa verbaalin osoittavan osan lisäksi esiintyy katseella osoittamista.

(23)

katse kontralat.

OMA:minun VELJENPOIKA

katse kontralat.

OSOTTUS:minä JOULU ANTAA_LAHJA:veljenpojalle

MUOVI TÄMÄN_MITTAINEN LAPIO

Käännös:

Annoin veljenpojalleni joululahjaksi muovilapion.

Suvi 532/2

Esimerkissä (23) viittoja paikantaa vastaanottajan katseellaan kontralateraalille puolelle viittoman VELJENPOIKA aikana. Verbaalin ANTAA_LAHJA hän artikuloi muodossa, joka merkitsee veljenpojan vastaanottajaksi osoituksella, joka toteutuu osana verbaal-

¹⁹ Muista ei-manuaalisista elementeistä ja niillä osoittamisesta viittomakielessä ks. Puupponen 2012.

lin sisäistä rakennetta. Samanaikaisesti viittoja myös kääntää katseensa kohti veljenpojalle varattua aluetta viittomatilassa. Näin ollen ei-manuaalinen osoittaminen siis vahvistaa verbaalin sisäistä osoittamista ja luo tekstiin myös koherenssia.

Kohdan (24) teksti kertoo nuorten pahoinvoinnista ja aikuisten keinoista tukea nuoria. Viittoja on assosioinut nuoret eteensä kontralateraaliseksi puolelle, ja omaan kehoonsa aiemmin sekä yksittäisen nuoren että tätä neuvovan aikuisen. Ero näiden välillä on tehty kehon sulautumin, ja ne ovat tekstistä selvästi poimittavissa. Sulautuman aikana viittoja muuttaa viittomistaan, olemustaan ja katseen käyttöä kulloisenkin agentin tai patientin mukaisesti.

(24)

katse kontralat.

ANTAA:nuorille UNELMA TILA-TILA

Käännös: Nuorten unelmille tulisi antaa tilaa.

Nuorten pahoinvointi: 00:01:03.207–00:01:06.318

Esimerkissä (24) viittoja suuntaa katseensa kohti nuorille varattua viittomatilan osaa samanaikaisesti, kun artikuloi viittoman ANTAA:nuorille. Osoittaminen tapahtuu siis samanaikaisesti sekä verbaalin osoittavalla elementillä että sitä vahvistavalla katseella. Näin antaminen kiinnittyy kontekstiin ja lause saa merkityksen ’nuorten unelmille tulisi antaa tilaa’.

Muutamissa tapauksissa verbaalin osoittavan osan lisäksi vastaanottajaa merkittiin verbaalin yhteydessä puolisisidonnaisesti toteutuvalla manuaalisella osoituksella. Näin on kohdassa (25), jossa on poikkeuksellisesti merkitty myös rivi huuliolle.

(25)

huulio:
glossirivi: LEHTI TILATA OSOITUS: te HALUTA /

huulio: [voi] [voi]
glossirivi: OSOITE ANTAA:minulle ^OSOITUS:
minä

Käännös:
Jos haluatte tilata lehden, voitte antaa osoitteenne minulle.

Suvi 798/2

Tässä esimerkissä verbaali ANTAA toteutuu muodossa, joka osoittaa agentin ja vastaanottajan. Vastaanottaja on viittojaan assosioitu 'minä'. Verbaalin jälkeen viittoja suuntaa nopean osoituksen itseensä koskettamalla rintakehänsä ipsilateraalista puolta. Osoitus on ajallisesti hyvin lyhyt ja sidostuu prosodisesti yhteen verbaalin kanssa. Osoitus toteutuu etusormi-osoituksena, tosin peukalo ei ole kontaktissa muiden sormien kanssa.

Tyypin 2 ja 3 verbaaleissa oli myös niitä, joissa vastaanottaja on monikollinen. Näitä muotoja on aiemmin käsitelty ainakin aspektin näkökulmasta (Rissanen 1985: 123; Rissanen 1998: 222–223), erillisinä lekseemoina (ANTAA vs. ANTAA_MONELLE) ja elemäisen osoituksen näkökulmasta (Liddell 2003: 106, 139). Tässä tutkielmassa näitä esiintymiä käsitellään toteumina, joissa verbaalin elemäinen osoitus poimii useamman kuin yhden vastaanottajan. Monikollinen vastaanottaja voi olla referentiaalinen tai eireferentiaalinen. Esimerkkinä monikollisesta vastaanottajasta on esiintymä Suomi.fi-portaalin sanastossa.

(26)

ROSKA^POSTI / OSOITUS:roskaposti TARKOITTAA SÄHKÖ^POSTI
OSOITUS:roskaposti SUURI JOUKKO IHMINEN OSOITUS:ihmiset
VÄKISIN LÄHETÄÄ:monelle POSTI

Käännös:
Roskaposti tarkoittaa sähköpostitse lähetettyä ei-toivottua viestiä, joka lähetetään samalla kertaa suurelle joukolle ihmisiä.

Suomi.fi: Roskaposti: 00:00:03.955–00:00:10.570

Tapauksessa (26) vastaanottaja on monikollinen 'suuri joukko ihmisiä'. Viittoja sijoittaa tämän vastaanottajan eteensä kaarevalla osoituksella, heti referentin ilmaisun jälkeen. Koska vastaanottaja on nyt sijoitettu laajalle alueelle viittojan eteen, on verbaali LÄHETTÄÄ muodossa, joka osoittaa vastaanottajan monikolliseksi. Viittoja käyttää LÄHETTÄÄ verbaalissa käsimuotoa bO, joka avautuu makroliikkeen aikana L-käsimuodoksi. Viittoman liike on pyyhkäisevä kaariliike, jonka aikana käsimuoto aukeaa vain kerran. Toisenlainen monikollinen vastaanottaja on seuraavassa esimerkissä.

(27)

KAUPUNKI OSOITUS:kaupunki AVUSTUS ANTAA:monelle /
 TODELLA SAITA /
 @ANTAA_PIENI_AVUSTUS_MONELLE

Käännös:

Kaupunki jakaa todella pieniä avustuksia.

Suvi 1033/1

Esimerkki (27) kuvaa tilannetta, jossa vastaanottajia on useita, mutta ne ovat ei-referentiaalisia. Sekä tyyppin 2 verbaali ANTAA:monelle että tyyppin 3 verbaali @ANTAA_PIENI_AVUSTUS_MONELLE esiintyvät osoittavassa muodossa. Molemmissa verbaaleissa liike on sellainen, että se osoittaa useampaa peräkkäistä vastaanottajaa viittojan edessä toisin kuin aiemmassa esimerkissä, jossa liike oli pyyhkäisevä. Vastaanottaja merkitään molempien verbaaleiden kohdalla osoittavalla elementillä, joka toteutuu osana verbaalin sisäistä rakennetta. Tässä suhteessa monikollinen vastaanottaja ei siis vaikuta merkintään millään tavalla. Tämän esimerkin jälkimmäinen verbaali @ANTAA_PIENI_AVUSTUS_MONELLE kertoo muodollaan myös teemasta. Käsimuodon valinta kertoo, että kyseessä on hyvin pieni rahamäärä, joka vaihtaa omistajaa. Käsimuodon lisäksi siitä kertovat ei-manuaaliset piirteet huulio [hyy] sekä silmien siristäminen.

Vastaanottajan mahdollista syntaktista merkintää tyyppin 2 verbaaleiden osalta tarkasteltiin sellaisista lauseista, joissa se oli ilmipantuna. Vastaanottaja toteutui näissä joko itsenäisenä lekseeminä tai pronominaalisena osoituksena. Mukana oli sekä väitelauseita että kysymyslauseita. (n=7). Muutamia kompleksisia tapauksia jätettiin pois tarkastelusta, koska niiden perusrakenteesta ei ole vielä kattavaa kuvausta. Lauseiden määrä on huo-

mattavan pieni suhteessa 50 lauseeseen, joissa predikaatit edustivat tyyppin 2 tai 3 verbaaleja. Jantunen (2013: 324) on todennut ellipsin olevan hyvin tavanomainen tyyppin 2 verbaalien yhteydessä. Havainto saa vahvistusta myös tämän työn aineistosta. Tarkasteluun päätyneissä lauseissa seitsemässä oli kaikissa vastaanottaja ilmipantuna, kun teema oli läsnä leksikaalisesti vain neljässä tapauksessa. Hajonta näiden lauseiden syntaktisessa järjestyksessä oli suurempaa kuin tarkastelluilla tyyppin 1 verbaalin sisältäneillä lauseilla. Tendenssinä argumenttien järjestykselle oli se, että vastaanottaja sijoittui useimmiten ennen verbaalia (5/7). Näyttää myös siltä, että vastaanottaja ja teema jäsenyivät mieluummin samalla puolella verbaalia (3/4) kuin sen eri puolille. Silloin kun vastaanottaja ja teema olivat samalla puolella verbaalia, olivat ne tässä aineistossa nimenomaan ennen verbaalia. Vastaanottajan ja teeman keskinäinen järjestyminen jakautui siten, että kolmessa tapauksessa neljästä, vastaanottaja oli ennen teemaa ja vain yhdessä lauseessa teema oli ennen vastaanottajaa. Huomattava on, että tässä ei eroteltu lauseita niiden funktion mukaan, eikä topiikkilauseita suljettu pois tarkastelusta. Topiikki vaikuttaa lauseen syntaktiseen järjestykseen, koska se itsessään on suomalaisessa viittomakielessä aina lauseenalkuinen.

Tämän tutkielman aineistoon pohjautuvien, kaikkia verbaalityyppejä koskevien havaintojen perusteella voidaan sanoa, että vastaanottajan syntaktiselle esiintymiselle näyttäisi olevan tyyppistä, että se esiintyy ennen verbaalia. Esiin tullut vaihtelu argumenttien järjestyksessä vihjaa siitä, että sanajärjestys ei ditransitiivisenkaan lauseen osalta ole suomalaisessa viittomakielessä kiinteä. Toisaalta esiin nousseet tendenssit osoittavat, ettei järjestys ole myöskään täysin vapaa. On siis oletettavaa, että laajemmassa tarkastelussa ditransitiivisten lauseiden sanajärjestyksessä esiintyvälle vaihtelulle voi löytyä joko kielipiillisiä sääntöjä tai pragmaattisia selityksiä.

Aineistossa oli myös tyyppin 2 verbaaleja, jotka täyttivät ditransitiivisen verbaalin määritelmän mutta olivat roolien jakautumiselta ei-prototyyppejä. Tällainen oli esimerkiksi verbaali LAINATA, joka ilmaisee lainaamista joltakulta. Verbaalin osallistujaroolit jakaantuvat siten, että agentti ja vastaanottaja lankeavat yhteen. Lainaan alullepanee siis sama olio, jolle teeman tilapäinen hallinta siirtyy. Jos agentti ja vastaanottaja eivät ole sama osallistuja, tuodaan se eksplisiittisesti esiin. Aineistossa oli yhteensä yhdeksän esiintymää verbaalista LAINATA, ja ne kaikki luokiteltiin tyyppin 2 verbaaleiksi. Lähes kaikissa LAINATA verbaalin sisältäneissä lauseissa vastaanottajaa merkittiin verbaalin osoitavalla elementillä. Osoittava elementti poimi sekä yhdistelmäroolin agentti+vastaanottaja että sen, keneltä lainataan, eli roolin lähtökohta. Verbaalin semantiikka

olettaa, että teeman omistajuuden muutos on tilapäinen ja se palautuu myöhemmin lähökohdalle. Voidaan sanoa, että tämän epätyypillisen roolein jakautuman vuoksi LAI-NATA ei ole tyypillisimpiä ditransitiivisia verbaaleja.

Vastaanottajan merkintä tyyppin 2 ja 3 verbaaleilla oli hyvin yhdenmukaista ja lähes kaikissa tapauksissa vastaanottaja merkittiin verbaalin osoittavalla elementillä. Esiintymiä, joissa vastaanottajaa ei merkitty oli yhteensä vain 3/54. Syntaktista merkintää tarkasteltiin niiden lauseiden osalta, joissa vastaanottaja oli ilmipantuna. Syntaktisen merkinnän osalta tässä aineistossa voidaan todeta, että vastaanottaja sijoittuu useimmiten ennen ditransitiivista verbaalia. Vastaanottaja ja teema esiintyvät usein samalla puolella verbaalia, ja tässä aineistossa niiden vierekkäinen sijainti toteutui säännönmukaisesti ennen verbaalia. Sekä osoittavan elementin käytön yleisyydestä että vastaanottajan syntaktisesta merkinnästä on lisäarvioita tämän tutkielman Pohdinta-luvussa.

6.3 Vastaanottajan ilmaisemiseen liittyvät huomioita

Luvuissa 6.1 ja 6.2 on esitelty vastaanottajan merkintää verbaalityyppien mukaan tämän työn aineistossa. Tässä luvussa on tarkoitus esittää lisähavaintoja vastaanottajasta sekä sen merkinnästä.

Prototyypinen vastaanottaja määritellään tässä työssä elolliseksi olioksi, joka jollain tavalla osallistuu predikaation kuvaamaan tekoon, jonka aikana teeman omistajuus tai hallinta siirtyy vastaanottajalle. Tämän työn aineistossa oli 71 predikaattia, jotka semanttisesti vaativat vastaanottajan. Näistä puolet oli yksikössä tai monikossa esiintyneitä elollisia vastaanottajia. Tavallisimmat vastaanottajat olivat yksikön ensimmäinen ja toinen persoona, joita esiintyi useissa teksteissä. Muut elolliset vastaanottajat olivat yksittäisiä tapauksia. Yksikön toisen persoonan korkea edustuminen (15/37) johtuu osaltaan siitä, että yksi aineiston pidemmistä teksteistä oli rakennettu sinä-puhuttelun kautta (ks. Vivilin-Karén 2010).

Yhteisöllisiä vastaanottajia oli teksteissä 23/71. Näitä olivat muun muassa sellaiset tahot kuin Kuurojen maailmanliitto, kirjasto ja Valtioneuvosto. Muut yhteisöllisiksi käsitteellistetyt vastaanottajat esiintyivät aineistossa vain kerran. Lisäksi aineistossa oli avoimeksi jääneitä vastaanottajia, joista osan pystyi päättelemään kontekstin perustella, kun taas toiset jäivät kokonaan avoimiksi. Yhteisöllisten vastaanottajien määrää selittää se, että tekstit olivat asiatekstejä. Esimerkiksi Kuurojen Liiton kirjaston esittelytekstissä kirjasto toistui useaan kertaan vastaanottajan roolissa.

Vastaanottajan ilmaiseminen tyyppin 2 tai 3 verbaalin sisältävissä lauseissa oli tämän

tutkielman aineistossa lähes yhdenmukaista. Jos verbaalilla oli osoituspotentiaali (eli se kuuluu tyypeihin 2 tai 3), tämä osoituspotentiaali toteutui lähes poikkeuksetta. Aineiston tyyppin 2 tai 3 verbaaleista vain 3/54 esiintyi ilman verbaalin sisäistä osoituselementtiä. Nämä kolme tapausta, jossa osoitus ei toteutunut, olivat siis marginaalisia. Näistä kaksi oli tekstiaineistossa ja yksi Suv:n lauseissa. Kaikki ilman verbaalin osoittavaa elementtiä toteutuneet verbaalit olivat esiintymiä viittomasta LAINATA, joka jo aiemmin on todettu ei-prototyypiseksi ditransitiiviseksi verbaaliksi. Kahdessa tapauksessa oli kyseessä tilanne, jossa agentti oli samaviitteinen vastaanottajan kanssa. Tällöin viittoma esiintyi perusmuodossaan, ja agentti-vastaanottaja ilmaistiin pronominaalisella osoituksella. Kolmannessa esiintymässä viittoma oli perusmuodossa ja osa listarakennetta. Tätä esiintymää kuvataan alla tarkemmin kohdassa (28).

Aineistossa esiintyi vastaanottajan osoittamista sekä tunnettuun että tuntemattomaan vastaanottajaan. Ensimmäisessä mainitussa verbaalin osoittava elementti suuntautuu kohti viittomatilan aluetta, johon on jo tekstissä aiemmin sijoitettu jokin tarkoite. Tuntemattomalla vastaanottajalla viitataan tilanteeseen, jossa verbaalin vastaanottajaan viittaava osoitus toteutuu kohti aluetta, jota ei ole aiemmin tekstissä varattu millekään tarkoitteelle. Ala-Sippola on puhunut tästä erosta agentin osalta erotteluna referentiaalinen (tunnettu) vs. ei-referentiaalinen (tuntematon), viitaten Shibatanin yleisempään ja Janzenin (2007) sekä Wulfin ym. (2002) tekemiin tutkimuksiin amerikkalaisesta viittomakielestä (Ala-Sippola 2012: 18, 42–45). Tämän tutkielman aineistossa esiintyi sekä referentiaalisia että ei-referentiaalisia vastaanottajia, joskin ei-referentiaalisten määrä oli pieni. Noin kymmenen prosenttia aineiston osoittavista verbaaleista tai vastaanottajaa osoittavista puolisisidonnaisista osoituksista toteutui kohti ei-referentiaalista paikkaa. Tällainen muoto toteutuu jo aiemmin tutkielmassa esitellyssä esimerkissä (19), joka tässä vielä toistetaan.

(19)

LASKEA BUDJETTI ARVIO/ EHDOTUS LÄHETTÄÄ:jollekulle
/
OSOITUS:minä ODOTTAA/ VASTAUS @VASTAUS_SAAPUU /
SAADA PUOLET KÄMMENET_YLÖS@g

Käännös:

Teimme talousarvioesityksen ja lähetimme sen. Odotuksen jälkeen selvisi, että saimme vain puolet pyydetyistä summasta. Se oli pettymys.

SUVI 395/2

Tässä esimerkissä ei-referentiaalinen vastaanottaja toteutuu kokonaisuuden alku-
puolella verbaalin LÄHETTÄÄ kohdalla. Verbaali on selvästi osoittavassa muodossa,
joka sijoittaa vastaanottajan viittojan oikealla puolelle hieman yläviistoon. Vastaanottajan
sijoittaminen yläviistoon antaa vihjeen siitä, että kyseessä on jokin hierarkkisesti viittojaa
korkeammassa asemassa oleva henkilö tai taho. Agentti on viittojaan assosioitu yksikön
ensimmäinen persoona, mutta vastaanottajalle varattua paikkaa ei ole aiemmin merkitty
kenellekään. Verkkosanakirjan esimerkkilauseissa, jotka usein ovat yhden lauseen sijaan
lausumia, on onnistuneesti luotu illuusio siitä, että ne ovat osa jotain isompaa kokonai-
suutta. Näin tässäkin kohtaa, sillä lauseesta ei jää vaikutelmaa, että jotain puuttuisi.

Teksteissä esiintyi yksi tapaus, jossa oli rinnastettuna useampi verbaali ja näistä
viimeinen merkitsi vastaanottajan (28). Rinnastuksella tarkoitetaan, että syntaktiselta
funktioiltaan samanlaiset sanat tai lausekkeet liittyvät yhteen (VISK § 1079).

(28)

OSOITUS:sinä TILATA LAINATA SOITTAA_PUHELIMELLA TAI
SÄHKÖ^POSTI LÄHETTÄÄ:meille /
OSOITUS:sinä PITÄÄ MUISTIIN_MERKITÄ ASIAKAS^NUMERO

Käännös:

Kun asioit kirjaston kanssa tai lainaat materiaalia, tarvitset asiakasnumeron.

Aineiston lainaus: kohta 00:00:20.333–00:00:27.114

Esimerkissä (28) viittoja merkitsee lausuman alkuosan kulmien kohotuksella. Lisäksi
nämä verbaalit on merkitty listausliikkeeksi kutsutulla päänliikkeellä (Puupponen 2012:

63–65). Alun kolme ensimmäistä verbaalia toteutuvat perusmuodossa, joka ei osoita vastaanottajaa. Listan viimeinen verbaali LÄHETTÄÄ:meille sen sijaan osoittaa vastaanottajaksi viittojaan assosioidun kirjaston. Listarakenteissa onkin tyypillistä, että viimeisin jäsen saa selkeimmän muodon ja on lauseennäköisin (Tommi Jantunen, henkilökohtainen tiedonanto 14.3.2014). Myös konjunktio, jos sellainen on tarpeen, tulee ennen listan viimeistä yksikköä (VISK§1079). Tässä esimerkissä konjunktiona toimii viittoma TAI. Jos esimerkin (28) verbaalit olisivat kaikki osoittavassa muodossa, olisi tällä vahvasti vastaanottajaa korostava vaikutus ja ilmaus sopisi vain rajattuihin konteksteihin.

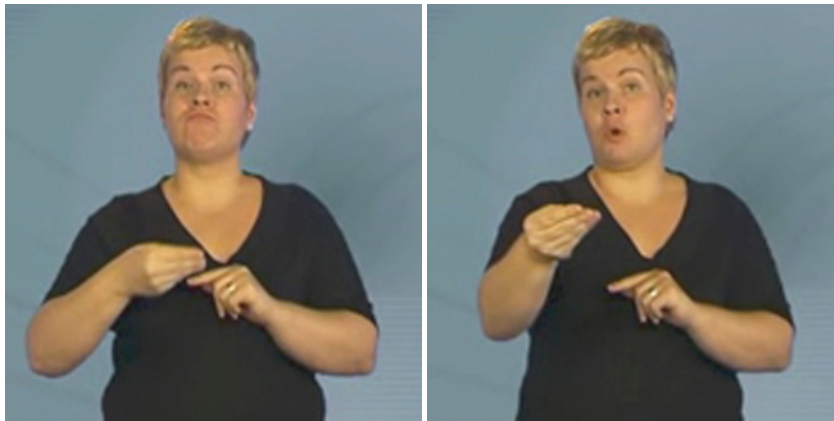
Nominaalina ilmipantuja vastaanottaja-lekseemejä oli aineistossa melko vähän, vain 10/71 eli 14 %. Suomalaisessa viittomakielessä erillisellä osoituksella tai verbaalissa toteutuvana osoittamisella saadaan ilmaistua sellaista, mitä monissa muissa kielissä on ilmennettävä erillisellä lekseemillä. Osoitusten ilmaisuvoima on sidoksissa viittomakielen kykyyn ilmaista kolmiulotteisessa tilassa kielen ulkoisen maailman olioita, niiden sijaintia sekä olioiden keskinäisiä suhteita (Rainò 2004: 103). Ilmipanemattomuuteen vaikuttaa suomalaisen viittomakielen lauseiden taipumus elliptisyyteen. Syntaktinen ellipsi tarkoittaa, että kielen käyttäjä voi jättää jonkin lauseen osista ilmaisematta siten, ettei käytä siihen lekseemiä tai lauseketta. Suomalaisen viittomakielen osalta on todettu, että lauseen ydinargumenttien (S tai A sekä mahdollinen P) lisäksi pois voi jäädä myös lauseen verbaalipredikaatti. Myös nominaalisista lauseista voi jäädä niiden ydinosa pois. (Jantunen 2013: 303–304, 316–319.) Ditransitiivisten lauseiden osalta vastaanottaja, joka on yksi tämän lausetyypin kolmesta ydinargumentista, jäi tämän työn aineistossa usein pois lauseesta. Jantusen mukaan ellipsin esiintymistä eivät säätele yksinomaan kieliopilliset seikat vaan myös tekstuaaliset, pragmaattiset ja sosiolinguvistiset tekijät. Yksi Jantusen määrittelemistä ellipsille alttiista kieliopillisista ympäristöistä on tyyppin 2 verbaalin sisältävät lauseet. Kuten aiemmin on jo todettu, tyyppin 2 verbaaleilla on kyky osoittaa tilaan sijoitettuja referenttejä, ja tehdä näin osallistujaroolit selviksi. Koska verbaalin osoittava muoto itsessään kertoo osallistujista, ei niiden ilmaiseminen erillisenä lausekkeena ole tarpeellista ja ne jäävät usein pois. (Jantunen 2013: 319, 324.) Tämä havainto näyttäisi saavan tukea myös tämän työn aineistosta, jossa siis vain 14 % vastaanottajista oli ilmaistu lekseemillä. Ala-Sippolan (2012) agentin ilmausta tutkineessa työssä 14/105 agentista oli ilmaistu kokonaisella NP:llä (13,8 %). Ala-Sippola toteaa, että koska aineisto oli kameralle viitottua asiategstiä ja tavanomainen vuorovaikutustilanne puuttui, viittoja todennäköisesti nimesi tarkoitteet useammin kuin kommunikatiivisessa tilanteessa, jossa kielen ulkoinen maailma on läsnä. (Ala-Sippola 2012: 50). Ala-Sippolan ja tämän työn aineis-

totkin olivat osin samankaltaisia kameralle viitottuja asiategstejä.²⁰ Vastaanottajien ilmi-panemattomuuteen saattaa myös vaikuttaa se yleinen tendenssi, että spontaanissa kielenkäytössä lauseet ovat usein suunniteltua tekstiä elliptisempiä ja konteksti tuo tietoa lauseen osallistujista (Ojutkangas ym. 2009: 134). Tämän työn aineistossa oli sekä suunniteltua että (puoli)spontaania artikulaatiota, joten spontaaniudella saattaa olla merkitystä elliptisten lauseiden määrään.

6.4 Huomioita semanttisen vastaanottajan vaativista verbaaleista

Tutkielman tulosten esittelyn lopuksi nostetaan tässä alaluvussa esiin huomioita, jotka liittyvät aineistossa esiintyneisiin semanttisen vastaanottajan vaativiin verbaaleihin. Verbaalit olivat tämän työn tutkimuskohteen kannalta olennaisessa osassa, vaikkakaan eivät suoraan tutkimuskysymysten piirissä.

Noin puolet tutkielman aineistossa esiintyneistä ditransitiivisista verbaaleista oli antamiseen liittyviä. Typologisestikin tarkasteltuna 'antaa' on tyypillisin ditransitiivinen verbi (Kittilä 2006a: 571–572). Aineistossa ANTAA-verbaali esiintyi useammassa muodossa. Koska glossauksessa on lähdetty semantiikasta eikä muodosta, eivät glossit tee eroa näiden välillä. Yleisin antamista kuvaava viittoma oli kuvassa 1 esitetyn kaltainen.

Kuva 1. Tyypillisimmän ANTAA-viittoman käsimuoto ja liike (oikean käden osalta). (Aineiston lainaus –teksti.)

Kuvassa 1 esiintyvä ANTAA-viittoma tuotetaan tyypillisesti ô-käsimuodolla tai sen variantilla, jossa kontaktia peukalon ja muiden sormien välillä ei ole. Aineiston kuvakulmista johtuen toteumista ei aina pystynyt päättämään, oliko sormien välillä kontakti

²⁰ Tämän työn asiategsteistä viisi oli viitottu suoraan kameralle. Kolme muuta oli viitottu siten, että viittojalla oli katsekontakti haastattelijaan, joka ei näkynyt kuvassa. Verkkosanakirjan esimerkkilauseet on kaikki viitottu kameralle.

vai ei. Vaihtelua $\hat{o}$ -käsimuodon ja sen kontaktittoman muodon välillä voidaan pitää fonettisena variaationa. ANTAA-viittoma esiintyi aineistossa myös avonaisella kämmenkäsimuodolla (B) tuotettuna (Kuva 2).

Kuva 2. Esiintymä viittomasta ANTAA, jossa käsimuoto on B, jossa sormet ovat hieman harallaan. (Nuorten pahoinvointi –teksti.)

Kuva 2 näyttää viittoman ANTAA esiintymän, jossa käsimuoto on hivenen avonainen B. Sormet eivät ole tiukasti yhteen puristetut, mikä liittyyne artikulaation ekonomisuuteen. Tällä käsimuodolla tuotetun ANTAA-viittoman merkitys oli kuvaannollinen, teema ei ollut konkreettinen eikä siirtymä tarkkarajainen prosessi. Näitä merkityksiä olivat esimerkiksi 'antaa tukea' (nuorelle), 'antaa käyttöön' (työhuoneet) ja 'antaa tilaa' (unelmille).

ANTAA-viittoman perusmuodon määrittelyyn sisältyy se ongelma, että äidinkielisetkään viittojat eivät koe sen perusmuotoa samoin. Kolmesta äidinkielisestä informantista vain kaksi koki $\hat{o}$ -käsimuodon perusmuotoiseksi. Kolmannen informantin mielestä perusmuotoisessa ANTAA-viittomassa käsimuotona on B. Hajonta perusmuodoksi koetussa käsimuodossa pakottaa pohtimaan, kuinka kiinteä perusmuoto on, jos äidinkielisetkin kokevat sen eri tavoin – tosin informanttien määrä on tässä tutkielmassa pieni.

Kolmas variantti ANTAA-viittomasta oli sellainen, jossa viittoman liike päättyi viittojan ipsilateralisen puolen olkapään seudulle. (Kuva 3)

Kuva 3. ANTAA-viittoma, jossa kosketus viittojan ipsilateraalisen puolen olkapään alueelle.
(Suvi 971/1)

Kuvan 3 esiintymä on osoittavassa muodossa sisältäen merkityksen 'sinä annat minulle'. Kaikki tämän viittoman esiintymät olivat aineistossa muodossa, jossa vastaanottaja oli assosioituna viittojaan. Intuitiivisesti tarkasteltuna myös muoto, joka osoittaisi vastaanottajan muualle assosioiduksi, ja liike lähtisi siis olkapäästä, tuntuu mahdolliselta, esimerkiksi 'minä annan sinulle'.

Lisäksi ANTAA toteutui aineistossa käsimuodoilla, jotka olivat käsittelyä kuvaavia. Nämä luokiteltiin tyyppiin 3 verbaaleiksi. Esimerkkinä käsittelyä kuvaavista käsimuodoista ovat käsimuodot Ax (Kuva 4) ja tavanomaisesta poikkeuksellisesti orientoitunut ô (Kuva 5). Kuvien esittämät viittomat on konteksteissään luokiteltu tyyppiin 3 verbaaleiksi.

Kuva 4. ANTAA-viittoma muodossa, jossa teema on ohut pitkulainen esine.
Kyseisessä esimerkissä teemana on ruusu. (Suvi 1000/3)

Kuva 4 näyttää käsimuodon, jollaisena ANTAA-viittoma toteutui aineistossa, kun teemana oli ruusu. Käsimuoto on ikoninen suhteessa siihen, miltä ruusun piteleminen kielen ulkoisessa maailmassa näyttää.

Kuva 5. ANTAA-viittoma muodossa, jossa teemana on paperiarkki.
(Suvi 588/3)

Kuvassa 5 olevassa viittomassa käsimuoto sinänsä on sama kuin tavanomaisessa ANTAA-viittomassa, mutta sen orientaatio poikkeaa siitä. Teemana on lasten tekemä suloinen piirustus eli paperiarkki. Viittoma on kaksikäsinen, ja viittojan kädet ovat orientoituneet ikään kuin pitämään kiinni arkin reunoista. Teemaan suunnattu katse vielä korostaa tätä käsittelyn vaikutelmaa.

Tyyppiin 3 verbaaleiden käsimuodon – silloin kun se on käsittelykäsimuoto – on sanottu viittaavan predikaatin kakkosargumenttiin, ja se on syntaktisen P-argumentin funktiossa (Jantunen 2008b: 104, 2010a: 70). Tämän tutkielman verbaaleiden yhteydessä kyse on teema-argumentista. Käsittelykäsimuotojen esiintymisessä ANTAA-verbaalin yhteydessä on todettu olevan viittojakohtaista vaihtelua: osa käyttää mieluummin perusmuotoa ja osa käsittelyä kuvaavaa muotoa (Rissanen 1998: 202–203). Tämän tutkimuksen aineistossa käsittelyä kuvaava käsimuoto oli huomattavasti harvinaisempi (n=7) kuin neutraalina pidetty käsimuoto (n=17). Perusmuodon määrittämiseen liittyy myös se ongelma, että kuvassa 1 esitetty käsimuoto voi myös kuvata teemaa, esimerkiksi jos on kyse paperin antamisesta. Näin on esimerkiksi Suvin lauseissa 639/2 ja 971/1. Tämä aiheuttaa monitulkintaisuutta: Sama käsimuoto voisi siis tulkinnasta riippuen olla joko tyyppiin 2 kuuluva perusmuoto tai tyyppiin 3 kuuluva semanttista argumenttia kuvaava käsittelykäsimuoto. Näin ollen rajanveto perus- ja käsittelykäsimuodon välillä ei ole kategorinen vaan ainakin osassa tapauksia tulkinnanvarainen.

Muutamien tyyppin 2 verbaalien kohdalla (ANTAA, LÄHETTÄÄ) on otettava huomioon se, että perusmuotoisessa viittomassa liike toteutuu jokseenkin samanmuotoisena kuin esiintymässä, joka osoittaa ’minän’ agentiksi ja viittojan edessä sijaitsevan ’sinän’/’hänet’ vastaanottajaksi.²¹ Tämän tyyppisiä tapauksia ei aineistossa ollut montaa. Näiden statusta arvioitiin äidinkielisten informanttien kanssa, ja vihjeitä ratkaisuun antoi muun muassa artikulaatio.

Rahan antamisen ja saamiseen liittyvistä verbaaleista ANTAA_AVUSTUSTA oli sellainen, joka luokiteltiin tyyppin 3 verbaaliksi ja jonka osalta käsimuodon toteumat selvästi kertoivat teemasta. Peukalon ja muiden sormien välistä etäisyyttä säätelämällä ilmaistiin rahan määrää. Mitä kauempana toisiaan nämä ovat, sen suuremmasta rahamäärästä on kyse. Pientä rahamäärää kuvattaessa käsimuoto saattoi myös vaihtua kämmenkäsimuodosta kaksisormiseksi, jossa edelleen sormien etäisyyttä muuttamalla indikoitiin rahan määrää. Tämä ikoninen keino kuvata rahan määrää on suhteellinen ja sidoksissa kontekstiin. Toinen keino, jolla rahan määrää merkittiin, olivat suun liikkeet ja poskien asennot. Suuren rahamäärän kohdalla viittojan posket olivat kevyesti pullistuneet. Kun kyseessä oli pieni määrä rahaa, manuaalista artikulaatiota saatettiin tehostaa huuliolla, jossa kieli käy nopeasti huulten välissä [thy-thy]. Myös terävä [y-y] huulio esiintyi kerran. Lisäksi yhdessä esiintymässä rahamäärän erityistä pienuutta korostettiin silmien siristyksellä. Kuva 6 esittää ne käsimuodot, joilla ANTAA_AVUSTUS aineistossa toteutui.

---

²¹ de Beuzeville ym. (2009: 63–64) ovat luokilleet verbejä kolmijakoisesti: modifioitu, modifioimaton ja modifioitu mutta yhdenmukainen. Viimeiseen luokkaan kuuluvat ne tapaukset, joissa viittoman osoittavat elementit toteutuvat samannäköisinä kuin perusmuotoiset. Samaa tapaa on käyttänyt Ala-Sippola omassa tutkimuksessaan (2012: 57).

Kuva 6. Viittoman ANTAA_AVUSTUS yhteydessä esiintyneet käsimuodot.
(Suvi 393/4, 1033/1 ja WFD)

Tämän työn aineistosta nousi esiin se, että suomalainen viittomakieli ei aina luokitella antamista, saamista ja ottamista kategorisesti erillisiksi lekseemeiksi. Näistä jokaiselle on kyllä oma lekseeminsä, mutta niiden lisäksi on vapaammin käytettyjä tyyppin 3 verbaaleja, joiden merkitys ei ole tarkkarajainen. Aineistossa on lauseita, jossa tällainen omistajuuden tai hallinnan muutos kuvataan tyyppin 3 verbaalilla, mutta lauseessa on monitulkintaisuutta siitä, onko kyse antamisesta vai saamisesta, saamisesta vai ottamisesta. Samanmuotoinen viittoma voi kontekstista riippuen olla antamista tai saamista. Semanttisesti tarkasteltuna ottamisessa agentti ja vastaanottaja lankeavat samalle osallistujalle ('Otin omenan'). Saamisessa vastaanottajalla on kontekstista riippuen myös agenttiivisiä piirteitä ('Sain kakun naapurilta' vs. 'Sain ajokortin'). Antamisessa agentti ja vastaanottaja eivät ole sama osallistuja ('Annoin siskolle kympin').

(29)

OTSIKKO PI UNELMA @unelma_kirkastuu_nuorelle
ANTAA/SAADA:nuorelle SIIVET.

Käännös:

Viimeinen otsikko on ”Unelma antaa siivet”

Nuorten pahoinvointi: 00:00:10.575–00:00:15.847

Esimerkki (29) on tekstistä, jossa haastateltava valitsee nuorten syrjäytymistä ennaltaehkäisevän kampanjan materiaalista itselleen läheisiä otsikoita. Kyseisen rakenteen voidaan katsoa olevan käännöslaina, joka pitää sisällään metaforan. Verbaaliviittoma AN-TAA/SAADA on muodossa, joka osoittaa vastaanottajaksi nuoren. Viittoja on sulautuneena nuoreksi @unelma_kirkastuu_nuorelle-viittomasta alkaen. Jos verbaaliviittoma voidaan tulkita siten, että nimenomaan unelma antaa siivet nuorelle, voisi kyseessä olla rakenne, jossa keho ja kädet artikuloivat eri osallistujan toimia.²² Tätä tulkintaa käyttäen viittojan kehoon on assosioitu vastaanottaja eli nuori henkilö. Viittojan kädet viittovat sen, mitä agentti tekee, eli tässä tulkinnassa 'antaa siivet'. Agentti olisi näin ollen epätyypillisesti eloton entiteetti eli unelma. Rakenne voisi motivoitua kaksikielisestä haastattelutilanteesta, jossa haastateltava selaa suomenkielistä kampanjamateriaalia ja tekee siitä taitavan käännöksen. Toinen vaihtoehto on tulkita lause siten, että viittoja on kehollaan sulautunut nuoreksi ja kädet artikuloivat sen kuvainnollisen hetken, kun nuori saa siivet. Tässä nuori on siis vastaanottaja ja hänen kätensä ikään kuin kuljettavat metaforiset siivet nuorelle itselleen. Ensimmäinen tulkinta olisi enemmän antamista ja jälkimmäinen saamista kuvaava. Voidaan ajatella, että näiden muotojen välillä on konverssisuhde, eli ne kuvaavat kahden asian välistä suhdetta eri näkökulmista (Pajunen 2001: 263, Rissanen 2006: 42).²³

Aineiston ditransitiivisista verbaaleista osa esiintyi modaalisuutta ilmaisevan rakenteen kanssa. Modaalisuudella tarkoitetaan artikuloijan näkemystä teon mahdollisuudesta ja välttämättömyydestä (VISK: § 1551 ja 1562). Modaalisia rakenteita ovat muun muassa merkityksen 'täytyä' tai 'voida' ilmaisevat rakenteet. Suomalaisen viittomakielen modaalisuutta ei toistaiseksi ole tutkittu. Ala-Sippola (2012: 58–59) on omassa tutkielmassaan käsitellyt modaalista ja tavanomaista verbaalia yhtenä predikaattina silloin, kun näillä on sama agentti. Toinen mahdollisuus olisi analysoida modaaliverbaalit sellaisiksi, jotka vaativat ydinargumenttikseen alisteisen komplementtilauseen (Jantunen 2014b). Tässä tutkielmassa modaalisiin aineksiin sovellettiin Ala-Sippolan tapaa. Aineistossa ditransitiivisen verbaalin kanssa esiintyneitä modaalisuuden ilmaisimia oli yhteensä kahdeksan. Näistä kaksi oli tapauksia, jossa modaalinen osuus oli tuotettu ainoastaan huuliolla ilman manuaalista viittomaa. Useimmin ilmaistiin mahdollisuutta (n=5) ja tätä harvemmin teon mahdottomuutta (n=1) ja välttämättömyyttä (n=2).

Luvussa 6 on esitelty tämän tutkielman tuloksia. Tulosten perusteella voidaan to-

²² Tilanteita, joissa agentti on häivytetty, Ala-Sippola (2012: 86–88) kutsuu passiivin kaltaisiksi rakenteiksi.

²³ Jotain 'antamisen' ja 'ottamisen' konverssisuhteista kertoo sekin, että samanmuotoisen verbaalin on Lautala (2012: 40, 58) analysoinut verbaaliksi OTTAA.

deta, että suomalainen viittomakieli merkitsee vastaanottajaa pääasiassa erilaisin osoituksin. Osoittaminen toteutuu toisaalta osana verbaalin sisäistä rakennetta, jolloin osoituksella poimitaan verbaalin agentti ja vastaanottaja. Tyypin 2 ja 3 verbaalit merkitsivät lähes kaikissa tapauksissa vastaanottajan tällä merkinnällä. Toisaalta osoittaminen ilmenee verbaaliin puolisidonnaisesti sitoutunein osoituksin, joilla osoitetaan nimenomaan vastaanottaja. Näin merkittiin vastaanottajaa tyypin 1 verbaaleiden kohdalla, mutta puolisidonnaisia osoituksia esiintyi myös tyypin 2 ja 3 verbaaleilla muuta merkintää vahvistamassa (kuten esimerkissä (25)). Tyypin 1 verbaalin sisältävissä lauseissa vastaanottajaa merkittiin myös syntaktisella sijainnilla. Kun syntaktista asemaa tarkasteltiin kaikkien verbaalityyppien esiintymistä vaikuttaa siltä, että vastaanottaja sijoittuu lauseessa ennen verbaalia. Yhteensä sanajärjestyksestä tarkasteltiin 13 vastaanottajan osalta, joten huomioit ovat hyvin alustavia. On todennäköistä, että sekä topiikki että ellipsi vaikuttavat osaltaan lauseiden järjestymiseen. Tämän selvittäminen jää kuitenkin jatkotutkimuksen tehtäväksi. Aineistossa oli myös lauseita, joissa vastaanottajaa ei merkitty millään tavalla, mutta se pystyttiin pääättelemään kontekstin perusteella. Lisäksi oli tapauksia, joissa vastaanottajaa ei merkitty millään tavalla. Nämä olivat kuitenkin huomattavan pienessä osassa koko aineistoa.

7 Pohdinta

Tässä tutkielmassa haluttiin selvittää, merkitseekö suomalainen viittomakieli vastaanottajan, ja jos merkitsee, niin millainen on tämän roolin merkintä. Aineistona oli internetistä poimittuja asiatyylisiä tekstejä, joista osa oli suunniteltua ja osa (puoli-)spontaania artikkelia. Aineiston analyysissä selvisi, että vastaanottajan merkintä on eri verbaalityypeillä erilaista. Tyypillisin keino vastaanottajan merkintään oli osoittaminen. Tyypin 1 verbaalit eivät ole muokattavissa siten, että niihin voisi sisällyttää osoittavan elementin osaksi verbaalin sisäistä rakennetta, eikä niiden vastaanottajan merkintä ollut yhden strategian mukaista. Tyypin 2 ja 3 verbaaleille osoittaminen osana verbaalin sisäistä rakennetta taas on mahdollista, ja se toteutuikin lähes aina, kun kyse oli vastaanottajan ilmaisemisesta. Malchukovin, Haspelmathin ja Comrien mukaan (2010: 2) mukaan ei ole mitään syytä siihen, että yhdessä kielessä olisi vain yksi vallitseva merkintätapa vastaanottajalle.

Tyypin 1 verbaaleita oli aineistossa 17, ja niissä esiintyi kahdenlaista merkintää. Viidessä tapauksessa vastaanottaja oli merkitty verbaalin sidostuvalla osoituksella. Kaikki osoituksella merkityt esiintymät olivat verbaalista PALAUTUA, tosin kaikkia tämän verbaalin esiintymiä ei ollut merkitty. Osoituksen käsimuoto oli lähellä sitä edeltävän verbaalin käsimuotoa, joka voi johtua käsimuodon assimiloitumisesta tai siitä, että kyseessä oli käsittelykäsimuoto. Osoitus sitoutui vahvasti verbaaliosaan, niiden ollessa prosodialtaan yhtenäiset. Voidaan siis katsoa, että osa tyypin 1 verbaaleista käyttivät vastaanottajan merkitsemiseen kielelle ominaista osoittamista, vaikka verbaalin sisäinen rakenne ei roolien osoittamiseen mahdollisuutta tarjoakaan. Tyypin 1 verbaaleista tarkasteltiin myös vastaanottajan syntaktista sijoittumista lauseessa. Jos vastaanottaja oli ilmaistu lauseessa nominaalina tai pronominaalisena osoituksena, se esiintyi lauseessa ennen verbaalia. Päätelmät syntaktisesta sijoittumisesta ovat alustavia ja perustuvat vain tämän tutkielman aineistoon.

Verbaalityypit 2 ja 3 poikkeavat tyypin 1 verbaaleista siten, että ne voivat perusmuodon lisäksi esiintyä semanttisia rooleja osoittavassa muodossa. Valtaosa aineiston verbaaleista oli tyyppiä 2 tai 3, ja niistä 94 % esiintyi vastaanottajan osoittavassa muodossa. Osoittavien muotojen määrää voidaan pitää korkeana, kun sitä verrataan aiemmin agentin osoittamisesta saatuihin tuloksiin (de Beuzeville ym. 2009, Ala-Sippola 2012). Osassa tapauksista vastaanottajan merkintää vahvistettiin ei-manuaalisella osoittamisella, joka ei kuitenkaan ollut läheskään yhtä yleistä kuin osoitus osana verbaalin sisäistä rakennetta. Osoittamisen lisäksi tarkasteltiin syntaktista vastaanottajan merkintää. Vastaanottajalla on taipumus sijoittua lauseessa ennen verbaalia. Vastaanottajan ja teeman

keskinäisenä järjestyksenä oli sekä teema–vastaanottaja että vastaanottaja–teema-järjestystä. Tyyppin 2 ja 3 verbaalin sisältävissä lauseissa hajonta oli suurempaa kuin tyyppin 1 verbaalien kohdalla.

Voidaan siis todeta, että suomalainen viittomakieli ei merkitse vastaanottajaa millään yksittäisellä, yhdenmukaisella keinolla, joka toteutuisi kaikkien tapausten kohdalla. Kuitenkin tyyppin 2 ja 3 verbaalien kohdalla vastaanottajan merkintä oli lähes säännönmukaista. Merkintänä toimi osoitus, joka toteutui osana verbaalin sisäistä rakennetta. Tämä merkintätapa vaikuttaa ditransitiivisten lauseiden kohdalla olevan pakollisempi kuin transitiivisten lauseiden kohdalla. Ala-Sippola (2012: 81–83, 109) havaitsi, että tyyppin 2 verbaalien osoituspotentiaalin toteutuminen on valinnaista. Ala-Sippolan havainnoimat lauseet olivat pääasiassa transitiivisia. Osoituspotentiaalia hyödyntäviä tyyppin 2 verbaaleja oli hänen aineistossa vain hieman enemmän kuin perusmuodossa toteutuvia. Tämän työn aineistossa tyyppin 2 ja 3 verbaalit käyttivät muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta osoituspotentiaalia ilmaistakseen predikaatin vastaanottajaa (94%). Ero Ala-Sippolan agentin ilmaisua koskeviin lukemiin on selvä. Ero voi johtua siitä, että lauseissa on semanttisesti pakollisia argumentteja eri määrä: transitiivisissa lauseissa kaksi ja ditransitiivisissa kolme. Kielten distinktiivisyys-periaatteen mukaisesti kielen sisäistä rakenteellista erottelua on oltava riittävästi, jotta sekaannusta ei synny. Kieli merkitsee sen, mikä on tarpeen, ei enempää. Luonnolliset kielet pyrkivät myös ekonomisuuteen. Liika erottelu ja merkintä johtaisivat turhaan monimutkaisuuteen, joka ei olisi ekonomista. Ditransitiivisten lauseiden kohdalla agentin, teeman ja vastaanottajan erottelemisen toisistaan on tarpeellisempaa kuin transitiivilauseiden kahden osallistujan erottaminen. Myös se, että sekä agentti että vastaanottaja ovat prototyypillisesti elollisia osallistujia, saattaa vaikuttaneen siten, että roolit merkittiin lähes aina. Transitiivilauseen agentti on elollinen, mutta patientti taas tyyppillisesti ei ole yhtä korkeasti elollinen osallistuja. Näin ollen päättely siitä, kumpi teon suorittaa, voi tältä osin olla yksinkertaisempaa. Mikäli ditransitiivisen lauseen verbaalit toteutuisivat perusmuotoisina, olisi agentti ja vastaanottaja merkittävä jollain muulla keinolla, jotta tästä ei syntyisi epäselvyyttä. On kuitenkin huomattava, että tässä työssä keskityttiin ei-agenttiivisen osallistujan ilmaisemiseen, mikä voi vaikuttaa tulosten erilaisuuteen verrattuna Ala-Sippolaan.

Tässä työssä käytettiin lähteenä kahta erityyppistä aineistoa. Tekstiaineistojen valinta suoritettiin verkossa olevia aineistoja tarkkailemalla. Oli mielekästä poimia mukaan vain sellaisia aineistoja, jotka sisälsivät lauseita ja lausumia, joissa semanttinen vastaanottaja oli mahdollinen. Näin mukaan valikoitui kahdeksan tekstiä, joista editoitiin tämän

tutkielman aineistoksi sopivat leikkeet, joissa semanttisia vastaanottajan vaativia verbaaleja esiintyi. Tämän tavan sijaan olisi voitu valita aineistoja sattumanvaraisesti ja tyytyä niissä oleviin esiintymiin. Suomalaisen viittomakielen verkkosanakirjan lauseet valikoituivat mukaan keväällä 2013 päivitetyn version hakutoimintojen ansiosta. Hakuja tehtiin esimerkkilauseiden suomenkielisistä käännöksistä. Nyt mukana olevien esimerkkien lisäksi sanakirjalauseiden joukossa on varmasti lisää lauseita, jotka olisivat tähän tutkielmaan sopineet, mutta eivät osuneet kohdalle, koska hakuja jouduttiin tekemään pääasiassa suomen kielen kautta. Viittomakielisillä hakupuurteilla ei voi hakea esimerkkilauseista kuin kyseessä olevan artikkelin pääsanaa, jolloin valtaosa sanakirjan aineistosta on viittomakielen rakennepiirteiden kautta tapahtuvan haun saavuttamattomissa. Aineiston valinnassa olisi myös voitu päätyä keräämään koko aineisto itse. Tämä työtapo on kuitenkin huomattavan työläs opinnäytteen laajuutta ajatellen ja vaatii teknisiä valmiuksia, jotta kuvatusa materiaalista tulee riittävän laadukasta tutkimuskäyttöön. Elisitoitu lauseaineisto ei tuntunut oikealta valinnalta tähän tutkielmaan, sillä kontekstin läsnäolon on sanottu olevan ditransitiivisissa lauseissa erityisen merkittävää (Rissanen 1998: 211). Pääosa tämän tutkielman aineistosta on yleiskieliseksi asiatekstiksi luokiteltavaa materiaalia (ks. Savolainen 2009: 190). Kielessä esiintyy aina variaatiota sekä idiolektistä vaihtelua. Suomalaisen viittomakielen osalta näiden vaikutuksesta ilmaisussa käytettyihin kielen rakenteisiin ei vielä ole laajempia selvityksiä. Tämän tutkielman aineistossa oli useampia viittoja, joten tehdyt havainnot ja esitetyt päätelmät eivät ole sidoksissa vain yhden viittojan idiolektiin. Aineiston asiatekstisyys on mahdollisesti vaikuttanut siten, että osoittavien verbaalimuotojen määrä on narratiivista tekstiä suurempi (de Beuzeville ym. 2009: 75).

Tutkielman menetelminä olivat aineiston havainnointi ja sen annotointi Elan-ohjelmalla. Näitä havaintoja yhdistettiin eri piirteiden osalta käyttämällä taulukko-ohjelmaa. Eri piirteitä tarkastelemalla löydettiin vastaanottajan merkinnän päälinjat ja toisaalta pystyttiin hakemaan yhtäläisyyksiä eri tekstien välillä. Käytössä ollut menetelmä ei hyödyntänyt kieliteknologisia menetelmiä. Suurimmat aineiston käsittelypulmat liittyivät aineiston pilkkomiseen lausumiin ja lauseisiin sekä kompleksisiin lauserakenteisiin. Tähän haettiin osin apua myös äidinkielisiltä informanteilta. Tutkielmaan valitut menetelmät palvelivat tutkielman tavoitetta, tosin niitä olisi voitu täydentää vielä äidinkielisten laajemmilla haastatteluilla.

Tämän tutkielman aineistossa oli sekä konkreettista että kuvaannollista antamista käsittäviä tapauksia. Kuvaannollista antamista oli enemmän johtuen todennäköisesti

aineistojen asiatekstisyydestä. Toisaalta antaminen on laajentanut merkityspiiriään myös suomalaisessa viittomakielessä siten, että sen kuvaannollinen käyttö vaikuttaa melko yleiseltä. Vastaanottajan merkintään liittyen ei suoraan havaittavaa eroa ollut konkreettisen ja kuvaannollisen antamisen välillä. Silloin kun konkreettinen antaminen kielennettiin tyyppin 3 verbaalilla, jossa käsimuoto kuvasi teeman käsittelyä, merkittiin vastaanottaja niin ikään verbaalissa toteutuvalla osoituksella. Kuvaannolliseen antamiseen käytettiin ô-käsimuodon ja sen kontaktittoman variantin lisäksi myös B-käsimuotoa. Aina raja kuvainnollisen ja konkreettisen antamisen välillä ei ollut merkitystasollakaan selvä.

Tässä tutkielmassa selvitettiin vastaanottajaroolin merkintää. Sitä lähellä olevia määränpää- ja hyötyjärooleja ei varsinaisesti tarkkailtu. Aineistossa oli joitain esiintymiä, joissa verbaalin kanssa esiintyi määränpää. Näiden muutaman esiintymän perusteella voidaan arvella, että määränpään ja vastaanottajan merkintä eroavat toisistaan suomalaisessa viittomakielessä. Yhdessä tapauksessa merkintä perustui tyyppin 2 verbaalin kohdalla kahdenlaiseen osoittamiseen: osoittamiseen osana verbaalin sisäistä rakennetta ja sen lisäksi etusormella tehtävään verbaaliin sidostuneeseen osoitukseen. Myös kokonainen NP oli läsnä näissä lauseissa. Etusormiosoitusta voidaan tulkita Rissasen (1998: 247–248) analysoimana suunnanmerkitsimenä (ks. myös Jantunen 2013: 316). Määränpään merkintää suomalaisessa viittomakielessä olisi syytä selvittää laajemmin, samoin sille käänteisenä toimivan lähtökohdan esiintymistä. Hyötyjän osalta on aiemmin esitetty (Rissanen 1998: 244, Jantunen 2008b: 102), että suomalainen viittomakieli merkitsee sitä B-käsimuodolla tehtävällä osoituksella/kuvailevalla verbaalilla. Suoria hyötyjärooleja ei tämän työn aineistosta noussut esiin. Hyötyjän merkinnän jatkoselvittely jää tämän työn ulkopuolelle.

Kun vastaanottajan merkintää tarkastellaan aineistossa olleiden esiintymien enemmistön kautta (tyypin 2 ja 3 verbaalit), merkinnän voidaan sanoa toteutuvan samankaltaisena kuin (mono)transitiivisen lauseen patientin merkintä silloin, kun patienttia siis ylipäättensä merkitään. Agentin lisäksi tämä verbaalin osoittava elementti poimii patientin tai vastaanottajan osaksi verbaalin toteumaa. Näyttää siltä, että suomalaisen viittomakielen vastaanottajan merkintätapa on samankaltaisin luvussa 2.4 esitellyn $P=R\neq T$ -merkintästrategian kanssa. Ditransitiivisen lauseen vastaanottaja ja monotransitiivisen lauseen patientti merkitään samalla tavalla, mutta ditransitiivisen lauseen teema näistä poikkeavalla tavalla. Typologisessa vertailussa, jossa oli mukana 378 kieltä, oli $P=R\neq T$ -jakaumaa noudattavia kieliä oli vain 66 eli toiseksi vähiten (Haspelmath 2011b).

Aineiston ditransitiivisten lauseiden sanajärjestyksestä tehtyjä alustavia havaintoja

voidaan tarkastella typologisesta perspektiivistä. Semanttisten argumenttien ja predikaatin keskinäinen järjestys voi olla kiinteä, vaihteleva tai täysin vapaa. Tämän tutkielman aineistossa sanajärjestys ei vaikuttanut kiinteältä, koska eri verbaalityyppien osalta saatiin hieman erilaisia tuloksia. Järjestys ei myöskään ollut vapaa, sillä joitain tendenssejä nousi sen osalta esiin. Voidaankin siis ajatella, että vastaanottajan, teeman ja predikaatin järjestys vaihtelee. Vaihtelulle on todennäköisesti löydettävissä kieliopillisia tai pragmaattisia selityksiä, jos ilmiötä tarkasteltaisiin suuremmasta aineistosta. Typologisessa tarkastelussa on huomattu, että vaihtelua järjestyksessä voi aiheuttaa elollisuusaste, vastaanottajan edustuminen täydellisenä nominilausekkeena vs. pronomina, lausekkeiden kompleksisuus tai argumenttien määrällisyys vs. epämäärällisyys. On myös syytä muistaa, että on kieliiä, joissa teeman ja vastaanottajan keskinäistä järjestystä ei säätele mikään tekijä, joten aina selityksiä ei ole löydettävissä. (Primus 1997: 442–443, Dixon 2010b: 136, Heine & König 2010: 89–90, Malchukov ym. 2010: 7.) Suomalaisen viittomakielen osalta sanajärjestyksen havainnointiin vaikuttaa vahvasti ellipsi, jonka on todettu olevan hyvin yleinen tyyppin 2 verbaalien kohdalla. Myös muut ellipsille alttiit ilmiöt, kuten sulautumat ja topiikki, voivat esiintyä yhdessä tyyppin 2 verbaalien kanssa ja näin vahvistaa ellipsin vaikutusta. Tällöin keskustelu tai teksti voi edetä hyvinkin vähin leksikaalisin elementein. (Jan-tunen 2013: 35–37.) Toisaalta kun tarkastellaan vastaanottajan merkintää suomalaisessa viittomakielessä, on hyvä pitää mielessä se, että useissa kielissä ’antaa’ käyttäytyy eri tavalla kuin kielen muut ditransitiiviset verbaalit (Kittilä 2006a: 574–575). Ei siis ole mitään syytä olettaa, että olisi löydettävissä yksi ainoa merkintätapa, jonka mukaan kaikki ditransitiiviset verbaalit merkitsisivät vastaanottajansa.

Suomalaista viittomakieltä on viime vuosina tutkittu deskriptiivisessä hengessä kuvaten sitä, miten kieli toimii. Tutkimuksen tavoitteena ei ole ollut normittaa kielen käyttöä. Valittu lähestymistapa kielen tutkimukseen on erittäin perusteltu huomioiden suomalaisen viittomakielen tutkimuksen verrattain lyhyt historia, mutta se jättää joitain aukkoja tutkimustulosten tulkintaan. Yksi näistä ongelmista on ollut se, että tutkimustuloksissa ei ole aina pystytty tekemään eroa sen suhteen, mikä on kielessä pakollista ja mikä mahdollista. Tai mitkä asiat säätelevät ei-pakollisten ilmiöiden esiintymistä tai esiintymättömyyttä. Jotta päätelmiä pakollisuudesta voitaisiin tehdä, tarvitaan suurempia aineistoja. Aineistossa variaatio viittojen iän, asuinpaikan, yhteisöllisen aseman ja muiden sosiolingvististen muuttujien suhteen olisi suotavaa, jotta idiolektinen variaatio ei yksipuolista päätelmiä. Lähes tutkimatta on vielä myös se, miten suomalainen viittomakieli toi-

mii dialogitilanteissa²⁴. Kuurojen Liitossa vuonna 2013 aloitettu suomalaisen viittomakielen korpuksen valmistelu on askel kohti laajempien aineistojen käyttömahdollisuuksia. Viitotun aineiston kerääminen, annotointi ja indeksointi mahdollistavat tulevaisuudessa monipuolisten aineistojen käytön ja erityyppisten kielenkäyttötilanteiden vertailun. Korpuksen avulla pystytään systemaattisemmin tutkimaan eri ilmiöiden esiintymisympäristöjä ja niiden vaikutusta kielipolliseen merkintään (de Beuzeville ym. 2009: 77). Osaltaan tulkintojen varovaisuutta kielen ilmiöiden pakollisuudesta voivat lisätä kielipoliittiset seikat. Vähemmistökielen kohdalla suhde valtakieleen ja valtakielisiin on aina läsnä.

Tämän tutkielman tuloksia vastaanottajan merkinnästä voidaan arvioida muutamasta eri näkökulmasta. Suomalaisen viittomakielen osalta vastaanottajaroolista ei ollut aiempaa siihen keskittyvää tutkimusta. Lauseopin tutkimuksessa ovat keskiössä toistaiseksi olleet transitiviset ja intransitiiviset lauseet, toki ditransitiivisista lauseista on mainintoja (ks. Jantunen 2008b ja 2013; Rissanen 1985, 1998, 2006). Tutkielman tuloksilla saadaan lisätietoa suomalaisen viittomakielen strategioista merkitä semanttisia rooleja ja erityisesti vastaanottajaroolia. Myös joitain eroja kaksi- ja kolmeosallistujaisten lauseiden välillä pystyttiin nostamaan esiin. Tutkielman sivutuotteena syntyi kuvausta ditransitiivisista verbaaleista suomalaisessa viittomakielessä. Tutkielman tuloksia voidaan soveltaa kielen opetuksessa sekä joiltain osin myös jatkotutkimuksessa. Tutkielma toi esiin lisätutkimustarpeita: Miten vastaanottajaroolin merkintä toteutuu dialogissa, jossa keskustelijat jakavat saman maailman tiedon? Erottaako suomalainen viittomakieli merkinnällä hyötyjän ja vastaanottajan roolit? Miten roolin merkintä muuttuu, kun viittoja rakentaa tekstin sulautuman kautta? Miten agentin häivyttäminen vaikuttaa muiden roolien ilmipanemiseen tai häivyttämiseen? Myös suomalaisen viittomakielen osoituksista kaivataan lisätutkimusta.

---

²⁴ Ks. kuitenkin Jantunen ym. 2012 ja Jantunen 2013.

Lähteet

- Ahlgren, Inger – Bergman, Brita 2006: *Det svenska teckenspråket. – Teckenspråk och teckenspråkiga. Kunskaps- och forskningsöversikt*. Statens offentliga utredningar 2006: 29. s. 11–70.
- Ala-Sippola, Sanna 2012: *Agentin ilmaiseminen suomalaisella viittomakielellä tuotetussa asiategestissä*. Pro gradu - tutkielma. Helsingin yliopiston nykykielten laitos.
- Bassène, Alain-Christian 2010: Ditransitive constructions in Jóola Banjal. – Andrej Malchukov, Martin Haspelmath & Bernard Comrie (toim.), *Studies in ditransitive constructions: A comparative handbook* s. 190–203. Göttingen: Mouton de Gruyter.
- Berent, Gerald P. 2004: Sign language – spoken language bilingualism: Code mixing and mode mixing by ASL-English bilinguals. – Tej K. Bhatia & William C. Ritchie (toim.), *The handbook of bilingualism* s. 312–335. Singapore: Blackwell Publishing.
- de Beuzeville, Louise, Johnston, Tervor & Schembri, Adam 2009: The use of space with indicating verbs in Auslan: A corpus-based investigation. – *Sign Language & linguistics* 12 (1) s. 53–82.
- Borg Albert & Comrie Bernard 1984: Object diffuseness in Maltese. – Frans Plank (toim.), *Objects. Towards a theory of grammatical relations* s. 109–126. New Yorks: Academic Press.
- Bornkessel, Ina, Schlesewsky, Matthias, Comrie, Bernard & Friederici, Angela D 2006. Introduction. – Ina Bornkessel, Matthias Schlesewsky, Bernard Comrie & Angela D. Friederici (toim.), *Semantic role universals and argument linking* s. 1–13. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Crasborn, Onno 2007: How to recognise a sentence when you see one. – *Sign language & linguistics* 10 (2) s. 103–111.
- Crasborn, Onno & Zwitserlood, Inge 2008: *Annotation of the video data in the corpus NGT*. Department of linguistics & Centre for language studies, Radboud university Nijmegen.
- Croft, William 1991: *Syntactic categories and grammatical relations*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Cysouw, Michael 2011: Very atypical agreement indeed. – *Theoretical linguistics* 37 (3/4) s. 153–160.
- Dixon, Robert Malcom Ward 1973: The semantics of giving. – Maurice Gross, Morris Halle & Marcel-Paul Schützenberger (toim.), *The formal analysis of natural languages*. Proceedings of the first international conference. s. 205–223. Dordrecht: Mouton & co.
- Dixon, Robert Malcom Ward 2010a: *Basic linguistic theory. Volume 1 Methodology*. Oxford: Oxford University Press
- Dixon, Robert Malcom Ward 2010b: *Basic linguistic theory. Volume 2 Grammatical topics*. Oxford: Oxford University Press
- Dixon, Robert Malcom Ward & Aikhenvald, Alexandra 2000: Introduction. – Robert Malcom Ward Dixon & Alexandra Aikhenvald (toim.), *Changing valency, case studies in transitivity*. s. 1–29. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dowty, David 1991. Thematic protoroles and argument selection. *Language* 67 (3) s. 547–619.
- Dryer, Matthew S. 2006. Descriptive theories, explanatory theories, and basic linguistic theory. – Felix Ameka, Alan Dench, and Nicholas Evans (toim.), *Catching Language: Issues in Grammar Writing*. s. 207–234. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Engberg-Pedersen, Elisabeth 1993: *Space in Danish sign language. The semantics and morphosyntax of the use of space in a visual language*. Hamburg: Signum.
- Evans, Nicholas 1995: *A Grammar of Kayardild*. Berlin. Mouton de Gruyter

- Fenlon, Jordan 2010: *Seeing sentence boundaries: the production and perception of visual markers signalling boundaries in signed languages*. Tohtorin väitöskirja. University College London.
- Fillmore, Charles 1968: The case for case. – Emmon Bach & Robert T. Harms (toim.), *Universals in linguistic theory* s. 1–88. New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc.
- Gensler, Orin 2003: Object ordering in verbs marking two pronominal objects: nonexplanation and explanation. – *Linguistic typology* 7 (2) s. 187–231.
- Gil, David 2008: How complex are isolating languages? Matti Miestamo, Kaius Sinnemäki & Fred Karlsson (toim.), *Language Complexity: Typology, contact, change*. s. 109–131. Amsterdam: John Benjamins.
- Givón Talmy 1984. *Syntax. Vol. 1*. Amsterdam: John Benjamins.
- Haapanen, Ulla-Maija & Wainio, Tuija 2010: Suomalaisen viittomakielen verbaalityyppien 1 ja 2 alaluokittelua sekä huomioita glossauksesta. – Tommi Jantunen (toim.), *Näkökulmia viittomaan ja viittomistoon*. s. 79–97. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Halkosaari, Liisa 2013: *Osoitukset –kielen ja eleiden rajapinnassa*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- Haspelmath, Martin 2004: Explaining ditransitives person-role constraint: a usage-based approach. – <http://www.staff.eva.mpg.de/~haspelmt/DPRC2.pdf>. 23.4.2013
- Haspelmath, Martin 2005: Argument marking in ditransitive alignment types. – *Linguistic Discovery* 3.1 s. 1–21.
- Haspelmath, Martin 2011a: Chapter 105 Ditransitive Constructions: The Verb 'Give'. – <http://wals.info/chapter/105> 3.5.2012.
- Haspelmath, Martin 2011b: Feature 105 Ditransitive Constructions: The Verb 'Give'. – <http://wals.info/feature/105> $A?s=20&v1=cd00&v2=c99f&v3=c00d&v4=ccc&v4=3000&v1=2997&v2=2998&v3=2999&tg\_format=map&lat=5.5&lng=152.58&v=2&t=m$ 4.6.2013
- Heine, Bernd & König Christa 2010. On the linear order of ditransitive objects. *Language sciences* 32 (1) s. 87–131.
- Hopper, Paul J. & Thompson, Sandra 1980. Transitivity in grammar and discourse. *Language* 56 (2), s. 251–299.
- Hopper, Paul J. & Thompson, Sandra 1982: Introduction. – Paul J. Hopper & Sandra A. Thompson (toim.), *Syntax and semantics. Volume 15. Studies in transitivity*. s. 1–6. New York: Academic Press.
- Jantunen, Tommi 2007a. On topic in Finnish Sign Language. Manuscript, June 13, 2007. http://users.jyu.fi/~tojantun/articles/JAN_topic_ms.pdf 2.2.2014.
- Jantunen, Tommi 2007b. The equative sentence in Finnish Sign Language. *Sign Language & Linguistics* 10:2 s. 113–143.
- Jantunen, Tommi 2008a: *Tavu ja lause: tutkimuksia kahden sekventiaalisen perusyksikön olemuksesta suomalaisessa viittomakielessä*. Suomalaisen viittomakielen tohtorinväitöskirja. Kielten laitos, Jyväskylän yliopisto.
- Jantunen, Tommi 2008b: Fixed and free: order of the verbal predicate and its core arguments in declarative transitive clauses in Finnish sign language. *SKY Journal of Linguistics* 21 s. 83–123.
- Jantunen, Tommi 2010a: Suomalaisen viittomakielen pääsanaluokat. – Tommi Jantunen (toim.), *Näkökulmia viittomaan ja viittomistoon*. s. 57–78. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Jantunen, Tommi 2010b: Johdanto: näkökulmia viittomaan ja viittomistoon. – Tommi Jantunen (toim.) *Näkökulmia viittomaan ja viittomistoon*. s.11–28. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Jantunen, Tommi, Burger, Birgitta, De Weerd, Danny, Seilola, Irja & Wainio, Tuija 2012: Experiences from collecting motion capture data on continuous signing. – Onno Crasborn, Eleni Efthimiou, Evita Fotinea, Thomas Hanke, Jette Kristoffersen & Johanna Mesch (toim.), *Proceedings of the 5th Workshop on the Representation and Processing of Sign Languages: Interactions Between Corpus and Lexicon* s. 75–82. Paris: ELRA.
- Jantunen, Tommi 2013: Ellipsis in Finnish sign language clauses. *Nordic Journal of Linguistics* 36: 3. s. 303–332
- Jantunen, Tommi kotisivu 2014a: Aspects of the Grammar and Prosody of Finnish Sign Language (ProGram) <http://users.jyu.fi/~tojantun/ProGram/ProGram.html> 2.5.2014.
- Jantunen, Tommi 2014b: Kielitiedettä ja viittomakieliteknologiaa - Kuinka suomalaisen viittomakielen lauseoppia tutkitaan viittomakielen keskuksessa? Viittomakielen keskuksen avoimet ovet. Jyväskylän yliopisto. 25.4. 2014. http://users.jyu.fi/~tojantun/ProGram/ProGram_files/vke_avoimet_ovet_25042014.pdf
- Janzen, Terry 2007: The expression of grammatical categories in signed languages. – Elena Pizzuto, Paola Pietrandrea & Raffaele Simone (toim.), *Verbal and signed languages. Comparing structures, contracts and methodologies*. s. 171–197. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Johnston, Trevor 2011: Auslan corpus annotation guidelines. Centre for language sciences, Department of linguistics, Macquarie University, Sydney, Australia. http://media.auslan.org.au/attachments/AuslanCorpusAnnotationGuidelines_Johnston.pdf 22.4.2013.
- Johnston, Trevor & Schembri Adam 2007a: *Australian sign language: An introduction to sign language linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Johnston, Trevor & Schembri Adam 2007b: Testing language description through language documentation, archiving and corpus creation: the case of indicating verbs in the Auslan archive corpus. – Peter K. Austin, Oliver Bond & David Nathan (toim.), *Proceedings of conference on language documentation and linguistic theory* s. 145–154. London: SOAS.
- Kittilä, Seppo 2001: Transitivisuuden käsitteen määrittelyä. – Helena Sulkala & Leena Nissilä (toim.), *XXVII Kielitieteen päivät Oulussa 19.-20.5.2000*. s. 138–145. Oulun yliopisto.
- Kittilä, Seppo 2005: Recipient-prominence vs. beneficiary-prominence. – *Linguistic typology* 9 (2) s. 269–297.
- Kittilä, Seppo 2006a: Anomaly of the verb 'give' explained by its high (formal and semantic) transitivity. – *Linguistics* 44 (3) s. 569–612.
- Kittilä, Seppo 2006b: On distinguishing between recipient and beneficiary in Finnish. – Marja-Liisa Helasvuo & Lyle Campbell (toim.), *Grammar from human perspective. Case, space and person in Finnish*. s. 129–152. Amsterdam: John Benjamins.
- Kittilä, Seppo 2011: Transitivity typology. – Jae Jung Song (toim.), *The Oxford handbook of linguistic typology*. s. 346–367. Oxford: Oxford university press.
- Kittilä, Seppo, Västi, Katja & Ylikoski, Jussi 2011. Introduction to case, animacy and semantic roles. – Seppo Kittilä, Katja Västi & Jussi Ylikoski (toim.), *Case, animacy and semantic roles*. s. 1–26. Amsterdam: John Benjamins.
- Lautala, Saara 2012: *Kielipilliset sidoskeinot kahdessa suomalaisella viittomakielellä tuotetussa asiatekstissä*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielen laitos.
- Liddell, Scott 2003: *Grammar, gesture, and meaning in American Sign Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lillo-Martin, Diane 2002: Where are All the Modality Effects? –Richard P. Meier, Kearsy Cormier &

- David Quinto-Pozos (toim.), *Modality and structure in signed language and spoken language* s. 241-262. Cambridge University Press.
- Lillo-Martin, Diane & Meier Richard P. 2011: On the linguistic status of 'agreement' in sign languages. – *Theoretical Linguistics* 37 (3/4) s. 95-141.
- Lukasczyk, Ulrika 2008: *Sanottua, ajateltua ja tehtyä : referointi kolmessa suomalaisella viittomakielellä tuotetussa fiktiivisessä kertomuksessa*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitos.
- Malchukov, Andrei , Haspelmath, Martin & Comrie, Bernard 2010: Ditransitive constructions: a typological overview. – Andrei Malchukov, Martin Haspelmath & Bernard Comrie (toim.), *Studies in ditransitive constructions: A comparative handbook*. s. 1–64. Göttingen: Mouton de Gruyter.
- Margetts, Anna & Austin, Peter K. 2007: Three-participant events in the languages of the world: towards a crosslinguistic typology. – *Linguistics* 45 (3) s. 393–451.
- Meier, Richard P. 2002: Why different, why the same? Explaining effects and non-effects of modality upon linguistic structure in sign and speech. – Richard P. Meier, Kearsy Cormier & David Quinto-Pozos (toim.), *Modality and Structure in Signed and Spoken Languages* s. 1–33. Cambridge: Cambridge University Press.
- Meir, Irit & Sandler, Wendy 2008: *A language in space. The story of Israeli sign language*. New York: Lawrence Erlbaum Associates.
- Naess, Åshild 2007: *Prototypical transitivity*. Amsterdam: John Benjamins.
- Neidle, Carol, Kegl, Judy, MacLaughlin, Dawn, Bahan, Benjamin & Lee, Robert G. 2000: *The syntax of American sign language. Functional categories and hierarchical structure*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Newman, John 1996: Preface. – John Newman (toim.), *Give, A cognitive linguistic study*. s. vii–xv. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Newman, John 1998. *The linguistics of giving*. Amsterdam: John Benjamins.
- Newmayer, Frederick J. 2010: On comparative concepts and descriptive categories: A reply to Haspelmath. – *Language* 86 (3) s. 688–695.
- Newport, Elissa L. & Supalla, Ted 2000: Sign language research at the millennium. – Karen Emmorey & Harlan Lane (toim.), *The signs of language revisited* s. 103–114. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, publishers.
- Ojutkangas, Krista , Larjavaara, Meri , Miestamo, Matti & Ylikoski, Jussi 2009: *Johdatus kielitieteeseen*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.
- Ormel , Ellen & Crasborn, Onno 2012: Prosodic correlates of sentences in signed languages. *Sign language studies* 12 (2) s. 279–315.
- Padden, Carol 1990: The relation between space and grammar in ASL verb morphology. – Ceil Lucas (toim.), *Sign language research: Theoretical issues* s. 118–132. Washington, D.C.: Gallaudet Press.
- Paunu, Juha 1983. *Väito elävästi 2*. Helsinki: Kuurojen liitto ry.
- Perrin Wilcox, Phyllis 1998: GIVE: Acts of giving in American sign language. – John Newman (toim.), *The linguistics of giving*. s. 175–207. Amsterdam: John Benjamins.
- Primus, Beatrice 1997: The relative order of recipient and patient in the languages of Europe. – Anna Siewierska (toim.) *Constituent order in the languages of Europe*. s. 421–473. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Puupponen, Anna 2012: *Horisontaaliset ja vertikaaliset päänliikkeet suomalaisessa viittomakielessä*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.

- Rainò, Päivi 2004. *Henkilöviittomien synty ja kehitys suomalaisessa viittomakieliyhteisössä*. Deaf studies in Finland 2. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.
- Rathmann, Christian & Gaurav Mathur 2002: Is verb agreement the same crossmodally? – Richard P. Meier, Kearsy Cormier & David Quinto-Pozos (toim.) *Modality and structure on signed and spoken languages* s. 370–404. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rissanen, Terhi 1985: *Viittomakielen perusrakenne*. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisu- ja 12. Helsinki.
- Rissanen, Terhi 1992: Näkökulman vaihtamisesta suomalaisessa viittomakielessä. – Esa Itkonen, Anneli Pajunen & Timo Haukioja (toim.) *Kielitieteen kentän kartoitusta* s. 191–202. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 39.
- Rissanen, Terhi 1998: *The categories of nominals and verbals and their morphology in Finnish sign language*. Licentiate thesis in general linguistics. University of Turku. The department of Finnish and general linguistics.
- Rissanen, Terhi 2000: Suomalaisen viittomakielen lauseoppia. – Anja Malm (toim.), *Viittomakieliset Suomessa* s. 147–167. Helsinki: Finn Lectura.
- Rissanen, Terhi 2006: Viittomakielen rakenteen visuaalisuudesta ja ikonisuudesta. – Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.), *Käden käänneessä: Viittomakielen kääntämisen ja tulkkauksen teoriaa sekä käytäntöä* s. 26–63. Helsinki: Finnlectura
- Sandler, Wendy & Lillo-Martin, Diane 2006: *Sign languages and linguistic universals*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sallandre, Marie-Anne 2007: Simultaneity in French Sign Language discourse. – Myriam Vermeerberger, Lorraine Leeson & Onno Crasborn (toim.) *Simultaneity in signed languages*. 103–125. Amsterdam: John Benjamins publishing company.
- Savolainen, Leena 2000: Viittomakielten erilaiset muisinmerkitsemistavat – Anja Malm (toim.), *Viittomakieliset Suomessa* s. 189–200. Helsinki: Finn Lectura.
- Savolainen, Leena 2006: *Viittomakielten kirjoitusjärjestelmien teoria ja käytäntö*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitos.
- Savolainen, Leena 2009: Viittomakielten kirjallistuminen Suomessa. – Klaas Ruppel, (toim.), *Omin sanoin – kirjoituksia vähemmistökielten kirjallistumisesta*, 177–212. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 6. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. <http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk6/>
- Siewierska, Anna & Bakker, Dik 2007: Bound person forms in ditransitive clauses revisited. – *Functions of language* 14 (1) s. 103–125.
- Siewierska, Anna & Hollmann, Willem 2007: Introduction. – *Functions of language* 14 (1) s. 1-7.
- Suomalaisen viittomakielen perussanakirja*. Kuurojen Liitto ry & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki: KL Support Oy. 1998.
- SUVI = Suomalaisen viittomakielen verkkosanakirja 2013. Helsinki: Kuurojen Liitto ry. <http://suvi.viittomat.net> 20.4.2013.
- Takkinen, Ritva 2008: Kuvailevat verbit suomalaisessa viittomakielessä. – *Puhe ja Kieli* 28 (1) s. 17–40.
- Takkinen, Ritva 2010: Kuvailevien viittomien leksikaalinen ja morfologis-gesturaalinen kuvaus: kielenope- tuksen näkökulma. – Tommi Jantunen (toim.), *Näkökulmia viittomaan ja viittomistoon*. s. 99–113. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Tapio, Elina 2013: *A nexus analysis of English in the everyday life of FinSL signers: a multimodal view on interaction*. Tohtorinväitöskirja. Oulun yliopisto.

- Tiittula, Liisa 1992: *Pubwa kieli: suullisen viestinnän erityispiirteitä*. Helsinki: Finn Lectura.
- Van Valin, Robert D. Jr & LaPolla, Randy J. 1997: *Syntax. Structure, meaning and function*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Viittomakielen lautakunta 2010: Viittomakielen lautakunnan 40. kokouksen (21.4.2010) pöytäkirja, tekstiliite 1. http://www.kotus.fi/files/1777/Kokous_40-210410.pdf 22.4.2013.
- Viittomakielen lautakunta 2013a. Viittomakielen lautakunta tiedottaa. 13.5.2013. – <http://professional.player.qbrick.com/player.aspx?mid=B4859FAB> 18.5.2013
- Viittomakielen lautakunta 2013b: Viittomakielen lautakunnan 50. kokouksen (6.5.2013) pöytäkirja. http://www.kotus.fi/files/2469/kokous_50_06052013-2.pdf 8.4.2014.
- Vilkuna, Maria 1997: Word order in European Uralic. – Anna Siewierska (toim.), *Constituent order in the languages of Europe* s. 173–233. Berlin: Mouton de Gruyter.
- VISK = Hakulinen, Auli, Vilkuna, Maria, Korhonen, Riitta, Koivisto, Vesa, Heinonen, Tarja & Alho, Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. – Verkkoersio. <http://scripta.kotus.fi/visk> 5.3.2013.
- Vivolin-Karén Riitta 2010: *Pidättehän huolta, että se on ymmärrettävää. Lukijan näkökulma viittomakielisiin verkoteksteihin*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- Wallin, Lars 1994: *Polysyntetiska tecken i svenska teckenspråket*. Tohtorinväitöskirja. Stockholms Universitet, Institutionen för lingvistik.
- Wallin, Lars, Mesch, Johanna & Nilsson, Anna-Lena 2012: *Transkriptionskonventioner för teckenspråkstexter, version 4, nov 2012*. Institutionen för lingvistik, Avdelningen för teckenspråk.
- Wulf, Alyssa, Dudis, Paul, Bailey, Robert & Lucas, Ceil 2002: Variable subject presence in ASL narratives. *Sign language studies* 3 s. 54–76

Liitteet

LIITE 1:

Glossausmerkinnät

Tässä työssä käytetyt glossaus- ja annotointimerkinnät:

LAINATA	Viittoman merkitystä kuvaava suomen/englannin kielen sana.
LÄHETTÄÄ_MONELLE	Yksi viittoma, jonka glossi on kaksiosainen
ROSKA^POSTI	Yhdysviittoma
OSOITUS:lapsi	Osoitus-viittoma, jonka perään merkitty sen tarkoite (mikäli tarkoite on tiedossa). Glossi ei ota kantaa käsimuotoon.
ANTAA:sinulle	Verbaaliviittoman muoto, joka osoittaa vastaanottajan
#h	Sormitus
@alamäessä on ruohoa	Viittoma, jonka merkitys ei ole selkeästi kuvattavissa yhdellä sanalla
KÄMMENET_YLÖS@g	Ele tai elemäinen viittoma:
?	Viittoman merkitys epävarma

LIITE 2:

Tutkielman tekstiaineistot

Aineiston numero	Aineiston nimi	Tekstin julkaisija	Aineistossa olevan osan kesto	Käännös
1	Pekka Haaviston esittely viittomakielellä	Pekka Haaviston presidentinvaalikampanja	0:17	X
2	Johannes 6:1-15	Evangelisluterilainen kirkko: Viittova seurakunta	0:36	X
3	Roskaposti	Suomi.fi –sivusto	0:31	X
4	Nuorten pahoinvointi	Kuurojen Liitto: Netti-tv	1:06	
5	WFD	Kuurojen Liitto: Netti-tv	1:17	
6	Kieliasiaain neuvottelukunta	Kuurojen Liitto: Netti-tv	1:30	
7	Aineiston lainaus	Kuurojen Liiton kirjaston Internet-sivut	1:58	X
8	Pelastakaa kuurojen museo	Helsingin kuurojen yhdistyksen vetoamus	1:58	